Asesiad Iaith Gymraeg Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro – Cynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol

Teitl yr hyn sy'n cael ei Asesu: Cynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol (Cyn yr Ymgynghoriad)
Ai Asesiad Iaith Gymraeg fesul cam yw hwn: Ie. Cam 1: Cyn yr Ymgynghoriad. Cam 2: Ar ôl yr Ymgynghoriad, cyn cymeradwyo.

Nod yr offeryn asesu hwn yw sicrhau bod y camau priodol yn cael eu cymryd yn ein cynllun, polisi a phrosesau gwneud penderfyniadau er mwyn:

- Cefnogi'r gwaith o hybu'r Gymraeg, gan gynnwys defnyddio'r Gymraeg, hybu/ gweledded y Gymraeg, nifer y siaradwyr Cymraeg, rhuglder a hyder siaradwyr a dysgwyr Cymraeg i ddefnyddio'r Gymraeg, a chynaliadwyedd Cymunedau Cymraeg
- Cydymffurfio â Safonau'r Gymraeg

Mae'n ystyried effeithiau ar y canlynol:

- Siaradwyr Cymraeg – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol
- Dysgwyr – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol
- Siaradwyr Di-Gymraeg: Gweledded, Ymwybyddiaeth, Hybu - Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol
- Cymunedau Sensitif i'r Gymraeg/ / Ardaloedd â nifer uchel o Siaradwyr Cymraeg
- Dysgu Cymraeg – Ysgolion/ Addysg Oedolion
- Grwpiau cymunedol sy'n hwyluso defnyddio'r Gymraeg
- Y Gymraeg wrth greu lleoedd – enwau lleoedd, nodweddion mewn tirweddau a thafodiaith

Adran 1 – Manylion y Cynllun, Polisi neu Benderfyniad Strategol

Enw'r Cynllun, Polisi neu Benderfyniad Strategol sy'n cael ei asesu	Cynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol – Cynllun Partneriaeth ar gyfer y Parc Cenedlaethol 2025-2029 (Adolygiad) Rhaid i bob Awdurdod Parc Cenedlaethol baratoi Cynllun Rheoli pum mlynedd "sy'n llunio ei bolisi ar gyfer rheoli'r Parc perthnasol ac ar gyfer cyflawni ei swyddogaethau mewn perthynas â'r Parc hwnnw" (Adran 66 o Ddeddf yr Amgylchedd, 1995).
Adran/ Maes Gwasanaeth	Polisi Strategol
Swyddog sy'n Gyfrifol am Asesu Effaith	Mair Thomas (Swyddog Perfformiad a Chydymffurfiaeth) / Michel Regelous (Swyddog Cynllun Rheoli a Morol)
Uwch-reolwr Cyfrifol	Enw: Sara Morris Teitl: Cyfarwyddwr Creu Lleoedd, Datgarboneiddio ac Ymgysylltu
Amserlen ar gyfer yr Asesiad	Cam 1: Cyn yr Ymgynghoriad – Mai 2024 cyn i'r ddogfen ymgynghori fynd gerbron APC ar 19 Mehefin. Cam 2: Bydd yr asesiad yn cael ei ddiweddaru ar ôl y cyfnod ymgynghori cyn i'r cynllun gael ei gymeradwyo'n derfynol.
Monitro ac Adolygu'r Asesiad	Asesiad fesul cam, felly bydd yr asesiad yn cael ei ailystyried ar ôl y cyfnod ymgynghori cyn iddo gael ei gymeradwyo'n derfynol er mwyn ystyried adborth yr ymgynghoriad ac unrhyw newidiadau pellach i'r cynllun. Dylai asesiad Cam 1 fod yn sail i unrhyw ymgynghoriad ychwanegol neu fylchau data i'w hystyried yn ystod y cyfnod ymgynghori ffurfiol. Dylai'r asesiad fod yn sail i aralleirio lle bo angen yn y Cynllun – i'w gynnwys yn y cynllun gweithredu ar ddiwedd yr asesiad. Gall yr asesiad nodi camau y mae angen eu cymryd fel rhan o broses rhoi'r cynllun ar waith – i'w gynnwys yn y cynllun gweithredu ar ddiwedd yr asesiad.
Llofnod y Prif Weithredwr – Asesiad wedi'i Gwblhau a Chrynodeb/ Argymhellion (Cam 1)	Dyddiad llofnodi:

Adran 2 – Nodau a Throsolwg o'r Cynllun, Polisi neu Benderfyniad Strategol

Beth yw ei ddiben arfaethedig?
Mae Deddf yr Amgylchedd 1995 yn ei gwneud yn ofynnol i Awdurdod y Parc Cenedlaethol baratoi Cynllun Rheoli ar gyfer y Parc Cenedlaethol. Rhaid i bob Awdurdod Parc Cenedlaethol baratoi Cynllun Rheoli pum mlynedd "sy'n llunio ei bolisi ar gyfer rheoli'r Parc perthnasol ac ar gyfer cyflawni ei swyddogaethau mewn perthynas â'r Parc hwnnw" (Adran 66 o Ddeddf yr Amgylchedd, 1995). Mae'r Cynllun Rheoli cyfredol ar gyfer 2020-2024. Mae'r Cynllun Rheoli drafft newydd hwn – neu Gynllun Partneriaeth - ar gyfer 2025-2029. Mae'n adeiladu ar gynlluniau blaenorol, ac yn adlewyrchu deddfwriaeth a pholisi wedi'u diweddaru, ac yn ymgorffori'r hyn a ddysgwyd o sgyrsiau parhaus â sefydliadau partner a'r cyhoedd. Mae'n defnyddio dull ailadroddol o gynllunio, lle mae'r allbynnau a'r hyn a ddysgwyd o gylch un cynllun yn sail i'r nesaf. Fel rhan o'r broses, mae Awdurdod y Parc Cenedlaethol wedi adolygu tystiolaeth a mewnbwn rhanddeiliaid i nodi'r materion allweddol y mae angen i'r Cynllun Rheoli roi sylw iddynt. Disgrifir y rhain yn yr adran ar Gyflwr y Parc yn y Cynllun hwn, ac maent yn cynnwys: • hybu adferiad ecosystem ar raddfa addas a gwella cyflwr bywyd gwyllt ar dir ac yn yr amgylchedd morol (fel carreg filltir i adferiad clir erbyn 2050) • sicrhau statws cadwraethol ffafriol ar safleoedd uchel eu gwerth o ran natur • cynnal a gwella rhywogaethau mae Sir Benfro yn unigryw o bwysig ar eu cyfer • gwella cysylltedd y dirwedd ar gyfer bywyd gwyllt • cefnogi'r defnydd o'r Gymraeg a thafodieithoedd Sir Benfro • darparu cyfleoedd dysgu yn yr awyr agored, yn enwedig i blant. • darparu cyfleoedd hamdden awyr agored cynaliadwy ar gyfer trawstoriad llawn o gymdeithas, a chynyddu cyfranogiad pobl. • rheoli pwysau hamdden posibl / gwirioneddol fel y rhai sy'n deillio o wersylla heb awdurdod a thagfeydd. • lleihau'r rhestr aros sylweddol ar gyfer tai fforddiadwy yn Sir Benfro (dros 5,000 yn 2024) • mynd i'r afael â'r nifer fawr o swyddi tymhorol sy'n talu'n wael a'r cyfleoedd prin am gyflogaeth • cefnogi gwellhad y nifer cynyddol o bobl sy'n dioddef iechyd meddwl gwael ar ôl Covid-19 • addasu i anghenion corfforol a llesiant newidiol preswylwyr ac ymwelwyr • cynnal ac ymestyn dewisiadau trafnidiaeth gynaliadwy a theithio llesol • haneru allyriadau carbon yn ardal y Parc Cenedlaethol dros oes y Cynllun hwn (carreg filltir o ran sicrhau bod ardal y Parc Cenedlaethol yn garbon niwtral erbyn 2050)

- mynd ati'n rhagweithiol i fynd i'r afael ag effeithiau newid yn yr hinsawdd ar seilwaith a chymunedau arfordirol gan leihau llygredd o ffosffadau, nitradau ac amonia, a dileu niwed amgylcheddol o ollyngiadau carthion gorlif storm

Mae'r Cynllun yn cynnwys adran ar Nodweddion arbennig y Parc Cenedlaethol sydd wedi'i diweddaru yn dilyn ymgynghoriad cyhoeddus penodol ar nodweddion arbennig. Mae'r Nodweddion Arbennig wedi'u nodi o dan y penawdau canlynol:

- Tirweddau a morweddau
- Golygfeydd arfordirol
- Bywyd gwyllt
- Hawliau Tramwy
- Golygfeydd pell, di-dor a gorwelion agored
- Llonyddwch
- Awyr y Nos
- Patrymau defnydd
- Treftadaeth a Diwylliant
- Treftadaeth y Ddaear
- Cyfle Hamdden
- Cymuned a Stiwardiaeth

Mae themâu ar gyfer gweithredu mewn partneriaeth wedi cael eu cynnwys, gyda chyfres o ganlyniadau allweddol a thabl o bolisïau gyda chanlyniadau allweddol a phartneriaid a fydd yn gyfrifol am eu cyflawni. Y themâu ar gyfer gweithredu mewn partneriaeth yw:

- Cadwraeth – Gwarchod a gwella harddwch naturiol a bywyd gwyllt.
    - Polisi L1: Gwarchod a gwella tirweddau a morweddau'r Parc Cenedlaethol.
    - Polisi L2: Gwarchod a gwella awyr dywyll y nos.
    - Polisi L3: Gwarchod a gwella treftadaeth y ddaear.
    - Polisi L4: Gwarchod a gwella seinweddau naturiol.
    - Polisi E1: Gwarchod a gwella ansawdd, maint a chysylltedd bioamrywiaeth ar raddfa addas.
    - Polisi E2: Gwarchod a gwella bioamrywiaeth forol
- Cysylltiad – Gwarchod a gwella treftadaeth ddiwylliannol a'r iaith Gymraeg. Hybu mwynhad a dealltwriaeth o'r Parc Cenedlaethol.

- Polisi H1: Cadw a gwella tirweddau o ddiddordeb hanesyddol, Ardaloedd Cadwraeth, henebion, adeiladau o ddiddordeb, a'u lleoliadau.
- Polisi H2: Hybu'r Gymraeg a thafodieithoedd lleol a dathlu diwylliant a chreadigrwydd sy'n gysylltiedig â'r dirwedd.
- Polisi W1: Darparu a hyrwyddo cyfleoedd hamdden awyr agored cynaliadwy i bawb.
- Polisi W2: Darparu a hyrwyddo profiadau dysgu sy'n ysbrydoli yn yr awyr agored a datblygiad personol i bawb.

- Hinsawdd a chyfalaf naturiol – Rheoli adnoddau naturiol yn gynaliadwy
  - Polisi N1: Cyfrannu at Gymru carbon-niwtral.
  - Polisi N2: Addasu i'r newid yn yr hinsawdd
  - Polisi N3: Cadw a gwella priddoedd a storfeydd carbon naturiol.
  - Polisi N4: Gwarchod a gwella ansawdd dŵr ac adfer cyrsiau dŵr naturiol.
  - Polisi N5: Diogelu ansawdd aer
- Cymunedau - Tirweddau ar gyfer bywydau a bywoliaeth.
  - Polisi SE1: Meithrin llesiant economaidd-gymdeithasol cymunedau'r Parc Cenedlaethol (yn unol â dibenion y Parc Cenedlaethol).

Bydd atodiad yn cael ei gynnwys ar fonitro effaith – nid yw cynnwys yr atodiad wedi'i ystyried fel rhan o'r asesiad hwn, ond bydd yn cael ei ystyried yn ystod cam nesaf yr asesiad ar ôl yr ymgynghoriad.

Bydd rhagor o waith fformatio'n cael ei wneud ar y Cynllun, gan gynnwys ychwanegu dyfyniadau o'r arolwg o nodweddion arbennig, gwybodaeth ategol arall a lluniau. Bydd y rhain yn cael eu hystyried yn ystod cam nesaf yr ymgynghoriad, ond mae rhywfaint o wybodaeth am fformatio a dylunio wedi'i darparu er mwyn helpu i sicrhau bod y ddogfen ymgynghori yn talu sylw i ystyriaethau hygyrchedd a chynhwysiant.

Mae'r Cynllun Rheoli drafft hwn ar gyfer yr ymgynghoriad yn nodi dibenion y Parc Cenedlaethol, y camau i'w cymryd dros y pum mlynedd nesaf, y partneriaid dan sylw a'r mesurau llwyddiant sy'n rhoi cyfle i'r cyhoedd, rhanddeiliaid a staff Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro wneud sylwadau a dylanwadu ar Gynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol 2025-29.

Sut mae hyn yn berthnasol i'r Gymraeg?

- Nod yr ychwanegiadau / newidiadau i'r nodweddion arbennig yw cynnwys mwy o bwyslais ar y Gymraeg a thafodieithoedd.
- Mae'n nodi cysylltiadau rhwng themâu partneriaeth a Nodau Llesiant
- Fel cynllun creu lleoedd, gall gefnogi camau a chanlyniadau sy'n ymwneud â hybu'r Gymraeg, gan gynnwys defnyddio'r Gymraeg, hybu/ gweledded y Gymraeg, nifer y siaradwyr Cymraeg, rhuglder a hyder siaradwyr a dysgwyr Cymraeg i ddefnyddio'r Gymraeg, a chynaliadwyedd Cymunedau Cymraeg. Mae hefyd yn bwysig ystyried a allai'r maes polisi gael effaith negyddol ar y meysydd hyn.

- Mae'r themâu cysylltiad yn cyfeirio'n benodol at y Gymraeg – "Gwarchod a gwella treftadaeth ddiwylliannol a'r iaith Gymraeg." Mae hefyd yn cyfeirio at y canlyniad allweddol canlynol ar gyfer 2030: "hybu'r Gymraeg a thafodieithoedd lleol, a dathlu diwylliant a chreadigrwydd sy'n gysylltiedig â'r dirwedd." Nod y polisïau a'r canlyniadau canlynol yw cefnogi hyn:
  - Polisi H1: Cadw a gwella tirweddau o ddiddordeb hanesyddol, Ardaloedd Cadwraeth, henebion, adeiladau o ddiddordeb, a'u lleoliadau.
    Canlyniadau: H1/K Mae enwau lleoedd, e.e. enwau caeau, yn cael eu dathlu a'u gwarchod.
  - Polisi H2: Hybu'r Gymraeg a thafodieithoedd lleol, a dathlu diwylliant a chreadigrwydd sy'n gysylltiedig â'r dirwedd. Canlyniadau: H2/A Mae cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg i gyrraedd miliwn erbyn 2050. H2/B Mae tirweddau, treftadaeth ddiwylliannol, hanes naturiol a'r celfyddydau yn cael eu dathlu.
- Mae thema Cymunedau yn cynnwys amrywiaeth o ganlyniadau ar gyfer 2030 a allai fod o fudd i gynaliadwyedd y Gymraeg mewn cymunedau, gan gynnwys darparu ystod briodol o gartrefi i gefnogi cymunedau lleol, cefnogi ystod briodol o gyfleoedd cyflogaeth, dod yn fodel o dwristiaeth adfywiol, cefnogi hyfywedd a hygyrchedd gwasanaethau cymunedau lleol. Yn benodol y canlyniadau canlynol o dan Bolisi SE1: Meithrin llesiant economaidd-gymdeithasol cymunedau'r Parc Cenedlaethol (yn unol â dibenion y Parc Cenedlaethol).
  - SE1/A Mae cartrefi priodol yn cael eu darparu ar gyfer cymunedau lleol drwy'r system gynllunio a gweithio ar y cyd, ac mae polisïau lleol ar gyfer gosod tai yn cael eu rhoi ar waith.
  - SE1/B Datblygir sylfaen dystiolaeth ar fathau o gartrefi a'u hanghenion (e.e. perthynas â'r Gymraeg, rhannu data ar ail gartrefi / cartrefi gwyliau, ystyried dewisiadau o ran cydberchnogaeth leol).
  - SE1/C Mae polisi Cynllun Datblygu Lleol 2 Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro yn cael ei ddefnyddio wrth wneud penderfyniadau ar geisiadau cynllunio. Mae polisi Cynllun Datblygu Lleol 2 yn cynnwys, er enghraifft, datblygiadau mawr, safleoedd amddiffyn, goleuadau, amwynder, cyflogaeth, dyraniadau tai, hap-safleoedd tai a rhyddhau tir eithriadol ar gyfer tai fforddiadwy.
  - SE1/D Mae cefnogaeth a rheolaethau priodol yn hybu cynnig twristiaeth adfywiol.
  - SE1/E Mae cymorth ar gael ar gyfer cadwyni cyflenwi lleol cynaliadwy.
  - SE1/F Mae gwasanaethau cymunedol lleol yn hyfyw ac yn hygyrch, e.e. siopau, ysgolion, cyfleusterau chwarae a neuaddau cymunedol, ac ati.
- Mae gan yr Awdurdod strategaeth hyrwyddo'r Gymraeg sydd ag Amcan penodol ar:
  - Amcan 3: Hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg bob dydd ar draws pob rhan o'r Parc Cenedlaethol a'r elfennau canlynol:
    - Cyflawni: Ni fydd datblygiad a fyddai'n arwain at effaith andwyol annerbyniol ar yr iaith Gymraeg yn cael ei ganiatáu mewn Ardaloedd sy'n Sensitif i'r Iaith Gymraeg a glustnodir ym Mholisi 13 o'r Cynllun Datblygu Lleol 2

- Cyflawni: Byddwn yn cyfrannu at gydnerthedd ieithyddol cymunedau drwy gynllunio darparu tai fforddiadwy i fynd i'r afael ag anghenion lleol a'r math a chymysgedd priodol o dai cyffredinol o fewn y Parc, a byddwn yn ystyried defnyddio polisïau gosod tai lleol cymunedau gwledig ar safleoedd eithriedig gwledig
- Cyflawni: Bydd yr adolygiad sydd yn yr arfaeth o gynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol yn gyfle i archwilio'r rhyngberthynas rhwng amcanion yr Awdurdod i hyrwyddo'r Gymraeg, yr Amcanion Llesiant newydd a'r blaenoriaethau, â'i weithgareddau a'i ddyletswyddau ehangach o greu lleoedd.

A yw'n newydd neu'n bodoli'n barod a dan adolygiad?

Mae'r Cynllun Rheoli cyfredol ar gyfer 2020-2024. Adolygiad yw hwn ar gyfer y Cynllun Rheoli drafft newydd ar gyfer 2025-2029.

Beth fydd yn newid o ganlyniad iddo a/neu pa newidiadau sy'n cael eu cynnig?

- Bydd yr ychwanegiadau / newidiadau i'r nodweddion arbennig yn cynnwys mwy o bwyslais ar y Gymraeg a thafodieithoedd.
- Gostyngiad i bedair thema ar gyfer gweithredu mewn Partneriaeth o'r pump gwreiddiol; y themâu newydd yw cadwraeth, cysylltiad, hinsawdd a chyfalaf naturiol a chymunedau.
- Mae'r Cynllun Rheoli yn ceisio mynd i'r afael â'r canlynol drwy ei bedair thema gweithredu mewn partneriaeth:
  - Hybu adferiad ecosystem ar raddfa addas a gwella cyflwr bywyd gwyllt ar dir ac yn yr amgylchedd morol (fel carreg filltir i adferiad clir erbyn 2050)
  - sicrhau statws cadwraethol ffafriol ar safleoedd uchel eu gwerth o ran natur
  - cynnal a gwella rhywogaethau mae Sir Benfro yn unigryw o bwysig ar eu cyfer
  - gwella cysylltedd y dirwedd ar gyfer bywyd gwyllt
  - cefnogi'r defnydd o'r Gymraeg a thafodieithoedd Sir Benfro
  - darparu cyfleoedd dysgu yn yr awyr agored, yn enwedig i blant.
  - darparu cyfleoedd hamdden awyr agored cynaliadwy ar gyfer trawstoriad llawn o gymdeithas, a chynyddu cyfranogiad pobl.
  - rheoli pwysau hamdden posibl / gwirioneddol fel y rhai sy'n deillio o wersylla heb awdurdod a thagfeydd.
  - lleihau'r rhestr aros sylweddol ar gyfer tai fforddiadwy yn Sir Benfro (dros 5,000 yn 2024)
  - mynd i'r afael â'r nifer fawr o swyddi tymhorol sy'n talu'n wael a'r cyfleoedd prin am gyflogaeth
  - cefnogi gwellhad y nifer cynyddol o bobl sy'n dioddef (profi) iechyd meddwl gwael ar ôl Covid-19
  - addasu i anghenion corfforol a llesiant newidiol preswylwyr ac ymwelwyr
  - cynnal ac ymestyn dewisiadau trafnidiaeth gynaliadwy a theithio llesol
  - haneru allyriadau carbon yn ardal y Parc Cenedlaethol dros oes y Cynllun hwn (carreg filltir o ran sicrhau bod ardal y Parc Cenedlaethol yn garbon niwtral erbyn 2050)
  - mynd ati'n rhagweithiol i fynd i'r afael ag effeithiau newid yn yr hinsawdd ar seilwaith a chymunedau arfordirol gan leihau llygredd o ffosffadau, nitradau ac amonia, a dileu niwed amgylcheddol o ollyngiadau carthion gorlif storm

Beth yw'r canlyniadau nodedig a ragwelir (cadarnhaol a negyddol)?

Cadarnhaol:

- Mae llai o themâu'n cyd-fynd yn agos ag Amcanion Llesiant diwygiedig yr Awdurdod, sy'n helpu'r Awdurdod i fwrw ymlaen â'r gwaith o gyflawni'r Cynllun yn fewnol ac wrth weithio gyda phartneriaid strategol
- Mae'r ychwanegiadau / newidiadau i'r nodweddion arbennig yn cynnwys mwy o bwyslais ar y Gymraeg a thafodieithoedd
- sicrhau statws cadwraethol ffafriol ar safleoedd uchel eu gwerth o ran natur
- cynnal a gwella rhywogaethau mae Sir Benfro yn unigryw o bwysig ar eu cyfer
- gwella cysylltedd y dirwedd ar gyfer bywyd gwyllt
- cefnogi'r defnydd o'r Gymraeg a thafodieithoedd Sir Benfro
- darparu cyfleoedd dysgu yn yr awyr agored, yn enwedig i blant.
- darparu cyfleoedd hamdden awyr agored cynaliadwy ar gyfer trawstoriad llawn o gymdeithas, a chynyddu cyfranogiad pobl.
- rheoli pwysau hamdden posibl / gwirioneddol fel y rhai sy'n deillio o wersylla heb awdurdod a thagfeydd.
- lleihau'r rhestr aros sylweddol ar gyfer tai fforddiadwy yn Sir Benfro (dros 5,000 yn 2024)
- mynd i'r afael â'r nifer fawr o swyddi tymhorol sy'n talu'n wael a'r cyfleoedd prin am gyflogaeth
- cefnogi gwellhad y nifer cynyddol o bobl sy'n dioddef (profi) iechyd meddwl gwael ar ôl Covid-19
- addasu i anghenion corfforol a llesiant newidiol preswylwyr ac ymwelwyr
- cynnal ac ymestyn dewisiadau trafnidiaeth gynaliadwy a theithio llesol
- haneru allyriadau carbon yn ardal y Parc Cenedlaethol dros oes y Cynllun hwn (carreg filltir o ran sicrhau bod ardal y Parc Cenedlaethol yn garbon niwtral erbyn 2050)
- mynd ati'n rhagweithiol i fynd i'r afael ag effeithiau newid yn yr hinsawdd ar seilwaith a chymunedau arfordirol gan leihau llygredd o ffosffadau, nitradau ac amonia, a dileu niwed amgylcheddol o ollyngiadau carthion gorlif storm
- Nodir ystod o ganlyniadau mwy penodol ar gyfer 2030 ar gyfer pob maes thema yn y cynllun. Dylai nifer y meysydd polisi a chanlyniadau yn y Cynllun helpu'r Parc i gyflawni ei Strategaeth Hyrwyddo'r Gymraeg.

Negyddol:

- Heriau o ran bodloni disgwyliadau â'r cynllun yng nghyd-destun pwysau cynyddol ar y gyllideb a phwysau cyflenwi sy'n cystadlu â'i gilydd.
- Mae'r Awdurdod a phartneriaid yn wynebu amgylchedd ariannol heriol a phwysau a allai effeithio ar y gallu i gyflawni neu greu heriau/ materion newydd. Bydd angen i'r Awdurdod weithio'n greadigol ac ar y cyd â phartneriaid er mwyn mynd i'r afael â'r materion hyn.

- Gallai rhai ymyriadau nad ydynt yn ymwneud yn uniongyrchol â'r Gymraeg arwain at ganlyniadau ac effeithiau negyddol annisgwyl, ac fe ddylai'r broses asesu helpu i nodi'r rhain ynghyd ag unrhyw gamau lliniaru sydd eu hangen.
- Gall rhai ymyriadau achosi tensiynau rhwng gwahanol grwpiau defnyddwyr y Parc neu rhwng neu o fewn cymunedau a/ neu ymwelwyr.
- Tynnwyd sylw at yr heriau sy'n ymwneud â masnacheiddio'r Parc mewn ymatebion i'r arolwg o Nodweddion Arbennig, a hynny o ran pwysau darparwyr antur. Bydd angen i'r Awdurdod, wrth iddo edrych ar gyfleoedd arallgyfeirio incwm, ystyried sut y gall gydbwyso ei anghenion ariannol ei hun â'r heriau hyn. Yn gysylltiedig â hyn mae rhwystrau posibl y gellir eu rhoi ar rai grwpiau oherwydd y cynnydd mewn ffioedd ar gyfer rhai gwasanaethau.

Nodwch y goblygiadau o ran y gyllideb sy'n ymwneud â hyn?

- Mae cyllideb wedi'i dyrannu ar gyfer y gwaith o ddatblygu Cynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol, gan gynnwys cyfieithu i'r Gymraeg.
- Mae'r cynllun yn nodi cyfeiriad strategol yr Awdurdod a bydd yn llywio'r gwaith o flaenoriaethu adnoddau ar gyfer cyflawni yn ei erbyn yn y dyfodol. Mewn rhai ardaloedd, bydd angen cyllid allanol/ prosiect ychwanegol. Mae cyfleoedd i gysoni gwahanol nodau a gweithgareddau i ddatblygu prosiectau sy'n cwrdd â nifer o amcanion gan gynnwys Hybu'r Gymraeg er mwyn helpu i sicrhau cyllid i brosiectau.
- Mae'r Awdurdod a phartneriaid yn wynebu amgylchedd ariannol heriol a phwysau a allai effeithio ar y gallu i gyflawni neu greu heriau/ materion newydd. Bydd angen i'r Awdurdod weithio'n greadigol ac ar y cyd â phartneriaid er mwyn mynd i'r afael â'r materion hyn.
- Tynnwyd sylw at yr heriau sy'n ymwneud â masnacheiddio'r Parc mewn ymatebion i'r arolwg o Nodweddion Arbennig, a hynny o ran pwysau darparwyr antur. Bydd angen i'r Awdurdod, wrth iddo edrych ar gyfleoedd arallgyfeirio incwm, ystyried sut y gall gydbwyso ei anghenion ariannol ei hun â'r heriau hyn.

Nodwch pa grwpiau o bobl y bydd effaith arnynt, neu y gallai fod effaith arnynt, yn sgil ei roi ar waith (e.e. defnyddwyr gwasanaethau, gweithwyr, gwirfoddolwyr, pobl sy'n byw mewn cymunedau penodol)? Dylech gynnwys unrhyw grwpiau Cymraeg y mae'n debygol o effeithio arnynt

1. Cymunedau, Ymwelwyr, preswylwyr, rhanddeiliaid a'r cyhoedd yn gyffredinol

    - Bydd y Cynllun yn dylanwadu ar gamau yn y dyfodol a allai effeithio ar bobl sy'n byw yn y Parc; gallai fod mewn meysydd fel llety, cyflogaeth, trafnidiaeth, mynediad i'r awyr agored, treftadaeth a diwylliant, addysg, mentrau llesiant ac ansawdd yr amgylchedd a'r dirwedd maen nhw'n byw ynddo. Gallai hefyd effeithio ar gydnerthedd cymunedau yn y Parc yn y dyfodol. Mae gan hyn oblygiadau i bobl ar draws y grwpiau canlynol: Siaradwyr Cymraeg – Preswylwyr, Cymunedau, ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol /Dysgwyr – Preswylwyr, Cymunedau, ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol/ Siaradwyr Di-Gymraeg: Gweledded, Ymwybyddiaeth, Hybu –

Preswylwyr, Cymunedau, ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol/ Cymunedau Sensitif i'r Gymraeg - Ardaloedd â nifer uchel o siaradwyr Cymraeg/ Dysgu Cymraeg – Ysgolion ac Addysg Oedolion/ Grwpiau cymunedol sy'n hwyluso defnydd o'r Gymraeg.

- Bydd y Cynllun yn dylanwadu ar gamau a allai effeithio ar ymwelwyr â'r Parc yn y dyfodol, gan gynnwys mynediad a phrofiad. Mae gan hyn oblygiadau i Siaradwyr Cymraeg – ymwelwyr, ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol /Dysgwyr –ymwelwyr, ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol/ Siaradwyr Di-Gymraeg: Gweledegdd, Ymwybyddiaeth, Hybu – ymwelwyr, ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol/ Cymunedau Sensitif i'r Gymraeg - Ardaloedd â nifer uchel o siaradwyr Cymraeg.
- Nod y Cynllun yw cefnogi'r defnydd o'r Gymraeg a thafodieithoedd Sir Benfro. Mae gan hyn oblygiadau i Siaradwyr Cymraeg – Preswylwyr, Cymunedau, ymwelwyr, ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol /Dysgwyr – Preswylwyr, Cymunedau, ymwelwyr, ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol/ Siaradwyr Di-Gymraeg: Gweledegdd, Ymwybyddiaeth, Hybu – Preswylwyr, Cymunedau, ymwelwyr, ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol/ Cymunedau Sensitif i'r Gymraeg - Ardaloedd â nifer uchel o siaradwyr Cymraeg/ Dysgu Cymraeg – Ysgolion ac Addysg Oedolion/ Grwpiau cymunedol sy'n hwyluso defnydd o'r Gymraeg.
- Nod y Cynllun yw cynnwys pobl yn y gwaith o ofalu am y Parc a dylanwadu ar ymddygiad pobl pan fyddant yn y Parc, gan gynnwys defnyddwyr hamdden. Mae'n bwysig ystyried defnydd o'r Gymraeg, cyfleoedd dysgu a hybu o ran hwyluso cyfleoedd ac ymgysylltu â phobl.
- Mae'r cynllun yn rhan o'r gwaith o ddatblygu sgwrs barhaus am y Parc gyda Chymunedau a Rhanddeiliaid. Defnyddio'r Gymraeg, cyfleoedd dysgu a hybu o ran hwyluso cyfleoedd ac ymgysylltu â phobl.
- Nod y cynllun yw cefnogi canlyniadau iechyd gwell i'r rhai sy'n byw yn y Parc neu sy'n ymweld â'r Parc. Roedd Cynllun Llesiant Sir Benfro yn nodi bod "Siaradwyr Cymraeg yn adrodd bod y gallu i ddefnyddio'r Gymraeg yn anffurfiol ac yn y gweithle yn cael effaith gadarnhaol ar eu llesiant."

2. Y gwaith a wnaed gan Awdurdod y Parc Cenedlaethol a sefydliadau eraill sy'n ymwneud â chyflawni'r cynllun
   - Mae'r Cynllun yn nodi themâu partneriaeth y bydd Awdurdod y Parc Cenedlaethol a sefydliadau partner yn ceisio mynd i'r afael â nhw ac a allai effeithio ar y gwaith y maent yn ei wneud ar draws y meysydd thema hyn: Cadwraeth, Cysylltiad, Hinsawdd a chyfalaf naturiol, Cymunedau.
   - O ran yr Awdurdod, mae'r themâu partneriaeth yn cyd-fynd â'i Amcanion Llesiant a bydd y manylion yn y meysydd polisi a'r adrannau canlyniadau yn dylanwadu ar y camau blaenoriaeth a'r elfennau i'w cyflawni yng nghynlluniau cyflawni'r Awdurdod. Bydd hefyd yn tynnu sylw at feysydd allweddol ar gyfer ei waith mewn partneriaeth yn y dyfodol.

3. Gwaith hirdymor Awdurdod y Parc Cenedlaethol a sefydliadau eraill sy'n ymwneud â chyflawni'r cynllun

- Byddir yn monitro effaith er mwyn gwerthuso cyfeiriad a chyflymder y gwaith. Pan fydd bylchau'n cael eu nodi, efallai y bydd angen cymryd camau ychwanegol.
- Mae dimensiwn cynllunio defnydd tir Cynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol yn cael ei roi ar waith drwy'r Cynllun Datblygu Lleol statudol ar gyfer y Parc Cenedlaethol.
- Cynllunio'r gweithlu o ran sgiliau iaith Gymraeg o fewn yr Awdurdod a sefydliadau Partner

4. Staff Awdurdod y Parc Cenedlaethol a sefydliadau eraill sy'n ymwneud â chyflawni'r cynllun
- I ddatrys rhai o'r heriau a nodwyd neu i fynd ar drywydd rhai o'r cyfleoedd a nodwyd, efallai y bydd angen i staff newid ac addasu eu ffyrdd o weithio. Efallai y bydd staff hefyd yn gweithio yng nghyd-destun pwysau cynyddol ar y gyllideb a phwysau cyflenwi sy'n cystadlu â'i gilydd.
- Bydd yn allweddol cydweithio â phartneriaid er mwyn cyflawni'r cynllun.
- Gallai'r cynllun effeithio ar feysydd sy'n ymwneud â sgiliau'r gweithlu (gan gynnwys sgiliau Cymraeg), trafnidiaeth, tai, hamdden a mynediad i'r awyr agored a diwylliant - sef meysydd a allai effeithio ar recriwtio, profiadau a'r gallu i gadw'r gweithlu.

A yw'r polisi'n gysylltiedig â pholisïau neu feysydd gwaith eraill (mewnol neu allanol) ac unrhyw asesiadau a gynhelir arnynt, neu a yw'r rhain yn dylanwadu neu'n effeithio arno?

Mae'r meysydd canlynol wedi'u hamlygu o fewn adran deddfwriaeth/ polisi a chynigion a chanllawiau ac adnoddau'r cynllun:

Allanol:
- Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023
- Deddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy 2000
- Deddf yr Amgylchedd 1995
- Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 gan gynnwys egwyddorion rheoli adnoddau naturiol yn gynaliadwy
- Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2023
- Deddf Parciau Cenedlaethol a Mynediad i Gefn Gwlad 1949
- Deddf Cynllunio (Cymru) 2015
- Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

Nid yw'r canlynol wedi'u cynnwys o fewn adran deddfwriaeth/ polisi'r ddogfen, ond mae asesiadau perthnasol yn argymell eu bod yn cael eu hychwanegu:

- Deddf Cydraddoldeb 2010, gan gynnwys cydymffurfio â Dyletswydd Economaidd-gymdeithasol/ Rheoliadau Deddf Cydraddoldeb 2010 (Dyletswyddau Statudol) (Cymru) 2011 (Rheoliadau 2011)
- Deddf yr Iaith Gymraeg 1993
- Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011
- Deddf Partneriaeth Gymdeithasol a Chaffael Cyhoeddus (Cymru) – gan gynnwys Dyletswydd Caffael Cymdeithasol Gyfrifol

Polisi a chynigion:

- Archwiliad Dwfn Bioamrywiaeth 2022 (gan gynnwys y targed 30x30)
- Egwyddorion amgylcheddol, llywodraethiant a thargedau bioamrywiaeth: Papur Gwyn 2024, sy'n cynnwys cynigion am fframwaith targed statudol ar gyfer bioamrywiaeth yng Nghymru, a gyflwynir yn lleol drwy'r Cynllun Gweithredu Adfer Natur Lleol, sydd wedi'i anelu at wella statws rhywogaethau ac ecosystemau erbyn 2030 a'u hadferiad clir erbyn 2050
- Confensiwn Tirweddau Ewropeaidd
- Cymru'r Dyfodol: Y Cynllun Cenedlaethol 2040
- Datganiad Ardal Forol
- Datganiad Ymateb i Argyfwng yr Hinsawdd Parciau Cenedlaethol y DU
- Polisi Adnoddau Naturiol 2017
- Cynllun Strategol Sero Net 2022
- Cynllun Sŵn a Seinwedd Cymru 2023-2028
- Polisi Cynllunio Cymru Rhifyn 12, Chwefror 2024
- Datganiad Ardal De-orllewin Cymru
- Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 (gan gynnwys egwyddorion y pum ffordd o weithio)
- Cynllun Llesiant Sir Benfro 2023-2028
- Datganiad polisi 2018 Llywodraeth Cymru - Gwerthfawr a Chydnerth: Blaenoriaethau Llywodraeth Cymru ar gyfer yr Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol a Pharciau Cenedlaethol
- Cynllun Morol Cenedlaethol Cymru 2019

Nid yw'r canlynol wedi'u cynnwys o fewn adran deddfwriaeth/ polisi'r ddogfen, ond mae asesiadau perthnasol yn argymell eu bod yn cael eu hychwanegu:

- Gwaith datblygu Fframwaith Pontio Teg Llywodraeth Cymru, daeth yr ymgynghoriad i ben ym mis Mawrth 2024. Mae'n nodi sut gallwn symud tuag at sero net mewn ffordd deg.
- Cwricwlwm Newydd i Gymru

- Cynlluniau sy'n ymwneud â Chydraddoldeb Llywodraeth Cymru, gan gynnwys datblygu adran Hinsawdd, Materion Gwledig ac Amgylcheddol y Cynllun Gweithredu Cymru Wrth-hiliol ar ôl iddo gael ei gwblhau
- Strategaeth Cymraeg 2050 Llywodraeth Cymru
- Fframwaith Cenedlaethol Llywodraeth Cymru ar gyfer presgripsiynu cymdeithasol
- Blaenoriaethau ar gyfer Diwylliant 2024-2030 Llywodraeth Cymru – Mae'n destun ymgynghoriad ar hyn o bryd
- Y Warant i Bobl Ifanc gan Lywodraeth Cymru – ymrwymiad i helpu pawb rhwng 16-24 oed sy'n byw yng Nghymru i gael lle mewn addysg neu hyfforddiant neu i ddod o hyd i swydd neu i ddod yn hunangyflogedig.
- Y Cynllun Tai Cymunedau Cymraeg

Canllawiau ac adnoddau:

- Adroddiad Tueddiadau'r Dyfodol (2021)
- LANDMAP – sylfaen tirwedd Cymru
- gweledigaeth Natur a Ni (2023) ar gyfer 2050 lle mae cymdeithas a natur yn ffynnu gyda'i gilydd, a lle mae pobl yn cyfrannu mwy at benderfyniadau sy'n effeithio ar natur.
- Adroddiad ar Sefyllfa Adnoddau Naturiol Cymru 2020 / Pontydd i'r Dyfodol
- Sefyllfa Byd Natur 2023
- Trydydd Asesiad o Risgiau Newid Hinsawdd y DU: Crynodeb i Gymru

Nid yw'r canlynol wedi'u cynnwys yn y ddogfen, ond mae asesiadau perthnasol yn argymell eu bod yn cael eu hychwanegu:

- Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol: Adroddiad Llesiant Cymru (2023) a Dangosyddion Cenedlaethol a Cherrig Milltir i Gymru

Cynlluniau Mewnol/ Asesiadau Integredig:

- Cynllun Datblygu Lleol 2 (hyd at 2031) – Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb wedi'i gynnal fel rhan o'r broses ddatblygu
- Cynllun Corfforaethol ac Adnoddau ac Amcanion Llesiant 2023/24 – 2026/27
- Cynllun Cydraddoldeb ac Amcanion 2020 - 2024 – Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb wedi'i gynnal fel rhan o'r broses ddatblygu. Cynllun yn cael ei adolygu ar hyn o bryd (Ni chyfeirir ato yn y cynllun ar hyn o bryd ond dylid cyfeirio ato). Mae'r nodau hirdymor yn y Cynllun presennol yn cynnwys:
    - Creu Parc sy'n Dirwedd i Bawb, mae hyn yn cynnwys yr amcanion cydraddoldeb canlynol:
        - Amcan Cydraddoldeb 1: Erbyn 2024, bydd ein gwaith o hybu'r Parc Cenedlaethol fel cyrchfan yn cynrychioli cynulleidfaoedd mwy amrywiol a byddwn wedi cael gwared ar rai o'r pethau sy'n rhwystro grwpiau sy'n cael eu

tangynrychioli neu bobl sy'n wynebu rhwystrau penodol rhag cael mynediad i'r Parc. Bydd hyn yn arwain at ystod fwy amrywiol o bobl yn elwa ac yn profi ei Nodweddion Arbennig.
    - Amcan Cydraddoldeb 2: Erbyn 2024, byddwn yn sicrhau bod yr atebion a ddatblygir i fynd i'r afael â'r cyfleoedd a'r heriau a nodir yng Nghynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol yn gynhwysol a'u bod yn ystyried Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb y Cynllun.
  - Mae ein Gwasanaethau'n hygyrch ac yn gynhwysol yn ddiofyn ac mae ein prosiectau'n cyfrannu at fynd i'r afael ag anghydraddoldeb
  - Mae ein gweithlu'n amrywiol, rydym yn gyflogwr o ddewis ac mae staff yn teimlo eu bod yn cael eu cefnogi mewn amgylchedd gwaith cynhwysol a theg
  - Mae amrywiaeth eang o bobl yn gallu dylanwadu ar waith yr Awdurdod a'r penderfyniadau sy'n effeithio ar ardal y Parc.
- Strategaeth Hyrwyddo'r Gymraeg – 2023 -2028 - Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb wedi'i gynnal fel rhan o asesiad integredig sy'n rhan o'r broses ddatblygu. (Ni chyfeirir ato yn y cynllun ar hyn o bryd ond dylid cyfeirio ato)
- Asesiadau Integredig yn ymwneud ag ystyriaethau a phenderfyniadau rheoli hamdden – Traeth Mawr, Freshwater East ac amrywiadau i Reolau Sefydlog Meysydd Parcio (sy'n ymwneud â chodi tâl).
- Maniffesto Ieuenctid Arfordir Penfro, sy'n canolbwyntio ar gamau ar gyfer y canlynol:
    - Grymuso Ieuenctid
    - Byw
    - Dysgu
    - Gweithio

Nid yw'r canlynol wedi'u cynnwys o fewn adran deddfwriaeth/ polisi'r ddogfen, ond mae asesiadau perthnasol yn argymell eu bod yn cael eu hychwanegu:

- Cynllun Cydraddoldeb Strategol ac Amcanion Cyngor Sir Penfro, Strategaeth y Gymraeg a Strategaeth Toiledau.
- Cynlluniau gweithredu bioamrywiaeth/ adfer natur sy'n gysylltiedig â Phartneriaeth Natur Sir Benfro
    - Strategaeth Ymaddasu i'r Hinsawdd Sir Benfro (cyfeirir at hon, fodd bynnag, yn yr adran canlyniadau)

Adran 3 – Ystyried y Dystiolaeth ac Asesu Effaith: Y Gymraeg

Mae'r adran hon yn defnyddio data, gwybodaeth, ymgynghoriad ac ymgysylltiad a gwybodaeth berthnasol arall i asesu effaith bosibl y cynllun, y polisi neu'r penderfyniad a'r camau lliniaru posibl sydd eu hangen. Nodir bylchau mewn data a gwybodaeth hefyd. Gweler Atodiad 1 i gael rhagor o dystiolaeth fanwl o ffynonellau allweddol.

Mae dull effaith sy'n canolbwyntio ar faes thematig wedi'i deilwra i Gynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol.

SYLWER: Lle bo hynny'n berthnasol, cyfeirir at yr ymatebion a gafwyd i'r ymgynghoriad cyhoeddus ar Nodweddion Arbennig a gynhaliwyd i lywio Cynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol. Cafwyd 63 ymateb i'r ymgynghoriad hwn ar-lein. Nodir y cwestiynau a ofynnwyd isod, ac mae'r ymatebion yn yr adran dystiolaeth yn nodi rhif y cwestiwn y maent yn perthyn iddo:

Y cwestiynau a ofynnwyd

1. Meddyliwch am dri lle yn y Parc Cenedlaethol sy'n arbennig i chi. Beth sy'n gwneud y llefydd hyn yn arbennig?
2. Ydych chi'n gallu meddwl am unrhyw beth arall sy'n gwneud y Parc Cenedlaethol yn arbennig?
3. Beth yw'r prif heriau sy'n wynebu'r nodweddion arbennig rydych chi wedi'u rhestru uchod?
4. Pa gamau y mae angen eu cymryd i ddiogelu neu adfer y pethau sy'n gwneud y Parc Cenedlaethol yn arbennig?
5. Pa un o'r canlynol sy'n eich disgrifio chi orau?
6. Diolch i chi am ymateb i'r arolwg. Bydd eich ymatebion yn helpu i siapio dulliau rheoli'r Parc Cenedlaethol. Os oes gennych unrhyw sylwadau eraill, dylech eu nodi isod.

A oes gennych chi dystiolaeth neu reswm i gredu y bydd hyn, neu y gallai hyn, effeithio ar y Gymraeg (Grwpiau Iaith Gymraeg/ Meysydd dylanwad) o ran meysydd thematig? Ystyriwch yr effeithiau cadarnhaol a negyddol.

Maes sydd angen sylw	**Cryfhau'r cyfeiriad at y Gymraeg yn yr Adran Rhagair/ Newidiadau i'r Nodweddion Arbennig**
Grwpiau Iaith Gymraeg/ Meysydd dylanwad	Grwpiau Iaith Gymraeg: • Siaradwyr Cymraeg – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Dysgwyr – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Siaradwyr Di-Gymraeg – Gweledd/ Ymwybyddiaeth/ hybu/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol

	• Cymunedau Sensitif i'r Gymraeg • Dysgu Cymraeg – Ysgolion/ Addysg Oedolion • Grwpiau cymunedol sy'n hwyluso defnyddio'r Gymraeg • Rhanddeiliaid ehangach gan gynnwys busnesau lleol Meysydd Dylanwad yr Iaith Gymraeg: • Defnyddio'r Gymraeg • Hybu/ gweledded y Gymraeg • Nifer y Siaradwyr Cymraeg • Rhuglder a Hyder siaradwyr a dysgwyr Cymraeg i ddefnyddio'r Gymraeg • Cynaliadwyedd Cymunedau Cymraeg • Safonau'r Gymraeg

Tystiolaeth neu Fater

- Cyfeirio'n fwy pendant at y Gymraeg yn y rhagair gan nad oes cyfeiriad penodol am y rôl y gallwn ei chwarae o ran hybu'r Gymraeg.
- Gellid cryfhau'r ychwanegiadau/ newidiadau yn y nodweddion arbennig i gynnwys mwy o bwyslais ar y Gymraeg, yn enwedig er ei fod yn nodi "mae'r Gymraeg yn mwynhau adfywiad yn ne'r Parc Cenedlaethol heddiw" ni chyfeirir o gwbl at bwysigrwydd y Gymraeg mewn cymunedau penodol yng ngogledd y Parc. Dangosodd data Cyfrifiad 2021 fod dros hanner y boblogaeth mewn pedair ardal Cyngor Cymuned yn y Parc yn gallu siarad Cymraeg. Y rhain yw Crymych, Cwm Gwaun, Eglwyswrw a Maenclochog.
- Dylai'r pwyslais ar dafodiaith hefyd gynnwys cyfeiriad at dafodiaith Gymraeg sy'n unigryw i Sir Benfro (mae'r ffocws o bosibl ar Saesneg yn unig ar hyn o bryd). Mae'r darn y bwriedir ei gynnwys am dafodiaith Sir Benfro yn canolbwyntio ar y Saesneg ond mae hefyd angen nodi tafodiaith Gymraeg sy'n unigryw i Sir Benfro. Mae tafodiaith Gymraeg a Saesneg sy'n unigryw i Sir Benfro. Mae dal yn bosibl clywed tafodiaith Gymraeg Sir Benfro heddiw (gan gynnwys o fewn yr Awdurdod ymysg y staff Cymraeg a fagwyd yn Sir Benfro) – Wes am Oes, Wedd am Oedd, Dwe am Ddoe ac ati. Mae casgliad ar-lein Amgueddfa Cymru yn cynnwys recordiad o rywun o Ben-caer a aned ym 1891 yn siarad yn nhafodiaith Gymraeg Sir Benfro: https://amgueddfa.cymru/erthyglau/1509/Tafodiaith-Pen-caer-Sir-Benfro/ . Mae rhai ysgolion yn Sir Benfro wedi bod yn cymryd rhan mewn prosiect o'r enw 'Perci ni' gyda chymorth ein tîm o barcmyn; Perci yw'r gair am gae yn nhafodiaith Gymraeg Sir Benfro.
- Yn y darn ychwanegol, mae angen gofal o ran sut rydym yn defnyddio disgrifiadau hanesyddol blaenorol yn ymwneud â llinell y Landsger yn erbyn y gweithgareddau cyfredol ehangach i hybu'r Gymraeg ar draws y sir. Sicrhau bod cymunedau yng ngogledd y parc sydd â defnydd cryf o'r Gymraeg nawr ac yn draddodiadol yn cael eu cydnabod ochr yn ochr â datblygu

siaradwyr Cymraeg ehangach ar draws Sir Benfro wedi'i ategu gan gyfleoedd addysg cyfrwng Cymraeg. Mae'n bwysig bod hanes sy'n nodi gwahanol batrymau ieithyddol yn y Parc a Sir Benfro yn cael ei gydnabod ond ein bod yn edrych tua'r dyfodol i sicrhau nad yw ein dull gweithredu yn creu stereoteipiau cyfyngol ar sail lleoliad o ran pwy sy'n siarad Cymraeg, neu a allai siarad Cymraeg, nawr ac yn y dyfodol.

- Wrth ganolbwyntio ar ddiwylliant yn y Parc tueddir i edrych yn ôl ac efallai bod angen ystyried sut mae diwylliant sy'n ymwneud â'r Gymraeg yn esblygu. Mae hyn wedi'i nodi mewn datganiad yng Nghynllun Rheoli Parc Cenedlaethol Eryri y gallem o bosibl ei ailadrodd yn rhywle yn y cynllun: "Mae iaith a diwylliant Cymru wedi parhau i esblygu ac mae bellach yn rhan annatod o ddiwylliant newydd, cynhwysol, bywiog a chyfoes." Dangosir hyn yng ngwaith yr Urdd o ran Cwiar na Nog sef cymuned LHDT ar gyfer aelodau'r Urdd, Dydd Miwsig Cymru a gwaith Cymdeithas Bêl-droed Cymru – Dysgu Cymraeg drwy bêl-droed.
- Ymgynghoriad ar Nodweddion Arbennig: Tynnwyd sylw at bwysigrwydd y Gymraeg mewn ardaloedd o'r Parc
  - ID 36/ Byw yn PCAP/ C1: Iaith a Diwylliant, Treftadaeth ac Archeoleg Cymru." C3: "Ail gartrefi ac Airbnbs, Seisnigo, gormod o dwristiaeth, ffermio dwys," C4: "Mesurau i ddiogelu cadarnleoedd iaith a diwylliant Cymru yn y parc cenedlaethol, polisïau sy'n ymwneud â thai a llety gwyliau, mwy o swyddi i bobl leol, mwy o gefnogaeth ac arian i dirfeddianwyr i gefnogi ymyriadau cadarnhaol yn y dirwedd a buddion amgylcheddol." C6: "Hoffwn obeithio y byddai un o amcanion y Parc Cenedlaethol, ynghyd â gwarchod a hyrwyddo rhinweddau tirwedd eithriadol yr ardal hefyd yn ymestyn i warchod a hyrwyddo'r iaith Gymraeg, treftadaeth a diwylliant ein hardal. Gyda thargedau Llywodraeth Cymru o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, ynghyd â dau o'n cyd Barciau Cenedlaethol Cymreig - Eryri a Bannau Brycheiniog yn mabwysiadu'r sefyllfa o ddefnyddio eu gwir hunaniaeth gydag enwau Cymraeg yn unig, a dyrchafu a hyrwyddo'r diwylliant a'r iaith; mae'n ymddangos yn drist bod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro wedi mynd yn ôl ac yn gwneud i'r gwrthwyneb. Ydyn ni'n plygu i dwristiaid, neu i'r rhai sy'n gweld yr iaith fel anghyfleustra yn "Little England Beyond Wales"? Neu a yw'n bryd i ardal y Preseli a Gogledd Sir Benfro gael yr anrhydedd o gael eu dynodi yn Barc Cenedlaethol unigryw eu hunain?"
  - ID 11/ Byw yn PCAP/ C2: "Mae angen i ni gefnogi ac annog defnyddio a datblygu'r iaith Gymraeg a diwylliant Cymru."
  - ID 42/ Byw yn PCAP/ C1: "Pentre Ifan, Garn Ingli a Chwm Gwaun. Mae gan y lleoedd hyn arwyddocâd diwylliannol dwfn i Gymru. Maen nhw'n parhau i ddal gafael yn iaith a diwylliant Cymru. Mae'r Parc Cenedlaethol wedi'i ddiffinio'n bennaf am ei fuddion i dwristiaid a demograffig economaidd-gymdeithasol newydd sy'n symud i'r Parc. Ond er bod prisiau tai yn clirio'r gymuned frodorol yn economaidd, gallwn barhau i gysylltu â'n gorffennol dwfn drwy fod yn ystyriol yn y mannau hardd hyn." C2: "Mae'r cerddi Cymraeg sydd wedi disgrifio harddwch naturiol y lle hwn.....bellach yn cael eu hanwybyddu."

• ID 43/ Byw yn PCAP/ C4: “O ran y porwyr, rwy’n ymwybodol iawn bod llawer ohonynt wedi cael eu geni a’u magu yng Nghymru, a bod yr iaith Gymraeg, a’r hanes a’r diwylliant sy’n gysylltiedig â hi, yn ffactor arall sy’n gwneud y Parc yn arbennig.”	
Effaith/ Risg	**Ymateb/ Mesurau Lliniaru/ Unrhyw gamau ychwanegol sydd eu hangen**
• Mae’n bwysig bod tafodiaith Gymraeg Sir Benfro, a’r iaith Gymraeg mewn cymunedau penodol yng ngogledd y parc sydd â defnydd cryf o’r Gymraeg nawr ac yn draddodiadol, yn cael eu cydnabod ochr yn ochr â datblygu siaradwyr Cymraeg ehangach ar draws Sir Benfro. • Cyfeirio’n fwy pendant at y Gymraeg yn y rhagair gan nad oes cyfeiriad penodol am y rôl y gallwn ei chwarae o ran hybu’r Gymraeg. • Gellid cryfhau’r ychwanegiadau/ newidiadau yn y nodweddion arbennig i gynnwys mwy o bwyslais ar y Gymraeg, yn enwedig er ei fod yn nodi “mae’r Gymraeg yn mwynhau adfywiad yn ne’r Parc Cenedlaethol heddiw” ni chyfeirir o gwbl at bwysigrwydd y Gymraeg mewn cymunedau yng ngogledd y Parc. Mae angen sicrhau bod cymunedau yng ngogledd y parc sydd â defnydd cryf o’r Gymraeg nawr ac yn draddodiadol yn cael eu cydnabod ochr yn ochr â datblygu siaradwyr Cymraeg ehangach ar draws Sir Benfro. Dangosodd data Cyfrifiad 2021 fod dros hanner y boblogaeth mewn pedair ardal Cyngor Cymuned yn y Parc yn gallu siarad Cymraeg. Y rhain yw Crymych, Cwm Gwaun, Eglwyswrw a Maenclochog. • Dylai’r pwyslais ar dafodiaith hefyd gynnwys cyfeiriad at dafodiaith Gymraeg (e.e. “Wes, Wes”) sy’n unigryw i	**Diwygiad/ Cam Gweithredu a Argymhellir:** • Cyfeirio’n fwy pendant at y Gymraeg yn y rhagair gan nad oes cyfeiriad penodol am y rôl y gallwn ei chwarae o ran hybu’r Gymraeg. • Gellid cryfhau’r ychwanegiadau/ newidiadau yn y nodweddion arbennig i gynnwys mwy o bwyslais ar y Gymraeg, yn enwedig er ei fod yn nodi “mae’r Gymraeg yn mwynhau adfywiad yn ne’r Parc Cenedlaethol heddiw” ni chyfeirir o gwbl at bwysigrwydd y Gymraeg mewn cymunedau yng ngogledd y Parc. Mae angen sicrhau bod cymunedau yng ngogledd y parc sydd â defnydd cryf o’r Gymraeg nawr ac yn draddodiadol yn cael eu cydnabod ochr yn ochr â datblygu siaradwyr Cymraeg ehangach ar draws Sir Benfro. • Dylai’r pwyslais ar dafodiaith hefyd gynnwys cyfeiriad at dafodiaith Gymraeg (e.e. “Wes, Wes”) sy’n unigryw i Sir Benfro (mae’r ffocws o bosibl ar Saesneg yn unig ar hyn o bryd.) • O ran y darn ar dafodiaith, dylid edrych i weld a ellid ychwanegu unrhyw beth o ran tafodiaith Gymraeg Sir Benfro ac ailedrych ar y frawddeg am linell y Landsger. • Mae’r ffocws ar ddiwylliant yn tueddu i edrych yn ôl ac efallai bod angen ystyried sut mae diwylliant sy’n ymwneud â’r Gymraeg yn esblygu. Mae hyn wedi’i nodi mewn datganiad yng Nghynllun Rheoli Parc Cenedlaethol Eryri y gallem o bosibl ei ailadrodd yn rhywle yn y cynllun: “Mae iaith a diwylliant Cymru wedi parhau i esblygu ac mae bellach yn rhan annatod o ddiwylliant newydd, cynhwysol, bywiog a chyfoes.”

Sir Benfro (mae'r ffocws o bosibl ar Saesneg yn unig ar hyn o bryd). • O ran y darn ar dafodiaith, dylid edrych i weld a ellid ychwanegu unrhyw beth o ran tafodiaith Gymraeg Sir Benfro ac ailedrych ar y frawddeg am linell y Landsger. • Mae'r ffocws ar ddiwylliant yn tueddu i edrych yn ôl ac efallai bod angen ystyried sut mae diwylliant sy'n ymwneud â'r Gymraeg yn esblygu. Mae hyn wedi'i nodi mewn datganiad yng Nghynllun Rheoli Parc Cenedlaethol Eryri y gallem o bosibl ei ailadrodd yn rhywle yn y cynllun: "Mae iaith a diwylliant Cymru wedi parhau i esblygu ac mae bellach yn rhan annatod o ddiwylliant newydd, cynhwysol, bywiog a chyfoes."	

Maes sydd angen sylw	**Nodau Llesiant – Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu**
Grwpiau Iaith Gymraeg/ Meysydd dylanwad	Grwpiau Iaith Gymraeg: • Cymunedau Sensitif i'r Gymraeg Meysydd Dylanwad yr Iaith Gymraeg • Cynaliadwyedd Cymunedau Cymraeg
Tystiolaeth neu Fater	
• Ar ôl adolygu'r tabl ar gysylltiadau o ran themâu partneriaeth a nodau llesiant, gwelwyd nad yw thema'r bartneriaeth gymunedol yn cynnwys "Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu." Fodd bynnag, dylai'r canlyniadau allweddol ar gyfer 2030, y meysydd polisi a'r canlyniadau sy'n gysylltiedig â thai fforddiadwy, cyflogaeth, a gwasanaethau gyfrannu at gefnogi cymunedau Cymraeg cynaliadwy.	
Effaith/ Risg	**Ymateb/ Mesurau Lliniaru/ Unrhyw gamau ychwanegol sydd eu hangen**
• Ar ôl adolygu'r tabl ar gysylltiadau o ran themâu partneriaeth a nodau llesiant, gwelwyd nad yw	Diwygiad/ Cam Gweithredu a Argymhellir:

thema'r bartneriaeth gymunedol yn cynnwys "Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu." Fodd bynnag, dylai'r canlyniadau allweddol ar gyfer 2030, y meysydd polisi a'r canlyniadau sy'n gysylltiedig â thai fforddiadwy, cyflogaeth, a gwasanaethau gefnogi cymunedau Cymraeg cynaliadwy. Dylid ychwanegu "Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu" at y nodau Llesiant sydd wedi'u rhestru yn erbyn cymunedau.	• Ychwanegu "Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu" at y nodau Llesiant sydd wedi'u rhestru yn erbyn Cymunedau.

Maes sydd angen sylw	**Rhestr o Bartneriaid y cyfeirir atynt yn y Cynllun hwn**
Grwpiau Iaith Gymraeg/ Meysydd dylanwad	Grwpiau Iaith Gymraeg: • Siaradwyr Cymraeg – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Dysgwyr – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Siaradwyr Di-Gymraeg – Gweledd/ Ymwybyddiaeth/ hybu/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Cymunedau Sensitif i'r Gymraeg • Dysgu Cymraeg – Ysgolion/ Addysg Oedolion • Grwpiau cymunedol sy'n hwyluso defnyddio'r Gymraeg • Rhanddeiliaid ehangach gan gynnwys busnesau lleol Meysydd Dylanwad yr Iaith Gymraeg: • Defnyddio'r Gymraeg • Hybu/ gweledd y Gymraeg • Nifer y Siaradwyr Cymraeg • Rhuglder a Hyder siaradwyr a dysgwyr Cymraeg i ddefnyddio'r Gymraeg • Cynaliadwyedd Cymunedau Cymraeg • Safonau'r Gymraeg

<table>
<tr><th colspan="2">Tystiolaeth neu Fater</th></tr>
<tr><td colspan="2">

Ar ôl adolygu’r rhestr o bartneriaid, gwelir bod y rhestr o bartneriaid sy’n gallu chwarae rhan yn y gwaith o gefnogi polisïau a chanlyniadau cysylltiedig mewn perthynas â’r Gymraeg yn gyfyngedig iawn. Mae'r cynllun yn cyfeirio at: Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg, Cymdeithas Enwau Lleoedd Cymru, Cyngor Sir Penfro. Fodd bynnag, dylid ychwanegu at y rhestr i gynnwys y canlynol, er enghraifft: Urdd Gobaith Cymru (yn benodol â gwersyll Pentre Ifan), Menter Iaith Sir Benfro, Dysgu Cymraeg Sir Benfro, Sir Benfro, grwpiau cymunedol eraill fel Merched y Wawr a CFfI Sir Benfro, lleoliadau diwylliannol, Blynyddoedd cynnar – Mudiad Meithrin Sir Benfro: Cylch Meithrin, Cymraeg i blant, Clwb Cwtsh, Cylch Ti a Fi
A allai cysylltiadau cryfach â Menter Iaith Sir Benfro/ Dysgu Cymraeg Sir Benfro helpu i sicrhau ein bod yn hybu ac yn manteisio i’r eithaf ar y cyfleoedd a ddarperir ganddynt yn ardal y Parc, ac yn archwilio meysydd gweithio ar y cyd, yn enwedig o ran rhaglenni cymunedol. Dyma enghreifftiau o weithgareddau maent yn eu cynnig: Coffi a chlonc, Taith gerdded (gyda rhai ohonynt yn cael eu cynnal yn ardal y Parc), Gŵyl y Dysgwyr.

</td></tr>
<tr><th>Effaith/ Risg</th><th>Ymateb/ Mesurau Lliniaru/ Unrhyw gamau ychwanegol sydd eu hangen</th></tr>
<tr><td>

Ar hyn o bryd nid yw’r cynllun yn adlewyrchu’r ystod o bartneriaid a allai helpu’r cynllun i gyflawni polisïau a chanlyniadau cysylltiedig mewn perthynas â’r Gymraeg.
A allai cysylltiadau cryfach â Menter Iaith Sir Benfro/ Dysgu Cymraeg Sir Benfro helpu i sicrhau ein bod yn hybu ac yn manteisio i’r eithaf ar y cyfleoedd a ddarperir ganddynt yn ardal y Parc, ac yn archwilio meysydd gweithio ar y cyd, yn enwedig o ran rhaglenni cymunedol. Dyma enghreifftiau o weithgareddau maent yn eu cynnig: Coffi a chlonc, Taith gerdded (gyda rhai ohonynt yn cael eu cynnal yn ardal y Parc), Gŵyl y Dysgwyr.

</td><td>
Diwygiad/ Cam Gweithredu a Argymhellir:

Dylid cynnwys y canlynol yn y cynllun (ac adolygu’r partneriaid a restrir yn y tablau canlyniadau a’u haddasu lle bo angen i gynnwys y canlynol):

Urdd Gobaith Cymru (yn benodol â gwersyll Pentre Ifan), Menter Iaith Sir Benfro, Dysgu Cymraeg Sir Benfro, Mudiad Meithrin Sir Benfro, grwpiau cymunedol eraill fel Merched y Wawr a CFfI Sir Benfro, lleoliadau diwylliannol, Blynyddoedd cynnar – Mudiad Meithrin Sir Benfro: Cylch Meithrin, Cymraeg i blant, Clwb Cwtsh, Cylch Ti a Fi

Fframwaith Partneriaeth

Siarad â’r Tîm Ymgysylltu a Chynhwysiant i ofyn iddynt gynnwys Grwpiau Cymunedol Cymraeg ac ati yn eu gwaith mapio rhanddeiliaid cynhwysiant a defnyddio hwn i ganfod a oes rhagor o bartneriaethau y gallai’r Parc ymgysylltu â nhw wrth gyflawni Cynllun Rheoli’r Parc Cenedlaethol i gefnogi polisïau sy’n gysylltiedig â’r Gymraeg a chefnogi defnydd a dysgwyr.

</td></tr>
</table>

	• Archwilio meithrin cysylltiadau cryfach â Menter Iaith Sir Benfro/ Dysgu Cymraeg Sir Benfro er mwyn helpu i sicrhau ein bod yn hybu ac yn manteisio i'r eithaf ar y cyfleoedd a ddarperir ganddynt yn ardal y Parc, ac yn archwilio meysydd gweithio ar y cyd, yn enwedig o ran rhaglenni cymunedol. Dyma enghreifftiau o weithgareddau maent yn eu cynnig: Coffi a chlonc, Taith gerdded (gyda rhai ohonynt yn cael eu cynnal yn ardal y Parc), Gŵyl y Dysgwyr.

Maes sydd angen sylw	**Bylchau yn yr adran polisi/ deddfwriaeth o ran y Gymraeg**
Grwpiau Iaith Gymraeg/ Meysydd dylanwad	Grwpiau Iaith Gymraeg: • Siaradwyr Cymraeg – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Dysgwyr – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Siaradwyr Di-Gymraeg – Gweledd/ Ymwybyddiaeth/ hybu/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Cymunedau Sensitif i'r Gymraeg • Dysgu Cymraeg – Ysgolion/ Addysg Oedolion • Grwpiau cymunedol sy'n hwyluso defnyddio'r Gymraeg • Rhanddeiliaid ehangach gan gynnwys busnesau lleol Meysydd Dylanwad yr Iaith Gymraeg: • Defnyddio'r Gymraeg • Hybu/ gweledd y Gymraeg • Nifer y Siaradwyr Cymraeg • Rhuglder a Hyder siaradwyr a dysgwyr Cymraeg i ddefnyddio'r Gymraeg • Cynaliadwyedd Cymunedau Cymraeg • Safonau'r Gymraeg
Tystiolaeth neu Fater	

- Mae'r adolygiad o'r ddeddfwriaeth a'r meysydd polisi a restrir wedi datgelu bylchau o ran cyfeiriadau at feysydd perthnasol sy'n gysylltiedig â'r Gymraeg
- Dylid cyfeirio at y canlynol:
  - Deddf yr Iaith Gymraeg 1993
  - Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011
  - Strategaeth Cymraeg 2050 Llywodraeth Cymru
  - Blaenoriaethau ar gyfer Diwylliant 2024-2030 Llywodraeth Cymru – Mae'n destun ymgynghoriad ar hyn o bryd
  - Y Cynllun Tai Cymunedau Cymraeg
- Dylid cyfeirio at Strategaeth Hyrwyddo'r Gymraeg yr Awdurdod ac at Strategaeth y Gymraeg Cyngor Sir Penfro.

Effaith/ Risg	**Ymateb/ Mesurau Lliniaru/ Unrhyw gamau ychwanegol sydd eu hangen**
• Nid yw fframwaith deddfwriaethol y polisi ehangach na'r cynlluniau hybu sy'n gysylltiedig â'r Gymraeg wedi'u hamlygu'n llawn yn y ddogfen bolisi.	Diwygiad/ Cam Gweithredu a Argymhellir: • Dylid cynnwys cyfeiriad at y canlynol yn yr adran polisi/ deddfwriaeth: o Deddf yr Iaith Gymraeg 1993 o Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 o Strategaeth Cymraeg 2050 Llywodraeth Cymru o Blaenoriaethau ar gyfer Diwylliant 2024-2030 Llywodraeth Cymru – Mae'n destun ymgynghoriad ar hyn o bryd o Y Cynllun Tai Cymunedau Cymraeg • Dylid cyfeirio at Strategaeth Hyrwyddo'r Gymraeg yr Awdurdod ac at Strategaeth y Gymraeg Cyngor Sir Penfro.

Maes sydd angen sylw	**Cyfleoedd i Ddefnyddio/ Iechyd a Lles/ Arwahaniad Cymdeithasol a dod â phobl at ei gilydd**
Grwpiau Iaith Gymraeg/ Meysydd dylanwad	Grwpiau Iaith Gymraeg: • Siaradwyr Cymraeg – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Dysgwyr – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol

	• Siaradwyr Di-Gymraeg – Gweledegdd/ Ymwybyddiaeth/ hybu/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Cymunedau Sensitif i'r Gymraeg • Dysgu Cymraeg – Ysgolion/ Addysg Oedolion • Grwpiau cymunedol sy'n hwyluso defnyddio'r Gymraeg • Rhanddeiliaid ehangach gan gynnwys busnesau lleol Meysydd Dylanwad yr Iaith Gymraeg: • Defnyddio'r Gymraeg • Hybu/ gweledegdd y Gymraeg • Nifer y Siaradwyr Cymraeg • Rhuglder a Hyder siaradwyr a dysgwyr Cymraeg i ddefnyddio'r Gymraeg • Cynaliadwyedd Cymunedau Cymraeg • Safonau'r Gymraeg

Tystiolaeth neu Fater

- **Safonau ynghylch Hybu'r Gymraeg, Comisiynydd y Gymraeg** (Ffynhonnell: https://www.comisiynyddygymraeg.cymru/media/tz5jfy1u/20181031-gc-safonau-ynghylch-hybur-gymraeg-cymraeg-terfynol.pdf)
  - Yn ei chanllaw arfer da, mae Comisiynydd y Gymraeg wedi nodi nifer o ffactorau allweddol sy'n effeithio ar ddefnydd unigolion o iaith:
    - Dilyniant - parhad profiadau a chyfleoedd o addysg gynradd i uwchradd; o addysg uwchradd i addysg bellach neu uwch; o addysg i fyd gwaith, hamdden, magu teuluoedd, yn ogystal â rhwng profiadau cymdeithasol a chymunedol a rhwng dysgu Cymraeg a dod yn rhugl.
    - Cyfle – mae ansawdd a hwylustod cyfleoedd yn gallu effeithio'n fawr ar ddefnydd a chynnal defnydd o'r iaith i'r dyfodol.
    - Agweddau – mae'n bwysig ystyried sut mae siaradwyr Cymraeg yn teimlo am eu gallu a'u defnydd o'r iaith a'r modd maen nhw'n gweithredu ar hynny neu ddim, a sut mae pobl ddi-Gymraeg yn teimlo am yr iaith a'r modd y caiff hyn ei gyfleu a'i ganfod.
    - Hyder – mae hyder siaradwyr Cymraeg yn gallu amrywio yn ôl sefyllfa (e.e. ffurfiol ac anffurfiol) ac felly mae angen ystyried sut a ble i dargedu cefnogaeth yn effeithiol
- **Asesiad Llesiant Sir Benfro**
  (Ffynhonnell: https://www.sir-benfro.gov.uk/bwrdd-gwasanaethau-cyhoeddus/asesiad-llesiant)

- Mae siaradwyr Cymraeg yn adrodd bod y gallu i ddefnyddio'r Gymraeg yn anffurfiol ac yn y gweithle yn cael effaith gadarnhaol ar eu llesiant.

- **Defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg: Gorffennaf 2019 i Fawrth 2020, Llywodraeth Cymru** (Ffynhonnell: https://www.llyw.cymru/defnydd-cymdeithasol-or-gymraeg-gorffennaf-2019-i-fawrth-2020-html)
  - Oedolion
    - Siaradwyr Cymraeg y gogledd orllewin, siaradwyr Cymraeg rhugl, rhai sy'n siarad yr iaith bob dydd a'r rhai oedd wedi dechrau dysgu siarad yr iaith gartref yn blant ifanc sydd fwyaf tebygol o ddefnyddio'r Gymraeg gyda'u grwpiau cymdeithasol.
    - Mae siaradwyr Cymraeg yn fwy tebygol o ddefnyddio'r Gymraeg mewn negeseuon testun ac e-bost nag ar y cyfryngau cymdeithasol.
    - Roedd tua thraean o siaradwyr Cymraeg wedi mynd i ddigwyddiad cymdeithasol neu weithgaredd a gynhaliwyd yn Gymraeg yn ystod y 12 mis blaenorol, ac roedd 23% ychwanegol wedi mynd i o leiaf un digwyddiad a gynhaliwyd drwy'r Gymraeg a'r Saesneg
  - Plant a phobl ifanc
    - Dywed bron 70% o blant a phobl ifanc sy'n siarad Cymraeg fod mwy o'u ffrindiau'n gallu siarad Cymraeg nag sy'n methu.
    - Mae plant a phobl ifanc sy'n gallu siarad Cymraeg yn fwy tebygol o wneud hynny gyda'u ffrindiau yn yr ysgol nag ydyn nhw o siarad Cymraeg â ffrindiau y tu allan i'r ysgol.
    - Mae tua dwy ran o dair o blant a phobl ifanc sy'n gallu siarad Cymraeg yn dweud eu bod yn cael digon o gyfleoedd i siarad Cymraeg y tu allan i'r ysgol.
    - Roedd pedwar o bob deg o blant a phobl ifanc sy'n gallu siarad Cymraeg wedi mynd i o leiaf un digwyddiad a gynhaliwyd drwy'r Gymraeg dros y 12 mis diwethaf, a 24% arall wedi mynd i o leiaf un digwyddiad a gynhaliwyd drwy'r Gymraeg a'r Saesneg.
- Polisi cenedlaethol ar drosglwyddo'r Gymraeg a'i defnydd mewn teuluoedd (ffynhonnell: WG36969 (llyw.cymru))
- Effaith COVID-19 ar grwpiau cymunedol Cymraeg: canfyddiadau arolwg, Llywodraeth Cymru (Ffynhonnell: https://www.llyw.cymru/effaith-covid-19-ar-grwpiau-cymunedol-cymraeg-canfyddiadau-arolwg)
- Gall corau weithredu fel cyswllt diwylliannol pwysig gyda'r iaith Gymraeg i bobl nad ydynt efallai'n siarad Cymraeg neu i bobl sy'n dysgu Cymraeg, o ran helpu pobl i ymgysylltu ag agweddau ar yr iaith drwy ganu caneuon yn Gymraeg. Er enghraifft, mae Parti Dysgu Cymraeg Sir Benfro ar fin cystadlu mewn cystadleuaeth i gorau yn Nhafarn y Sinc.
- **Ymgynghoriad ar Nodweddion Arbennig:** Rôl y Gymraeg mewn cymunedau sydd wedi'i hamlygu yn yr ymatebion:
  - ID 36/ Byw yn PCAP/ C1: Yr iaith Gymraeg a Diwylliant Cymru." C4: "Mesurau i ddiogelu cadarnleoedd iaith a diwylliant Cymru yn y parc cenedlaethol," C6: "Hoffwn obeithio y byddai un o amcanion y Parc Cenedlaethol, ynghyd â gwarchod a

hyrwyddo rhinweddau tirwedd eithriadol yr ardal hefyd yn ymestyn i warchod a hyrwyddo'r iaith Gymraeg, treftadaeth a diwylliant ein hardal. Gyda thargedau Llywodraeth Cymru o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, ynghyd â dau o'n cyd Barciau Cenedlaethol Cymreig - Eryri a Bannau Brycheiniog yn mabwysiadu'r sefyllfa o ddefnyddio eu gwir hunaniaeth gydag enwau Cymraeg yn unig, a dyrchafu a hyrwyddo'r diwylliant a'r iaith; mae'n ymddangos yn drist bod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro wedi mynd yn ôl ac yn gwneud i'r gwrthwyneb. Ydyn ni'n plygu i dwristiaid, neu i'r rhai sy'n gweld yr iaith fel anghyfleustra yn "Little England Beyond Wales"? Neu a yw'n bryd i ardal y Preseli a Gogledd Sir Benfro gael yr anrhydedd o gael eu dynodi yn Barc Cenedlaethol unigryw eu hunain?" o ID 11/ Byw yn PCAP/ C2: "Mae angen i ni gefnogi ac annog defnyddio a datblygu'r iaith Gymraeg a diwylliant Cymru." o ID 41/ Byw yn PCAP/ C1: "Y ffordd mae natur, ffermio, hanes, iaith a diwylliant Cymru, a'r bobl bellach yn cydblethu." C4: "Er ei fod yn "amhrisiadwy" rhaid bod ffordd i roi gwerth ar y nodweddion hyn, gan gynnwys y gwaith y mae teuluoedd lleol sy'n ffermio yn ei wneud i warchod yr amgylchedd, ac iaith a diwylliant Cymru. Hybu dysgu a defnyddio'r Gymraeg fel yr ased gwych ydy hi mewn gwirionedd. E.e. drwy ddefnyddio enwau lleoedd Cymraeg. Helpu i gyrraedd y targed o siaradwyr Cymraeg." o ID 42/ Byw yn PCAP/ C1: "Pentre Ifan, Garn Ingli a Chwm Gwaun. Mae gan y lleoedd hyn arwyddocâd diwylliannol dwfn i Gymru. Maen nhw'n parhau i ddal gafael yn iaith a diwylliant Cymru.	
Effaith/ Risg	**Ymateb/ Mesurau Lliniaru/ Unrhyw gamau ychwanegol sydd eu hangen**
• Gall fod cyfleoedd yn y gymuned i bobl ymgysylltu ag eraill yn Gymraeg a helpu i chwalu arwahaniad cymdeithasol a chael effaith gadarnhaol ar lesiant pobl. Gall y Gymraeg chwarae rhan bwysig o ran dod â phobl at ei gilydd mewn gwahanol feysydd: y blynyddoedd cynnar, mentrau iaith, mentrau dysgwyr, corau, digwyddiadau diwylliannol, grwpiau hanes, yr Urdd. Mae'r Cynllun yn cynnwys y meysydd polisi canlynol a all gefnogi hyn, sef: Polisi H2: Hybu'r Gymraeg a thafodieithoedd lleol, a dathlu diwylliant a chreadigrwydd sy'n gysylltiedig â'r dirwedd / H2/A Cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg er mwyn cyrraedd miliwn erbyn 2050/ H2/B Mae'r dirwedd, treftadaeth ddiwylliannol, hanes naturiol a'r	**Diwygiad/ Cam Gweithredu a Argymhellir:** • Gall fod cyfleoedd yn y gymuned i bobl ymgysylltu ag eraill yn Gymraeg a helpu i chwalu arwahaniad cymdeithasol a chael effaith gadarnhaol ar lesiant pobl. Gall y Gymraeg chwarae rhan bwysig o ran dod â phobl at ei gilydd mewn gwahanol feysydd: y blynyddoedd cynnar, mentrau iaith, mentrau dysgwyr, corau, digwyddiadau diwylliannol, grwpiau hanes, yr Urdd. Mae'r Cynllun yn cynnwys y meysydd polisi canlynol a all gefnogi hyn, sef: Polisi H2: Hybu'r Gymraeg a thafodieithoedd lleol, a dathlu diwylliant a chreadigrwydd sy'n gysylltiedig â'r dirwedd / H2/A Cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg er mwyn cyrraedd miliwn erbyn 2050/ H2/B Mae'r dirwedd, treftadaeth ddiwylliannol, hanes naturiol a'r celfyddydau'n cael eu rhannu a'u dathlu / W2/B Mae gwasanaethau iechyd sy'n seiliedig ar natur yn cael eu darparu, e.e. rhaglenni

celfyddydau'n cael eu rhannu a'u dathlu / W2/B Mae gwasanaethau iechyd sy'n seiliedig ar natur yn cael eu darparu, e.e. rhaglenni cerdded, mentrau iechyd meddwl, a chefnogi pobl sy'n byw gyda dementia./ W2/C Cynnig cyfleoedd gwirfoddoli / gwyddoniaeth i ddinasyddion a hyfforddiant ffurfiol. • Fodd bynnag, mae angen i'r rhestr hon o bartneriaid sydd eu hangen i helpu i gefnogi'r gwaith o'i gyflawni gael ei chynnwys yn llawn yn y Cynllun yn erbyn y canlyniadau. Gan gynnwys, er enghraifft, Urdd Gobaith Cymru (yn benodol â gwersyll Pentre Ifan), Menter Iaith Sir Benfro, Dysgu Cymraeg Sir Benfro, grwpiau cymunedol eraill fel Merched y Wawr a CFfI Sir Benfro, lleoliadau diwylliannol, Blynyddoedd cynnar – Mudiad Meithrin Sir Benfro: Cylch Meithrin, Cymraeg i blant, Clwb Cwtsh, Cylch Ti a Fi • A allai cysylltiadau cryfach â Menter Iaith Sir Benfro/ Dysgu Cymraeg Sir Benfro helpu i sicrhau ein bod yn hybu ac yn manteisio i'r eithaf ar y cyfleoedd a ddarperir ganddynt yn ardal y Parc, ac yn archwilio meysydd gweithio ar y cyd, yn enwedig o ran rhaglenni cymunedol. Dyma enghreifftiau o weithgareddau maent yn eu cynnig: Coffi a chlonc, Taith gerdded (gyda rhai ohonynt yn cael eu cynnal yn ardal y Parc), Gŵyl y Dysgwyr.	cerdded, mentrau iechyd meddwl, a chefnogi pobl sy'n byw gyda dementia./ W2/C Cynnig cyfleoedd gwirfoddoli / gwyddoniaeth i ddinasyddion a hyfforddiant ffurfiol. Fodd bynnag, mae angen i'r rhestr hon o bartneriaid sydd eu hangen i helpu i gefnogi'r gwaith o'i gyflawni gael ei chynnwys yn llawn yn y Cynllun yn erbyn y canlyniadau. Gan gynnwys, er enghraifft, Urdd Gobaith Cymru (yn benodol â gwersyll Pentre Ifan), Menter Iaith Sir Benfro, Dysgu Cymraeg Sir Benfro, grwpiau cymunedol eraill fel Merched y Wawr a CFfI Sir Benfro, lleoliadau diwylliannol, Blynyddoedd cynnar – Mudiad Meithrin Sir Benfro: Cylch Meithrin, Cymraeg i blant, Clwb Cwtsh, Cylch Ti a Fi. **Fframwaith Partneriaeth** • Dylid meithrin cysylltiadau cryfach â Menter Iaith Sir Benfro/ Dysgu Cymraeg Sir Benfro i helpu i sicrhau ein bod yn hybu ac yn manteisio i'r eithaf ar y cyfleoedd a ddarperir ganddynt yn ardal y Parc, ac yn archwilio meysydd gweithio ar y cyd, yn enwedig o ran rhaglenni cymunedol. Dyma enghreifftiau o weithgareddau maent yn eu cynnig: Coffi a chlonc, Taith gerdded (gyda rhai ohonynt yn cael eu cynnal yn ardal y Parc), Gŵyl y Dysgwyr.

Maes sydd angen sylw	**Cefnogi Dysgwyr – Dysgu Cymraeg/ Meithrin Hyder/ Cyfleoedd i Bobl ddysgu am y Parc yn Gymraeg**
Grwpiau Iaith Gymraeg/ Meysydd dylanwad	Grwpiau Iaith Gymraeg: • Siaradwyr Cymraeg – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol

	• Dysgwyr – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Siaradwyr Di-Gymraeg – Gweledd/ Ymwybyddiaeth/ hybu/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Cymunedau Sensitif i'r Gymraeg • Dysgu Cymraeg – Ysgolion/ Addysg Oedolion • Grwpiau cymunedol sy'n hwyluso defnyddio'r Gymraeg • Rhanddeiliaid ehangach gan gynnwys busnesau lleol Meysydd Dylanwad yr Iaith Gymraeg: • Defnyddio'r Gymraeg • Hybu/ gweledd y Gymraeg • Nifer y Siaradwyr Cymraeg • Rhuglder a Hyder siaradwyr a dysgwyr Cymraeg i ddefnyddio'r Gymraeg • Cynaliadwyedd Cymunedau Cymraeg • Safonau'r Gymraeg
Tystiolaeth neu Fater	
• Mae gan Ardd Fotaneg Genedlaethol Cymru Lwybrau Dysgu Cymraeg er mwyn helpu pobl i ddysgu Cymraeg wrth grwydro o amgylch y Gerddi. Mae'r Llwybrau wedi'u teilwra ar gyfer Cymraeg y Gogledd a'r De ac maent yn gysylltiedig â lefelau dysgu – mynediad, sylfaen, canolradd, uwch. • **Safonau ynghylch Hybu'r Gymraeg, Comisiynydd y Gymraeg** (Ffynhonnell: https://www.comisiynyddygymraeg.cymru/media/tz5jfy1u/20181031-gc-safonau-ynghylch-hybur-gymraeg-cymraeg-terfynol.pdf) ○ Yn ei chanllaw arfer da, mae Comisiynydd y Gymraeg wedi nodi nifer o ffactorau allweddol sy'n effeithio ar ddefnydd unigolion o iaith: ➢ Dilyniant - parhad profiadau a chyfleoedd o addysg gynradd i uwchradd; o addysg uwchradd i addysg bellach neu uwch; o addysg i fyd gwaith, hamdden, magu teuluoedd, yn ogystal â rhwng profiadau cymdeithasol a chymunedol a rhwng dysgu Cymraeg a dod yn rhugl. ➢ Cyfle – mae ansawdd a hwylustod cyfleoedd yn gallu effeithio'n fawr ar ddefnydd a chynnal defnydd o'r iaith i'r dyfodol. ➢ Agweddau – mae'n bwysig ystyried sut mae siaradwyr Cymraeg yn teimlo am eu gallu a'u defnydd o'r iaith a'r modd maen nhw'n gweithredu ar hynny neu ddim, a sut mae pobl ddi-Gymraeg yn teimlo am yr iaith a'r modd y caiff hyn ei gyfleu a'i ganfod.	

- Hyder – mae hyder siaradwyr Cymraeg yn gallu amrywio yn ôl sefyllfa (e.e. ffurfiol ac anffurfiol) ac felly mae angen ystyried sut a ble i dargedu cefnogaeth yn effeithiol

- Pentre Ifan - Dyma wersyll yr Urdd sy'n rhoi blaenoriaeth i'r amgylchedd, lles emosiynol pobl ifanc a'r Gymraeg mewn un profiad preswyl hudolus. Rhwng môr a mynydd yng Ngogledd Sir Benfro mae Gwersyll Pentre Ifan yn y lleoliad perffaith i drwytho pobl ifanc yn yr amgylchedd ac mewn llonyddwch.
- Cynnig addysg Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro: Cymerodd 1,441 o bobl ran mewn sesiynau rhaglenni dysgu yn Gymraeg yn 2023/24.
- Ystadegau Dysgu Cymraeg 2022-2023, Y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol sy'n gyfrifol am bob agwedd ar y sector Dysgu Cymraeg. (Ffynhonnell: Ystadegau 2022 - 2023 | Dysgu Cymraeg)
  - Bu cynnydd yn niferoedd y dysgwyr flwyddyn ar flwyddyn ers 2017-2018. Mae'r flwyddyn 2019-2020 yn eithriad lle'r oedd 17,505 o ddysgwyr unigryw (dyma'r flwyddyn eithriadol pryd gwelwyd cynnydd yn nifer y dysgwyr a oedd yn dilyn y cyrsiau hunan-astudio ar lefel blasu ar ddechrau cyfnod y pandemig.) Yn 2022-2023, roedd 16,905 o ddysgwyr unigryw, cynnydd o 11% o'i gymharu â 2021-2022.
  - Cymerodd dysgwyr 2022-2023 ran mewn 29,485 o weithgareddau dysgu, cynnydd o 8% o'i gymharu â 2021-2022.
  - Yn 2022-2023, roedd 60% o ddysgwyr ar lefel Mynediad. Roedd 16% ar lefel Sylfaen a 24% ar lefelau Canolradd neu Uwch (gan gynnwys Hyfedredd). Mae'r cyfraddau yn gyson iawn â 2021-2022.
  - Mae 14,275 o ddysgwyr 2022-2023 o fewn yr ystod oedran gweithio (16-64 oed), sydd yn 84% o'r holl ddysgwyr sydd wedi nodi eu dyddiad geni.
  - Mae 2,170 o ddysgwyr 2022-2023 o fewn yr ystod oedran 16-24 oed, cynnydd o 9% o'i gymharu â 2021-2022.
  - Yn 2022-2023 roedd 25% o'n dysgwyr wedi dilyn cyrsiau wyneb yn wyneb, 44% wedi dilyn cyrsiau rhithiol, 5% wedi dilyn cyrsiau cyfunol, 24% wedi dilyn cyrsiau hunan-astudio a 3% wedi dilyn cyrsiau preswyl
  - Yn 2022-2023 roedd 85% o'r dysgwyr unigryw wedi cofnodi gwybodaeth am ethnigrwydd. Roedd 4% o'r dysgwyr hyn wedi cofnodi ethnigrwydd amrywiol gyda 96% wedi cofnodi ethnigrwydd gwyn.
- Mae Y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol – Croeso i'r Gymraeg yn cynnig cyrsiau ac adnoddau sydd ar gael trwy gyfrwng ieithoedd gwahanol os yw rhywun yn newydd i Gymru ac yn dymuno dysgu Cymraeg a ddim yn siarad llawer o Saesneg. Gall pobl ddysgu mwy am Gymru trwy ddilyn uned hunan-astudio ar-lein trwy gyfrwng: Wcreineg, Cantoneg, Arabeg Syria, Farsi, Pashto.
- Data am y Gymraeg yn ôl awdurdod lleol | LLYW.CYMRU (Cynllunio Addysg)

Tabl 1: Nifer y Cylchoedd Meithrin, nifer y plant sy'n eu mynychu, a'r nifer sy'n trosglwyddo i addysg cyfrwng Cymraeg o Gylchoedd Meithrin, ar gyfer Sir Benfro, 2015/16 i 2022/23
Ffynhonnell: Data Mudiad Meithrin

Blwyddyn academaidd	Nifer y lleoliadau	Nifer y Cylchoedd Meithrin [nodyn 3]	Nifer y plant sy'n mynychu'r Cylchoedd Meithrin	Nifer y plant sy'n trosglwyddo o'r Cylch Meithrin i ysgol	Nifer y plant sy'n trosglwyddo o'r Cylch Meithrin i ysgol cyfrwng Cymraeg	Canran y plant sy'n trosglwyddo o'r Cylch Meithrin i ysgol cyfrwng Cymraeg (%)
2015/16	13	13	309	155	134	86.50%
2016/17	13	13	338	156	124	79.50%
2017/18	14	16	393	176	152	86.40%
2018/19	13	15	401	181	162	89.50%
2019/20	13	15	372	204	177	86.80%
2020/21	14	17	390	167	152	91.00%
2021/22	14	15	431	198	180	90.90%
2022/23	14	15	416	139	126	90.60%

Tabl 2: Nifer a chanran y disgyblion sy'n astudio yn y Gymraeg fel iaith gyntaf, ar gyfer Sir Benfro yn 2022/23
Mae'r niferoedd yn y tabl hwn wedi'u talgrynnu i'r 5 agosaf. Dangosir y canrannau i un lle degol.
Ffynhonnell: Cyfrifiad Ysgolion Blynyddol ar Lefel Disgyblion (CYBLD)

Blwyddyn academaidd	Blwyddyn ysgol	Nifer y disgyblion sy'n astudio yn y Gymraeg fel iaith gyntaf	Cyfanswm nifer y disgyblion	Canran y disgyblion sy'n astudio yn y Gymraeg fel iaith gyntaf
2022/23	Dosbarth meithrin	310	1,245	25.10%
2022/23	Dosbarth Derbyn	340	1,150	29.50%
2022/23	Blwyddyn 1	300	1,220	24.50%
2022/23	Blwyddyn 2	295	1,225	24.20%

2022/23	Blwyddyn 3	290	1,310	22.30%
2022/23	Blwyddyn 4	305	1,335	22.80%
2022/23	Blwyddyn 5	250	1,225	20.60%
2022/23	Blwyddyn 6	285	1,445	19.70%
2022/23	Blwyddyn 7	250	1,285	19.40%
2022/23	Blwyddyn 8	285	1,280	22.30%
2022/23	Blwyddyn 9	205	1,215	17.10%
2022/23	Blwyddyn 10	175	1,210	14.50%
2022/23	Blwyddyn 11	175	1,205	14.40%
2022/23	Blwyddyn 12	90	330	27.00%
2022/23	Blwyddyn 13	80	290	27.70%

Tabl 3: Nifer a chanran y dysgwyr Blwyddyn 11 sydd wedi cael eu cofrestru ar gyfer TGAU yn y Gymraeg, yn Sir Benfro ar gyfer 2021/22
Ffynhonnell: Cronfa Ddata Arholiadau Cymru; Cyfrifiad Ysgolion Blynyddol ar Lefel Disgyblion (CYBLD)

Blwyddyn academaidd	Wedi cofrestru ar gyfer TGAU Cymraeg	Nifer	Canran
2021/22	Cymraeg (iaith gyntaf)	155	12.70%
2021/22	Cymraeg (ail iaith)	830	67.90%
2021/22	Heb gofrestru ar gyfer TGAU Cymraeg	237	19.40%

Tabl 4: Nifer a chanran y cofrestriadau Safon Uwch ac Uwch Gyfrannol yn y Gymraeg, iaith gyntaf ac ail iaith, yn ôl awdurdod lleol, 2012/13 i 2021/22 [nodyn 8]
Ffynhonnell: Cronfa Ddata Arholiadau Cymru; Cyfrifiad Ysgolion Blynyddol ar Lefel Disgyblion (CYBLD)

Blwyddyn academaidd	Nifer y cofrestriadau Safon Uwch ac Uwch Gyfrannol yn y Gymraeg	Canran y cofrestriadau Safon Uwch ac Uwch Gyfrannol yn y Gymraeg
2012/13	80	6.20%
2013/14	69	5.20%
2014/15	46	3.70%
2015/16	49	4.70%
2016/17	35	3.60%
2017/18	24	3.00%
2018/19	13	2.20%
2019/20	11	1.80%
2020/21	12	1.90%
2021/22	12	1.80%

- **Ymgynghoriad ar Nodweddion Arbennig:** Dysgu Cymraeg
  - ID 11/ Byw yn PCAP/ C2: “Mae angen i ni gefnogi ac annog defnyddio a datblygu’r iaith Gymraeg a diwylliant Cymru.”
  - ID 41/ Byw yn PCAP/ C1: “Y ffordd mae natur, ffermio, hanes, iaith a diwylliant Cymru, a'r bobl bellach yn cydblethu.” C4: “Er ei fod yn “amhrisiadwy” rhaid bod ffordd i roi gwerth ar y nodweddion hyn, gan gynnwys y gwaith y mae teuluoedd lleol sy'n ffermio yn ei wneud i warchod yr amgylchedd, ac iaith a diwylliant Cymru. Hybu dysgu a defnyddio’r Gymraeg fel yr ased gwych ydy hi mewn gwirionedd. E.e. drwy ddefnyddio enwau lleoedd Cymraeg. Helpu i gyrraedd y targed o siaradwyr Cymraeg. Hyrwyddo deddf cenedlaethau’r dyfodol.”
- Mae’r Awdurdod wedi cynnal sesiynau Cymraeg yn y dirwedd.
- Cyngor Sir Penfro – Addysg Cyfrwng Cymraeg (Ffynhonnell: https://www.sir-benfro.gov.uk/gwybodaeth-addysg-cyfrwng-cymraeg)
  - Cymraeg i blant: Grwpiau cyn-geni, grwpiau tylino, grwpiau ioga i fabanod, a grwpiau Stori a Chân
    Clwb Cwtsh: Rhaglen flasu hwyliog sydd wedi’i hanelu at rieni ac aelodau o deulu estynedig, sy’n canolbwyntio ar siarad Cymraeg gyda phlant ifanc. Nid oes rhaid i chi allu siarad na deall Cymraeg i ymuno.
    Cylch Ti a Fi: Grwpiau ar gyfer rhieni a phlant bach lle gall eich plentyn fwynhau chwarae a gwneud ffrindiau mewn amgylchedd Cymraeg
  - **Meithrinfeydd**: Mae meithrinfeydd dydd dwyieithog sy’n cyflwyno’r Gymraeg i blant o’r cychwyn cyntaf drwy gynnal gweithgareddau yn Gymraeg a chyfathrebu yn Gymraeg â’r babanod a phlant bach.

Cylch Meithrin – Sesiynau addysg a datblygu ar gyfer plant dwy oed hyd at oed ysgol. Mae cyfle i'r plant gymdeithasu a dysgu ○ **Dosbarthiadau meithrin yn yr ysgol:** Mae gan rai o'n hysgolion cyfrwng Cymraeg ddosbarthiadau meithrin ○ Pwrpas Canolfannau Iaith yw cynnig cefnogaeth i'r rhai sy'n cael eu cyflwyno i'r Gymraeg yn hwyr fel bod eu gafael ar yr iaith yn eu galluogi i gael mynediad llawn at addysg cyfrwng Cymraeg, ac i gymryd rhan ynddi. Mae ein Canolfannau wedi'u lleoli yn yr ysgol uwchradd ar gyfer y clwstwr - mae un ohonynt yn Ysgol Bro Gwaun yn Abergwaun, un yn Ysgol y Preseli yng Nghrymych, ac un arall yn Ysgol Caer Elen yn Hwlffordd. Maent yn cael eu staffio gan athro cymwysedig sydd â set benodol o sgiliau fel ieithyddion, ac sy'n fodelau rôl ieithyddol rhagorol. Mae pob un o'r tair canolfan iaith yn cynnig cefnogaeth i bobl sy'n hwyr yn cael eu cyflwyno i'r Gymraeg gyda chwrs rhan-amser dros ddwy flynedd. ○ Dyma'r ysgolion sy'n cynnig addysg cyfrwng Cymraeg yn Sir Benfro: Ysgol Cilgerran - Ysgol Wirfoddol Rheoledig yr Eglwys yng Nghymru, Ysgol Gynradd Arberth, Ysgol Gynradd Cas-mael, Ysgol Cas-blaidd, Ysgol Bro Ingli, Ysgol Clydau, Ysgol Gelli Aur, Ysgol Ger y Llan, Ysgol Glannau Gwaun, Ysgol Gymunedol Brynconin, Ysgol Croesgoch, Ysgol Maenclochog, Ysgol Gymunedol Wdig, Ysgol Eglwyswrw, Ysgol Hafan y Môr, Ysgol Llanychllwydog, Ysgol Llandudoch, Ysgol Bro Preseli, Ysgol Caer Elen	
Effaith/ Risg	**Ymateb/ Mesurau Lliniaru/ Unrhyw gamau ychwanegol sydd eu hangen**
• Mae'n bwysig bod plant sy'n cael addysg cyfrwng Cymraeg neu sy'n cael cefnogaeth drwy ganolfannau iaith yn gallu manteisio ar gyfleoedd i ddysgu am y Parc yn Gymraeg. Mae hyn yn cynnwys ysgolion yn Sir Benfro ac ysgolion sy'n ymweld o'r tu allan i'r awdurdod lleol. Ysgolion, darparwyr blynyddoedd cynnar - Mudiad Meithrin Sir Benfro: Dylid ychwanegu Cylch Meithrin, Cymraeg i blant, Clwb Cwtsh, Cylch Ti a Fi, meithrinfeydd a gwersyll yr Urdd Pentre Ifan at y rhestr o bartneriaid allweddol yn erbyn: H2/A Mae cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg i gyrraedd miliwn erbyn 2050. • Mae cyfleoedd yn barod i ddysgu Cymraeg yn Sir Benfro, ac mae'n bwysig hyrwyddo'r cyfleoedd hyn. Dylid ychwanegu Dysgu Cymraeg Sir Benfro, Menter	**Diwygiad/ Cam Gweithredu a Argymhellir**: • Mae'n bwysig bod plant sy'n cael addysg cyfrwng Cymraeg neu sy'n cael cefnogaeth drwy ganolfannau iaith yn gallu manteisio ar gyfleoedd i ddysgu am y Parc yn Gymraeg. Mae hyn yn cynnwys ysgolion yn Sir Benfro ac ysgolion sy'n ymweld o'r tu allan i'r awdurdod lleol. Ysgolion, darparwyr blynyddoedd cynnar - Mudiad Meithrin Sir Benfro: Dylid ychwanegu Cylch Meithrin, Cymraeg i blant, Clwb Cwtsh, Cylch Ti a Fi, meithrinfeydd a gwersyll yr Urdd Pentre Ifan at y rhestr o bartneriaid allweddol yn erbyn: H2/A Mae cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg i gyrraedd miliwn erbyn 2050. • Mae cyfleoedd yn barod i ddysgu Cymraeg yn Sir Benfro, ac mae'n bwysig hyrwyddo'r cyfleoedd hyn. Dylid ychwanegu Dysgu Cymraeg Sir Benfro, Menter Iaith Sir Benfro at y rhestr o bartneriaid allweddol yn erbyn: H2/A Mae cynnydd yn cael ei

Iaith Sir Benfro at y rhestr o bartneriaid allweddol yn erbyn: H2/A Mae cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg i gyrraedd miliwn erbyn 2050. • A allai cysylltiadau cryfach â Menter Iaith Sir Benfro/ Dysgu Cymraeg Sir Benfro helpu i sicrhau ein bod yn hybu ac yn manteisio i'r eithaf ar y cyfleoedd a ddarperir ganddynt yn ardal y Parc, ac yn archwilio meysydd gweithio ar y cyd, yn enwedig o ran gweithgareddau a rhaglenni dysgu. A oes cyfleoedd o bosibl i weithio gyda nhw i ddatblygu llwybrau Dysgu Cymraeg ar gyfer y Parc Cenedlaethol (tebyg i Lwybrau Dysgu Cymraeg Gardd Fotaneg Genedlaethol Cymru) sy'n gysylltiedig â lefelau dysgu – mynediad, sylfaen, canolraddol, uwch / cysylltiedig â'r gwaith y mae'r Awdurdod wedi'i wneud yn flaenorol ar y Gymraeg yn y dirwedd.	wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg i gyrraedd miliwn erbyn 2050. **Fframwaith Partneriaeth:** • Dylid meithrin cysylltiadau cryfach â Menter Iaith Sir Benfro/ Dysgu Cymraeg Sir Benfro i helpu i sicrhau ein bod yn hybu ac yn manteisio i'r eithaf ar y cyfleoedd a ddarperir ganddynt yn ardal y Parc, ac yn archwilio meysydd gweithio ar y cyd, yn enwedig o ran gweithgareddau a rhaglenni dysgu. I gynnwys cyfleoedd posibl i weithio gyda nhw i ddatblygu llwybrau Dysgu Cymraeg ar gyfer y Parc Cenedlaethol (tebyg i Lwybrau Dysgu Cymraeg Gardd Fotaneg Genedlaethol Cymru) sy'n gysylltiedig â lefelau dysgu – mynediad, sylfaen, canolraddol, uwch / cysylltiedig â'r gwaith y mae'r Awdurdod wedi'i wneud yn flaenorol ar y Gymraeg yn y dirwedd.

Maes sydd angen sylw	**Twristiaeth Adfywiol/ Hyrwyddo Diwylliant Cymru**
Grwpiau Iaith Gymraeg/ Meysydd dylanwad	Grwpiau Iaith Gymraeg: • Siaradwyr Cymraeg – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Dysgwyr – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Siaradwyr Di-Gymraeg – Gweledegdd/ Ymwybyddiaeth/ hybu/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Cymunedau Sensitif i'r Gymraeg • Dysgu Cymraeg – Ysgolion/ Addysg Oedolion • Grwpiau cymunedol sy'n hwyluso defnyddio'r Gymraeg • Rhanddeiliaid ehangach gan gynnwys busnesau lleol

	Meysydd Dylanwad yr Iaith Gymraeg: • Defnyddio'r Gymraeg • Hybu/ gweledded y Gymraeg • Nifer y Siaradwyr Cymraeg • Rhuglder a Hyder siaradwyr a dysgwyr Cymraeg i ddefnyddio'r Gymraeg • Cynaliadwyedd Cymunedau Cymraeg • Safonau'r Gymraeg

Tystiolaeth neu Fater

- **Busnes Cymru – Hyrwyddo Iaith a Diwylliant Cymru** (Ffynhonnell: https://busnescymru.llyw.cymru/twristiaeth/hyrwyddo-iaith-diwylliant-cymru)
  - Naws am le yw'r teimlad rydych chi'n ei gael wrth ymweld â rhywle am y tro cyntaf – yr argraff gyntaf, yr edrychiad, y teimlad, yr awyrgylch, y bobl. Mae naws am le yn cofleidio'r golygfeydd, y sain a'r profiadau unigryw sy'n rhan o wlad, y rhinweddau unigryw a chofiadwy hynny sy'n taro tant gyda phobl leol ac ymwelwyr fel ei gilydd.
  - Yr Iaith Gymraeg - Fel nifer o wledydd eraill, mae dwyieithrwydd yn ffordd o fyw i lawer o bobl yng Nghymru. Mae'r iaith yn ennyn diddordeb ymwelwyr fel arfer, a gallwch chi eu helpu i feithrin mymryn bach o ddealltwriaeth ohoni hyd yn oed os nad ydych chi'n siaradwr Cymraeg eich hun. Gall ymadrodd a nodyn esboniadol yma ac acw atgoffa ymwelwyr o'n diwylliant unigryw sydd â'i hiaith hardd a hynafol ei hun.
    - Defnyddio platiau enw Cymraeg ar ystafelloedd gwesteion
    - Nodi enwau dwyieithog ar y toiledau, y gegin, yr ardd ac ati.
    - Dysgu Cymraeg drwy gofrestru ar gyfer cwrs rhad ac am ddim ar-lein e.e. www.saysomethinginwelsh.com a siarad ag ymwelwyr er mwyn ymgysylltu â nhw
    - Darparu gwefan ddwyieithog
    - Cyflwyno bwydlenni dwyieithog
    - Cefnogi staff sy'n awyddus i ddysgu'r iaith
- **Addewid Tiaki Seland Newydd** (Ffynhonnell: https://www.tiakinewzealand.com/en_NZ/). Mae'n rhoi enghraifft o sut i blethu iaith / diwylliant / naws am le o fewn dulliau twristiaeth adfywiol:
  - Mae Tiaki yn golygu gofalu am bobl, lle a diwylliant – "Yn Seland Newydd rydyn ni'n croesawu manuhiri (gwesteion) yn ysbryd manaakitanga (parch, caredigrwydd a lletygarwch). Clywch ein llais. A derbyn ein croeso. Rydyn ni hefyd yn gosod wero (her) i'n hymwelwyr. Her ac ymrwymiad i ofalu am Seland Newydd yw'r wero yma. Y wero yw addewid Tiaki. Rydyn ni'n annog pob ymwelydd i dderbyn y wero yma. I ddilyn Addewid Tiaki. I weithredu fel gwarcheidwad, gan amddiffyn a diogelu ein cartref."

- Cafodd Tiaki – Gofalu am Seland Newydd ei greu drwy awydd i rannu cysylltiad â'r byd naturiol, ac ysbrydoli a helpu ymwelwyr i deithio'n ddiogel ac yn gydwybodol. Yn Aotearoa Seland Newydd, mae gan bobl gysylltiad cryf â'r ardal o'u cwmpas. Mae Tangata whenua (pobl y tir hwn) yn ystyried bod cysylltiad annatod rhwng natur a'u bywydau eu hunain. I'r Māori, mae gan bob mynydd, pob afon, pob coeden, stori. Mae'r storïau hyn yn rhan o'u hunaniaeth ac yn eu helpu i siapio eu lle yn y byd. Mae Tiaki yn gwahodd pob un ohonom i edrych ar y byd drwy'r lens gynhenid hon. I ffurfio cysylltiad dyfnach â lle, ac i ystyried hyn yn ein hagweddau a'n hymddygiad. Mae ymrwymo i deithio fel hyn yn golygu cadw Addewid Tiaki.
- Un agwedd ar yr addewid yw Dangos Parch – "Teithio gyda chalon a meddwl agored. Drwy fanteisio ar y cyfle i ddeall ein diwylliant a pharchu ein harferion, byddwch yn cael effaith gadarnhaol ar y cymunedau rydych chi'n ymweld â nhw. Yn gyfnewid am hynny, fe gaiff pobl Aotearoa Seland Newydd effaith barhaol arnoch."

- **Blaenoriaethau ar gyfer Diwylliant 2024 -2030 Llywodraeth Cymru – Mae'n destun ymgynghoriad ar hyn o bryd** (Ffynhonnell: https://www.llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2024-05/blaenoriaethau-ar-gyfer-diwylliant-2024-i-2030.pdf)
  - A7: Mae diwylliant yn cefnogi ac yn hyrwyddo'r Gymraeg ac yn adlewyrchu Cymru fel cenedl ddwyieithog ac amlieithog. – "Mae'r Gymraeg yn perthyn i Gymru gyfan – mae'n rhan o hanes, treftadaeth a thraddodiadau ein cenedl, ac mae'n allweddol i'w dyfodol. Rhaid cydnabod gwerth y Gymraeg, ei hyrwyddo a'i dathlu ar draws pob maes gweithgarwch yn ein sectorau, a gwreiddio hynny. Mae'r cynnig diwylliannol drwy gyfrwng y Gymraeg wedi hen ennill ei blwyf ac mae ar gynnydd. Mae'n cynnwys y celfyddydau, llenyddiaeth, cerddoriaeth a'r diwydiannau perfformio gyda llawer o bartneriaid pwysig gan sicrhau rhaglen fywiog a lleol o ddigwyddiadau a gweithgareddau cyfrwng Cymraeg, a hyrwyddo cyfranogiad. Mae llawer wedi dweud wrthym fod dysgwyr Cymraeg yn dysgu'n gyflymach neu'n well pan gyflwynir diwylliant yn y Gymraeg iddynt neu pan fyddant yn cael eu haddysgu am dreftadaeth a diwylliant Cymru. Mae ein cymunedau Cymraeg a gwledig yn wynebu heriau a newidiadau strwythurol. Mae pobl ifanc yn allfudo'n barhaus o'r cymunedau hyn, sydd â hanes bywiog o ran hyrwyddo ein diwylliant, ein treftadaeth a'r Gymraeg, ac mae pobl yn mewnfudo i'r cymunedau hyn o'r tu hwnt i'r ffin. O ganlyniad uniongyrchol i hyn, mae'n mynd yn fwyfwy anodd i sicrhau cynaliadwyedd ein gweithgareddau diwylliannol a'n gweithgareddau Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac ardaloedd Cymraeg eu hiaith. Mae gan strategaeth Cymraeg 2050 Llywodraeth Cymru ddyhead clir o sicrhau miliwn o siaradwyr Cymraeg a dyblu'r defnydd dyddiol o'r iaith erbyn 2050, a dylid nodi'r Gymraeg fel sgil gwerthfawr yn y sector diwylliant. Mae Cynlluniau Economaidd Rhanbarthol Llywodraeth Cymru yn cydnabod ac yn blaenoriaethu'r Gymraeg, ei threftadaeth a'i diwylliant fel thema sylfaenol ar draws meysydd blaenoriaeth allweddol fel entrepreneuriaeth, sgiliau ac arloesedd. Rhaid i'r agwedd tuag at ddatblygu economaidd ychwanegu at y cyfleoedd i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg, a dylai hyrwyddo ein diwylliant a'n treftadaeth gyfoethog gyfrannu at gefnogi cymunedau sy'n gadarnleoedd i'r Gymraeg, gan gynyddu'r cyfleoedd i weld a defnyddio'r Gymraeg o ddydd i ddydd.

- A13: Codi proffil diwylliant yng Nghymru drwy ddathlu a hyrwyddo diwylliant ar lefel leol, genedlaethol a rhyngwladol. – “2.5 Dathlu diwylliant. Mae diwylliant yn ganolog i’n harwahanrwydd fel cenedl ac i’n hymdeimlad o fod yn Gymry. Gallwn gofleidio ein hanes, ein treftadaeth, ein hieithoedd a’n traddodiadau ar yr un pryd â chroesawu rhai newydd, gan greu ymdeimlad o genedligrwydd sy’n datblygu’n gyson drwy ddiwylliant. Mae Cymru’n ffodus o gael darpariaeth ddiwylliannol a chreadigol sylweddol ac eang y dylem ei ddathlu, ei fwynhau a’i rannu ag eraill. Mae Dydd Gŵyl Dewi’n parhau i fod yn un o nodweddion allweddol ein calendr diwylliannol. Dylai dathlu ein nawddsant gynnig cyfleoedd amrywiol, cynhwysol a llawn hwyl ledled Cymru ac i’n cymunedau ar wasgar, gan alluogi pawb i fod yn Gymry unigryw gyda’i gilydd, ac fel unigolion. Mae dathliadau rhyngwladol sefydledig fel Diwrnod y Llyfr, Diwrnod Treftadaeth y Byd a Diwrnodau Treftadaeth Ewropeaidd, a dathliadau mwy diweddar fel Diwrnod Gwerin Ewrop yn cynnig cyfleoedd gwerthfawr i arddangos gwahanol agweddau ar ddiwylliant Cymru. Mae dathliadau a digwyddiadau lleol a chenedlaethol yn rhoi’r cyfle i bobl gefnogi diwylliant, gydag enghreifftiau fel Dydd Miwsig Cymru yn cynnig diwrnod bywiog o ddathlu ar yr un pryd â hyrwyddo cerddoriaeth yn y Gymraeg a dangos sut mae’r sîn gerddoriaeth fyw yn cyfrannu at yr economi gyda’r nos. Mae’n werth dathlu diwylliant, a rhaid i ni barhau i greu a chwilio am gyfleoedd drwy gydol y flwyddyn i ddathlu diwylliant yng Nghymru yn ei holl ffurfiau gwahanol.

- Cynllun Rheoli Cyrchfan Sir Benfro 2024-28: Yn gweithredu ar:
  - Codi proffil iaith a diwylliant Cymru. Ychwanegu at y gweithgareddau presennol i integreiddio’r Gymraeg yn fwy eang ar draws yr holl sianeli digidol e.e. Welsh Wednesdays a Dydd Gŵyl Dewi. Gweithio gyda busnesau i gynyddu defnydd o’r Gymraeg yn eu busnesau mewn ffordd sy’n hwyliog, yn ddifyr ac yn hygyrch i ymwelwyr. Roedd enghraifft wych yn ddiweddar gan Coastal Cottages of Pembrokeshire ar gyfer Dydd Gŵyl Dewi 2024. Rhoi mwy o gynnwys dwyieithog ar www.visitpembrokeshire.com/cy-gb
- Canolfannau/ Digwyddiadau Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro: Mae Oriel y Parc wedi cynnal arddangosfa ddwyieithog Geiriau Diflanedig/ Lost Words - sy'n casglu ynghyd, am y tro cyntaf erioed, gwaith celf gwreiddiol Jackie Morris ochr yn ochr â cherddi Cymraeg wedi’u hysgrifennu gan Mererid Hopwood a cherddi Saesneg gan Robert Macfarlane. Mae Oriel y Parc yn cynnal Parêd Dydd Gŵyl Dewi bob blwyddyn. Mae teithiau cerdded cyfrwng Cymraeg wedi’u cynnwys yn rhaglenni o ddigwyddiadau’r Awdurdod. Roedd Castell Henllys wedi treialu Sesiynau “Profwch yr Oes Haearn” yn y gorffennol, ac mae’n gwerthu amrywiaeth o adnoddau Cymraeg yn ei siop. Fel arfer mae taith gerdded cyfrwng Cymraeg yn cael ei chynnwys bob blwyddyn yn rhaglen yr Awdurdod o ddigwyddiadau a gweithgareddau ar gyfer y cyhoedd.
- **Ymgynghoriad ar Nodweddion Arbennig:** Mae mater yr iaith Gymraeg a’i pherthynas â/ effaith twristiaeth a diwylliant yn cael ei grybwyll mewn rhai o’r ymatebion i’r ymgynghoriad ar Nodweddion Arbennig:
  - ID 36/ Byw yn PCAP/ C1: Iaith a Diwylliant Cymru”. C4: “Mesurau i ddiogelu cadarnleoedd iaith a diwylliant Cymru yn y parc cenedlaethol, polisïau sy’n ymwneud â thai a llety gwyliau, mwy o swyddi i bobl leol.” C6: “Hoffwn obeithio y byddai un o amcanion y Parc Cenedlaethol, ynghyd â gwarchod a hyrwyddo rhinweddau tirwedd eithriadol yr ardal

hefyd yn ymestyn i warchod a hyrwyddo'r iaith Gymraeg, treftadaeth a diwylliant ein hardal. Gyda thargedau Llywodraeth Cymru o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, ynghyd â dau o'n cyd Barciau Cenedlaethol Cymreig - Eryri a Bannau Brycheiniog yn mabwysiadu'r sefyllfa o ddefnyddio eu gwir hunaniaeth gydag enwau Cymraeg yn unig, a dyrchafu a hyrwyddo'r diwylliant a'r iaith; mae'n ymddangos yn drist bod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro wedi mynd yn ôl ac yn gwneud i'r gwrthwyneb. Ydyn ni'n plygu i dwristiaid, neu i'r rhai sy'n gweld yr iaith fel anghyfleustra yn "Little England Beyond Wales"? Neu a yw'n bryd i ardal y Preseli a Gogledd Sir Benfro gael yr anrhydedd o gael eu dynodi yn Barc Cenedlaethol unigryw eu hunain?" ○ ID 42/ Byw yn PCAP/ C1: "Pentre Ifan, Garn Ingli a Chwm Gwaun. Mae gan y lleoedd hyn arwyddocâd diwylliannol dwfn i Gymru. Maen nhw'n parhau i ddal gafael yn iaith a diwylliant Cymru. Mae'r Parc Cenedlaethol wedi'i ddiffinio'n bennaf am ei fuddion i dwristiaid a demograffig economaidd-gymdeithasol newydd sy'n symud i'r Parc. Ond er bod prisiau tai yn clirio'r gymuned frodorol yn economaidd, gallwn barhau i gysylltu â'n gorffennol dwfn drwy fod yn ystyriol yn y mannau hardd hyn." C2: "Mae'r cerddi Cymraeg sydd wedi disgrifio harddwch naturiol y lle hwn.....bellach yn cael eu hanwybyddu." ○ ID 43/ Byw yn PCAP/ C4: "O ran y porwyr, rwy'n ymwybodol iawn bod llawer ohonynt wedi cael eu geni a'u magu yng Nghymru, a bod yr iaith Gymraeg, a'r hanes a'r diwylliant sy'n gysylltiedig â hi, yn ffactor arall sy'n gwneud y Parc yn arbennig."	
Effaith/ Risg	**Ymateb/ Mesurau Lliniaru/ Unrhyw gamau ychwanegol sydd eu hangen**
• Mae'n bwysig bod y Gymraeg yn cael ei hystyried wrth ddatblygu dulliau twristiaeth adfywiol. Mae'n cynnwys edrych ar sut rydym yn codi ymwybyddiaeth o arwyddocâd y Gymraeg ymysg ymwelwyr ac yn cefnogi ac yn gweithio gyda'r economi ymwelwyr i archwilio ffyrdd o hyrwyddo'r Gymraeg yn y profiadau maent yn eu cynnig i ymwelwyr. Er mwyn cefnogi hyn, dylid ychwanegu Croeso Sir Benfro, busnesau a lleoliadau diwylliannol at H2/A Cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg er mwyn cyrraedd miliwn erbyn 2050 /H2/B Mae'r dirwedd,	Diwygiad/ Cam Gweithredu a Argymhellir: • Mae'n bwysig bod y Gymraeg yn cael ei hystyried wrth ddatblygu dulliau twristiaeth adfywiol. Mae'n cynnwys edrych ar sut rydym yn codi ymwybyddiaeth o arwyddocâd y Gymraeg ymysg ymwelwyr ac yn cefnogi ac yn gweithio gyda'r economi ymwelwyr i archwilio ffyrdd o hyrwyddo'r Gymraeg yn y profiadau maent yn eu cynnig i ymwelwyr. Er mwyn cefnogi hyn, dylid ychwanegu Croeso Sir Benfro, busnesau a lleoliadau diwylliannol at H2/A Cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg er mwyn cyrraedd miliwn erbyn 2050 /H2/B Mae'r dirwedd, treftadaeth ddiwylliannol, hanes naturiol a'r celfyddydau'n cael eu rhannu a'u dathlu.

treftadaeth ddiwylliannol, hanes naturiol a'r celfyddydau'n cael eu rhannu a'u dathlu. • Gellid hefyd ystyried cael canlyniad ar wahân sy'n gysylltiedig â gweithredu yn y Cynllun Rheoli Cyrchfan ynghylch Gwaith gyda busnesau i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yn eu busnesau mewn ffordd sy'n hwyliog, yn ddifyr ac yn hygyrch i ymwelwyr. Y partneriaid allweddol ar gyfer cyflawni hyn fyddai Croeso Sir Benfro, busnesau ac o bosibl Dysgu Cymraeg Sir Benfro (o ran cefnogi pobl sy'n gweithio yn yr economi ymwelwyr i ddysgu Cymraeg). • Ystyried a ellid ymestyn SE1/D Mae cefnogaeth a rheolaethau priodol yn hybu cynnig twristiaeth adfywiol i gynnwys datblygu rhywbeth tebyg i addewid Tiaki, sy'n rhoi enghraifft o sut i blethu iaith / diwylliant/ naws am le o fewn dulliau twristiaeth adfywiol.	• Ystyried cael canlyniad ar wahân sy'n gysylltiedig â gweithredu yn y Cynllun Rheoli Cyrchfan ynghylch Gwaith gyda busnesau i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yn eu busnesau mewn ffordd sy'n hwyliog, yn ddifyr ac yn hygyrch i ymwelwyr. Y partneriaid allweddol ar gyfer cyflawni hyn fyddai Croeso Sir Benfro, busnesau ac o bosibl Dysgu Cymraeg Sir Benfro (o ran cefnogi pobl sy'n gweithio yn yr economi ymwelwyr i ddysgu Cymraeg). • Ystyried a ellid ymestyn SE1/D Mae cefnogaeth a rheolaethau priodol yn hybu cynnig twristiaeth adfywiol i gynnwys datblygu rhywbeth tebyg i addewid Tiaki, sy'n rhoi enghraifft o sut i blethu iaith / diwylliant/ naws am le o fewn dulliau twristiaeth adfywiol.

Maes sydd angen sylw	**Enwau lleoedd/ Enwau nodweddion yn y dirwedd/ Arwyddion**
Grwpiau Iaith Gymraeg/ Meysydd dylanwad	Grwpiau Iaith Gymraeg: • Siaradwyr Cymraeg – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Dysgwyr – Preswylwyr/ Cymunedau/ Ymwelwyr/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Siaradwyr Di-Gymraeg – Gweledd/ Ymwybyddiaeth/ hybu/ ar draws grwpiau gwarchodedig a grwpiau economaidd-gymdeithasol • Cymunedau Sensitif i'r Gymraeg • Dysgu Cymraeg – Ysgolion/ Addysg Oedolion • Grwpiau cymunedol sy'n hwyluso defnyddio'r Gymraeg • Rhanddeiliaid ehangach gan gynnwys busnesau lleol Meysydd Dylanwad yr Iaith Gymraeg:

	• Defnyddio'r Gymraeg • Hybu/ gweledded y Gymraeg • Nifer y Siaradwyr Cymraeg • Rhuglder a Hyder siaradwyr a dysgwyr Cymraeg i ddefnyddio'r Gymraeg • Cynaliadwyedd Cymunedau Cymraeg • Safonau'r Gymraeg

Tystiolaeth neu Fater

- **Blaenoriaethau ar gyfer Diwylliant 2024 -2030 Llywodraeth Cymru – Mae'n destun ymgynghoriad ar hyn o bryd (Ffynhonnell:** https://www.llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2024-05/blaenoriaethau-ar-gyfer-diwylliant-2024-i-2030.pdf)
    - A4: Mae diwylliant yn rhan annatod o greu lleoedd a llesiant cymunedol. - Rydym yn cydnabod bod gan gymunedau eu hunaniaeth ddiwylliannol eu hunain, sy'n aml yn gysylltiedig â thirweddau, enwau lleoedd, hanes lleol, adeiladau, gwrthrychau, treftadaeth ddogfennol, mudo, traddodiadau a straeon. Mae ein diwylliant a'n treftadaeth yn amlwg yn ein tirweddau a'n trefluniau, ac mewn llu o adeiladau hanesyddol a henebion hynafol o'n cwmpas. Mae henebion ein gorffennol diwydiannol mwy diweddar yn dangos sut mae Cymru wedi helpu i lunio'r byd modern, ac mae ein parciau cenedlaethol, ein tirweddau dynodedig, ein pentrefi, ein trefi a'n dinasoedd yn llefydd llawn ysbrydoliaeth lle mae ein diwylliant a'n treftadaeth yn cael eu dehongli, eu hyrwyddo, eu dathlu a'u mwynhau.
      'Cynefin' yw diffiniad y Cwricwlwm i Gymru o'r naws hwn am le, gyda'r lle hanesyddol, diwylliannol a chymdeithasol wedi llunio ac yn parhau i lywio'r gymuned sy'n byw ynddo. Mae rhannu diwylliant yn chwarae rhan allweddol o ran cysylltu pobl, meithrin balchder lleol, ysbrydoli cymunedau a datblygu ymdeimlad o berthyn. Mae sefydliadau cymunedol, o lyfrgelloedd i sefydliadau celfyddydol cymunedol, o wasanaethau archif i amgueddfeydd lleol a grwpiau treftadaeth yn annog ac yn galluogi pobl i fyw bywydau boddhaus a chreadigol mewn ffordd sy'n cryfhau'r cysylltiad â'u diwylliant a'u treftadaeth leol. Rhaid i ni barhau i greu cyfleoedd ystyrlon i bobl a chymunedau gysylltu drwy ddiwylliant. Mae adfywio sy'n cael ei arwain gan ddiwylliant a threftadaeth yn bwerus ac yn drawsnewidiol.
      Mae cael pobl i gymryd rhan weithredol yn y gwaith o ganfod a chefnogi cadwraeth eu hasedau diwylliannol lleol, yn meithrin ymdeimlad o berthyn a balchder yn eu cymuned, yn creu ymdeimlad o stiwardiaeth, ac yn cefnogi llesiant cymunedol.
- **Perci Ni** (Ffynhonnell: https://www.hanesabergwaun.org.uk/neighbourhoods/local-villages/puncheston/prosiect-perci-ni-ysgol-casmael)
    - Yn ystod gwanwyn a haf 2023, bu disgyblion Ysgol Cas-mael yn ymchwilio i enwau hanesyddol y caeau yn yr ardal lle maen nhw'n byw. Wrth weithio ar brosiect 'Perci Ni', maen nhw wedi dysgu sut mae hen enwau yn drysorfa o wybodaeth

am y gorffennol. Mae eu geirfa wedi'i chyfoethogi â geiriau sy'n perthyn i hanes amaethyddiaeth yr ardal. Mae enghreifftiau o'r gwaith a gynhyrchwyd ganddynt ar gael drwy ddilyn y ddolen uchod ar safle hanes lleol Abergwaun ac Wdig. – "Dyma enwau'r perci sydd ger yr ysgol – parc bach (cwrt tenis), roft fach (adeiladwyd yr ysgol yma yn 1950-53), roft fawr (cae chwarae), a parc pen wanna. Rydym yn dysgu enwau'r perci sydd ger ein cartrefi hefyd."

- **Eryri – Safoni Enwau Llynnoedd**
  (Ffynhonnell: https://awdurdod.eryri.llyw.cymru/newyddion/erthygl/?id=27606&_gl=1*3qznhf*_ga*MjAxNzQxMTU5NC4xNzE4NzA5NDQ1*_ga_2SRYFPWD50*MTcxODgwNDI2OS4xLjAuMTcxODgwNDI2OS4wLjAuMA.)
  - Mae Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri, Ysgol y Gymraeg ym Mhrifysgol Caerdydd a Chomisiynydd y Gymraeg wedi bod yn cydweithio i safoni rhestr o enwau llynnoedd Eryri.
  - Nod y prosiect peilot yw ymchwilio i'r cyfoeth o enwau daearyddol hanesyddol yn y Parc Cenedlaethol a'u cofnodi fel eu bod yn cael eu diogelu, ac yn cael eu defnyddio'n eang ar lafar gwlad, ar fapiau ac mewn print, er mwyn eu diogelu ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol. Y rhestr safonol o enwau llynnoedd Eryri yw'r gyntaf o'i bath i gael ei hargymell gan Gomisiynydd y Gymraeg, gyda gwaith bellach ar y gweill i safoni rhestr o enwau rhaeadrau a chopaon Eryri.
  - Wrth safoni'r rhestr, bu Panel Safoni Enwau Lleoedd y Comisiynydd yn ystyried hanes, ystyr a tharddiad yr enwau. At hynny, roedd pwyslais arbennig ar ddefnydd lleol, ac roedd ymgynghori ag unigolion neu arbenigwyr sydd â chysylltiad agos neu wybodaeth leol arbenigol yn rhan annatod o'r broses. Roedd Wardeiniaid y Parc Cenedlaethol, er enghraifft, yn ffynhonnell werthfawr iawn o dystiolaeth. Daeth i'r amlwg fod nifer o'r enwau wedi'u camsillafu ar fapiau ers blynyddoedd felly roedd y prosiect hwn yn gyfle i'w cywiro. Sefydlwyd egwyddorion hefyd i gynorthwyo â'r gwaith i sicrhau bod yr enwau'n cael eu trin yn gyson ac i sefydlu patrwm ar gyfer ymdrechion safoni yn y dyfodol. Mae gan y Panel ganllawiau safoni cenedlaethol i'w gynorthwyo â'r gwaith safoni, ac o ganlyniad i'r prosiect hwn mae egwyddorion ar y dull a ddefnyddiwyd i ymdrin ag enwau yn y dirwedd wedi'u hychwanegu at y canllawiau.
  - Mae Comisiynydd y Gymraeg wedi cynnal trafodaethau cychwynnol â'r Arolwg Ordnans i geisio sicrhau bod y ffurfiau safonol hyn yn cael eu mabwysiadu wrth ddiweddaru mapiau neu ddeunyddiau eraill. Drwy weithio â'r AO fel y corff sy'n gyfrifol am fapio daearyddol ar ran Llywodraeth y DU, rydym mewn sefyllfa gryfach i sicrhau bod enwau daearyddol hanesyddol Eryri'n parhau i gael eu defnyddio am genedlaethau lawer.
- Mae Rhestr o Enwau Lleoedd Hanesyddol Comisiwn Brenhinol Henebion Cymru hefyd yn cynnwys "Geirfa elfennau enwau lleoedd" - https://enwaulleoeddhanesyddol.cbhc.gov.uk/geirfa
- Mae Safonau'r Gymraeg yn berthnasol i arwyddion.
- Cyngor Sir Penfro – Mae ganddo gyfrifoldeb statudol i enwi a rhifo strydoedd a thai yn y Sir ac i sicrhau bod unrhyw enwau a/neu rifau ar strydoedd ac eiddo newydd neu ddiwygiedig yn cael eu dyrannu'n rhesymegol ac yn gyson. Yng Ngwynedd (Enwi eiddo) maent yn annog defnyddio enwau Cymraeg ar eiddo ac maent yn ei gwneud yn ofynnol i enwau strydoedd

arfaethedig fod yn ddwyieithog oni bai bod y Gymraeg yn cael ei chynnig, wedi'u cyfieithu'n rhwydd i'r Gymraeg a, lle bo hynny'n ymarferol, yn deillio o gysylltiadau hanesyddol, daearyddol neu leol yn yr ardal. Maent yn nodi: "Os ydych chi'n awyddus i newid yr enw presennol, a hynny lle mae'r enw hwnnw yn un gwreiddiol ac wedi bod yn enw ar yr eiddo ers amser maith, yn enwedig os yw'n hen enw Cymreig, byddwn yn gofyn i chi ailystyried. Gallwn ofyn i chi wneud hynny hyd yn oed os yw'r enw newydd yn un Gymraeg. Fodd bynnag, mae'r penderfyniad terfynol yn nwylo'r perchennog."

- **Y Cynllun Tai Cymunedau Cymraeg (Ffynhonnell: https://www.llyw.cymru/y-cynllun-tai-cymunedau-cymraeg-html)**
  - Cydnabyddir yn eang bod enwau lleoedd yn rhan gynhenid o dirwedd ddiwylliannol a hanesyddol Cymru, yn lleol ac yn genedlaethol. Maent yn arbennig o bwysig i naws weledol a chlywedol cadarnleoedd y Gymraeg, a chydnabyddwn pa mor bwysig yw hi i drysori'r cyfoeth o enwau lleoedd Cymraeg.
  - Mae sawl math o enw ac mae'r heriau sy'n berthnasol i bob un ychydig yn wahanol. Caiff enwau aneddiadau (er enghraifft, trefi, pentrefi a dinasoedd), er enghraifft, eu safoni gan Gomisiynydd y Gymraeg, ac mae eu henwau fel y cyfryw yn rhai sefydledig ac anaml iawn y byddant yn cael eu newid. Ar lefel gymunedol, fodd bynnag, mae yna gyfoeth o enwau ar gyfer nodweddion daearyddol, daliadau tir ac eiddo, gan gynnwys ffermydd a thai. Mae llawer o'r rhain yn hanesyddol, ond maent yn fwy cyfnewidiol nag enwau aneddiadau.
  - Mae newidiadau i enwau tai yn peri pryder ar hyn o bryd. Mae'r canllawiau statudol yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol ystyried y Rhestr Enwau Lleoedd Hanesyddol wrth ymdrin â cheisiadau ffurfiol i ailenwi eiddo ag enwau hanesyddol. Mae rhai newidiadau ffurfiol yn digwydd, ond yn aml gall arwydd gael ei osod ar dŷ heb newid ei enw yn swyddogol, neu gall enw busnes gael ei ychwanegu at gyfeiriad sy'n bodoli eisoes. Un o'r pethau cyntaf y mae angen i ni ei wneud a dyma un o argymhellion pwysicaf y Comisiwn Brenhinol yw comisiynu ymchwil i sefydlu union raddfa'r broblem. Ar hyn o bryd mae bylchau mawr yn yr wybodaeth sydd gennym ar draws Cymru, ac mae angen mwy o dystiolaeth nid yn unig am nifer yr enwau sy'n newid, ond hefyd sut, pam a ble maent yn newid. Rydym felly'n blaenoriaethu ymchwil yn y meysydd hyn er mwyn gosod sylfaen i gymryd camau pellach i warchod enwau Cymraeg.
  - Y man cychwyn yn y tymor byr hefyd yw tynnu sylw at fentrau sydd wedi gweithio ar lefel leol i warchod enwau lleoedd. Mae'r rhain yn cynnwys ymyraethau megis pecynnau croeso, prosesau awdurdodau lleol ar gyfer enwi eiddo newydd ac ymgyrchoedd gan grwpiau buddiant lleol. Yn ogystal, byddwn yn archwilio sut y gellir hyrwyddo gwerth a phwysigrwydd enwau Cymraeg mewn ffyrdd eraill, er enghraifft, archwilio sut mae gwahanol awdurdodau lleol yn dehongli eu rôl yn y maes hwn a sut i sicrhau gwell cysondeb rhwng dulliau gweithredu'r awdurdodau lleol, sut i farchnata'r Rhestr Enwau Lleoedd Hanesyddol yn well, a phecynnau croeso a gwybodaeth well i brynwyr eiddo ar draws Cymru.
- **Ymgynghoriad ar Nodweddion Arbennig:** Roedd mater cyflogaeth, yn enwedig i bobl ifanc, wedi'i godi mewn rhai ymatebion i'r ymgynghoriad ar Nodweddion Arbennig:
  - ID 36/ Byw yn PCAP/ C1: Iaith a Diwylliant, Treftadaeth ac Archeoleg, Bioamrywiaeth a Bywyd Gwyllt Cymru." C3: "Ail gartrefi ac Airbnbs, Seisnigo, gormod o dwristiaeth," C4: "Mesurau i ddiogelu cadarnleoedd iaith a diwylliant Cymru yn y

parc cenedlaethol, polisïau sy'n ymwneud â thai a llety gwyliau, mwy o swyddi i bobl leol, mwy o gefnogaeth ac arian i dirfeddianwyr i gefnogi ymyriadau cadarnhaol yn y dirwedd a buddion amgylcheddol." C6: "Hoffwn obeithio y byddai un o amcanion y Parc Cenedlaethol, ynghyd â gwarchod a hyrwyddo rhinweddau tirwedd eithriadol yr ardal hefyd yn ymestyn i warchod a hyrwyddo'r iaith Gymraeg, treftadaeth a diwylliant ein hardal. Gyda thargedau Llywodraeth Cymru o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, ynghyd â dau o'n cyd Barciau Cenedlaethol Cymreig - Eryri a Bannau Brycheiniog yn mabwysiadu'r sefyllfa o ddefnyddio eu gwir hunaniaeth gydag enwau Cymraeg yn unig, a dyrchafu a hyrwyddo'r diwylliant a'r iaith; mae'n ymddangos yn drist bod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro wedi mynd yn ôl ac yn gwneud i'r gwrthwyneb. Ydyn ni'n plygu i dwristiaid, neu i'r rhai sy'n gweld yr iaith fel anghyfleustra yn "Little England Beyond Wales"? Neu a yw'n bryd i ardal y Preseli a Gogledd Sir Benfro gael yr anrhydedd o gael eu dynodi yn Barc Cenedlaethol unigryw eu hunain?" ○ ID 11/ Byw yn PCAP/ C2: "Mae angen i ni gefnogi ac annog defnyddio a datblygu'r iaith Gymraeg a diwylliant Cymru." ○ ID 41/ Byw yn PCAP/ C1: "Y ffordd mae natur, ffermio, hanes, iaith a diwylliant Cymru, a'r bobl bellach yn cydblethu." C4: "Er ei fod yn "amhrisiadwy" rhaid bod ffordd i roi gwerth ar y nodweddion hyn, gan gynnwys y gwaith y mae teuluoedd lleol sy'n ffermio yn ei wneud i warchod yr amgylchedd, ac iaith a diwylliant Cymru. Hybu dysgu a defnyddio'r Gymraeg fel yr ased gwych ydy hi mewn gwirionedd. E.e. drwy ddefnyddio enwau lleoedd Cymraeg." ○ ID 42/ Byw yn PCAP/ C1: "Pentre Ifan, Garn Ingli a Chwm Gwaun. Mae gan y lleoedd hyn arwyddocâd diwylliannol dwfn i Gymru. Maen nhw'n parhau i ddal gafael yn iaith a diwylliant Cymru ○ ID 43/ Byw yn PCAP/ C4: "O ran y porwyr, rwy'n ymwybodol iawn bod llawer ohonynt wedi cael eu geni a'u magu yng Nghymru, a bod yr iaith Gymraeg, a'r hanes a'r diwylliant sy'n gysylltiedig â hi, yn ffactor arall sy'n gwneud y Parc yn arbennig."	
Effaith/ Risg	**Ymateb/ Mesurau Lliniaru/ Unrhyw gamau ychwanegol sydd eu hangen**
• Mae arwyddion a phaneli dehongli dwyieithog yn y Parc, ochr yn ochr â chefnogi Safonau'r Gymraeg, yn sicrhau bod siaradwyr a dysgwyr Cymraeg yn gallu cael gafael ar wybodaeth yn Gymraeg ac mae hefyd yn sicrhau bod yr iaith yn fwy amlwg i bobl ddi-Gymraeg/ ymwelwyr. Mae'n bwysig bod enwau daearyddol hanesyddol yn cael eu diogelu, ac yn cael eu defnyddio'n eang ar lafar gwlad, ar fapiau ac mewn print, er mwyn eu diogelu ar gyfer cenedlaethau'r	**Diwygiad/ Cam Gweithredu a Argymhellir:** • O ran partneriaid allweddol ar gyfer "Canlyniad: H1/K Wrth ddathlu a gwarchod enwau lleoedd, e.e. enwau caeau, fe ddylai helpu â hyn." Dylid ychwanegu ysgolion, gwirfoddolwyr a grwpiau cymunedol, oherwydd y cyfleoedd posibl i ddysgu o brosiect "Perci ni" a'r amrywiaeth o brosiectau digidol o ffynonellau torfol sy'n helpu i gefnogi'r gwaith o ddiogelu enwau lleoedd hanesyddol a chodi ymwybyddiaeth ohonynt.

dyfodol. Mae Rhestr o Enwau Lleoedd Hanesyddol (Comisiwn Brenhinol Henebion Cymru) yn chwarae rôl bwysig wrth gefnogi hyn. Mae Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri, Ysgol y Gymraeg ym Mhrifysgol Caerdydd a Chomisiynydd y Gymraeg wedi bod yn cydweithio i safoni rhestr o enwau llynnoedd Eryri. H1/K Wrth ddathlu a gwarchod enwau lleoedd, e.e. enwau caeau, fe ddylai hynny helpu i ddiogelu enwau daearyddol hanesyddol yn y Parc. O ran partneriaid allweddol, dylid ychwanegu ysgolion, gwirfoddolwyr a grwpiau cymunedol, oherwydd y cyfleoedd posibl i ddysgu o brosiect “Perci ni” a’r amrywiaeth o brosiectau digidol o ffynonellau torfol sy’n helpu i gefnogi’r gwaith o ddiogelu enwau lleoedd hanesyddol a chodi ymwybyddiaeth ohonynt.	

Maes sydd angen sylw	**Cymunedau Cynaliadwy lle gall y Gymraeg ffynnu**
Grwpiau Iaith Gymraeg/ Meysydd dylanwad	Grwpiau Iaith Gymraeg: • Cymunedau Sensitif i’r Gymraeg Meysydd Dylanwad yr Iaith Gymraeg: • Cynaliadwyedd Cymunedau Cymraeg
Tystiolaeth neu Fater	
• **Y Cynllun Tai Cymunedau Cymraeg (Ffynhonnell: https://www.llyw.cymru/y-cynllun-tai-cymunedau-cymraeg-html)** ○ Mae angen cynnal economi gref yn ogystal â bod â chyflenwad digonol o dai fforddiadwy er mwyn creu cymunedau bywiog lle gall y Gymraeg ffynnu. Un o'r prif heriau y mae cymunedau Cymraeg, gwledig ac arfordirol yn ei hwynebu yw'r ffaith bod pobl ifanc yn gadael yn barhaus. Mae Adroddiad Interim Arfor yn adlewyrchu’r ffaith bod y mudo hwn yn fater cymhleth. Ni fydd pob person ifanc eisiau aros yn ei ardal, ond mae angen sicrhau bod y dewis i aros ar gael iddynt, a bod y cyfleoedd i ddychwelyd hefyd ar gael i'r rhai sydd wedi gadael am eu prifysgol neu i gael profiadau gwaith.	

- Mae'r pwyslais ar weithio o bell a welwyd yn ystod y blynyddoedd diwethaf yn sgil y pandemig yn creu cyfle o ran hybiau gwaith cyfrwng Cymraeg a dwyieithog. Gallai'r rhain gefnogi pobl i weithio'n agosach i gartref, a chreu'r amodau cywir a'r cyfleoedd i bobl sydd am ddychwelyd i'r ardaloedd lle cawsant eu magu.
- Mae rhaglen beilot Arfor wedi treialu ymyraethau niferus, er enghraifft rhaglen Llwyddo'n Lleol, a gefnogodd bobl ifanc i feithrin y sgiliau angenrheidiol a'r hyder i ddechrau busnesau yn eu cymunedau. Gwelwyd diddordeb arbennig mewn cynlluniau grantiau busnes yng Ngheredigion ymhlith pobl ifanc a oedd wedi'i chael yn anodd cael gafael ar gyfalaf i ddechrau eu mentrau eu hunain. Yn yr un modd, grymuswyd mentrau cymdeithasol lleol gan gynllun Cymunedau Mentrus i ddatblygu dulliau newydd ac arloesol i wneud cymunedau yn fwy cynaliadwy. Roedd cyllid Arfor yn help i droi syniadau yn brosiectau, gan sicrhau bod yr arian yn cael ei gylchredeg yn lleol yn ogystal â chreu cyfleoedd gwaith newydd.
- Mae mentrau cymdeithasol a chwmnïau cydweithredol eisoes yn rhan bwysig o'r dirwedd gymdeithasol ac economaidd yng Nghymru. Rydym wedi hen arfer â chymunedau yn dod ynghyd i ddiogelu amwynderau a gwasanaethau lleol, yn ogystal ag elwa ar adnoddau naturiol sy'n dod â buddion economaidd i gymunedau lleol. Ceir enghreifftiau o fentrau cymdeithasol cymunedol: Cwmni Bro Ffestiniog, Partneriaeth Ogwen a Galeri yng Nghaernarfon, sy'n dangos sut y gall mentrau cymdeithasol a chwmnïau cydweithredol gefnogi a darparu gwasanaeth gwerthfawr i ardal. Y Gymraeg yw iaith gwaith y sefydliadau hyn – yn ffurfiol ac yn anffurfiol, – ac maent yn cynnig cyfleoedd gwaith o ansawdd o ran polisïau cyflog a gwaith teg, gan gefnogi'r economi leol a diogelu gwasanaethau cymunedol hanfodol.
- Gall y model tai cydweithredol a thai a arweinir gan y gymuned helpu cymunedau, landlordiaid cymdeithasol cofrestredig ac awdurdodau lleol i weithio gyda'i gilydd i ddatblygu atebion ar gyfer eu cymunedau. Gall y modelau hyn greu cartrefi fforddiadwy yn unol ag anghenion penodol y gymuned, ac yn bwysicach fyth maent yn eiddo i'r gymuned. Gall y model tai cydweithredol a thai a arweinir gan y gymuned ddatblygu cartrefi newydd sbon yn ogystal â phrynu a datblygu eiddo o fewn y stoc dai bresennol – yn enwedig eiddo gwag neu dai nad oes fawr o alw amdanynt. Rydym eisoes yn darparu cefnogaeth i grwpiau tai a arweinir gan y gymuned drwy gyfrwng y rhaglen Cymunedau'n Creu Cartrefi, a weithredir gan Cwmpas, ac rydym wedi ymrwymo i gefnogi tai cydweithredol, mentrau a arweinir gan y gymuned ac ymddiriedolaethau tir cymunedol fel sydd wedi'i nodi yn ein Rhaglen Lywodraethu.

- **Strategaeth Gymraeg Cyngor Sir Penfro – Y farchnad dai a chynllunio**
  - Cyfeiriadau at Ail Gartrefi: Datblygu polisïau newydd yng Nghymru, Llywodraeth Cymru (Ffynhonnell: https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2021-03/ail-gartrefi-datblygu-polis%C3%AFau-newydd-yng-nghymru_0.pdf)
  - "Cyflwynwyd tystiolaeth yn yr adroddiad hwn mai problem ranbarthol yw'r broblem ail gartrefi yng Nghymru sy'n effeithio ar bedwar cyngor sir yn fwy na'r un arall, sef Gwynedd, Sir Benfro, Ynys Môn a Cheredigion. Mae tri o'r cynghorau hyn ymhlith y pedwar cyngor sir a ystyrir yn 'graidd' tiriogaethol y Gymru Gymraeg draddodiadol, ac mae Sir Benfro hefyd yn cynnwys cymdogaethau sy'n sensitif yn ieithyddol yng ngogledd y sir. . . Mae'n briodol felly fod Llywodraeth Cymru yn

ystyried ail gartrefi fel problem o bwys o safbwynt cynllunio ieithyddol. “ . . . bydd angen polisïau newydd mewn llawer iawn mwy o feysydd nag ail gartrefi yn unig os yw cymunedau Cymraeg am gael eu sefydlogi dros y degawd neu ddau nesaf. Mae’r rhagdybiaeth y bydd Brexit a Covid-19 yn arwain at alw cynyddol am ail gartrefi yn y blynyddoedd nesaf yn golygu mai dyletswydd yw cael ymyrraeth polisi cyhoeddus er mwyn ceisio rhwystro twf afreolus yn eu niferoedd. Bydd mynd i’r afael â hyn yn llesol i’r Gymraeg ymhob cymuned Gymraeg lle maent yn rhan sylweddol o’r stoc dai, ac yn bwysig hefyd o ran cyfiawnder cymdeithasol. “Fodd bynnag, o ystyried yr ardaloedd Cymraeg traddodiadol fel rhanbarth sy’n rhannu llawer o’r un nodweddion economaidd-gymdeithasol, cymdeithasol a diwylliannol, gwelir fod yr heriau’n llawer ehangach na bygythiad ail gartrefi. Maent yn cynnwys: ▪ diboblogi pellach ar y gymuned Gymraeg yn sgil ailstrwythuro economaidd wedi Covid-19 a Brexit ▪ gwrth-drefoli yn sgil twf mewn arferion economaidd fel ‘gweithio o’r cartref’ a allai arwain o ganlyniad at newid cyfansoddiad ieithyddol cymunedau ▪ crebachu pellach ar y sector gyhoeddus oherwydd toriadau tebygol i gyllidebau yn sgil Covid-19 a Brexit, ac effaith anghymesur hyn ar y boblogaeth Gymraeg oherwydd tuedd siaradwyr Cymraeg i gronni mewn rhai sectorau yn fwy na rhai eraill ▪ crebachu posib ar y sector amaethyddol yn sgil Brexit, a’r posibiliad yn yr hirdymor y gall natur perchnogaeth tir yng nghefn gwlad newid mewn ffordd sylfaenol gan beri newidiadau dirfawr i wead y gymdeithas Gymraeg”. Daw’r adroddiad i’r casgliad mai mater lleol yw bygythiad ail gartrefi ar y Gymraeg. Mae’r adroddiad yn trafod nifer o ymyriadau polisi lleol, rhanbarthol a chenedlaethol posibl, gan gynnwys: “1. Polisi cynllunio sy’n ymwneud yn uniongyrchol ag ail gartrefi, er enghraifft wrth osod cyfyngiadau ar ddefnydd o dai annedd fel ail gartrefi. 2. Polisi cynllunio sy’n ymwneud yn anuniongyrchol ag ail gartrefi, er enghraifft trwy fabwysiadu polisïau o ran tai fforddiadwy neu sy’n gosod cyfyngiadau perchnogaeth leol ar eiddo. 3. Polisi trethiannol sy’n ymwneud ag ail gartrefi.”

- **Strategaeth Hyrwyddo’r Gymraeg Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro (Ffynhonnell: (**Ffynhonnell: https://www.pembrokeshirecoast.wales/wp-content/uploads/2024/01/Final-Welsh-Language-Strategy-2023-2028-Cymraeg.pdf)
  - Mae Cynllun Datblygu Lleol 2 yr Awdurdod yn cydnabod ac yn gwarchod yr iaith Gymraeg fel un o Nodweddion Arbennig y Parc (Polisi 8). Bydd Polisi 13 Datblygu mewn Ardaloedd sy'n Sensitif i'r Iaith Gymraeg fel arfer yn berthnasol mewn ardaloedd Cynghorau Cymuned a Thref sydd â 19.2% neu fwy o'r boblogaeth yn siarad Cymraeg, fel y clustnodir yn y Cyfrifiad. Yn seiliedig ar Gyfrifiad 2011 clustnodwyd yr ardaloedd canlynol fel Ardaloedd Sensitif i’r Iaith Gymraeg yn y Cynllun Datblygu Lleol 2: Crymych, Cwm Gwaun, Dinas, Eglwyswrw, Abergwaun ac Wdig, Cas-lai, Llanrhian, Llawhaden, Maenclochog, Mathri, Mynachlog-ddu, Nanhyfer, Trefdraeth, Pen-caer, Cas-mael, Solfach, Tyddewi a Llandudoch.
  - Amcan 3: Hyrwyddo’r defnydd o’r Gymraeg bob dydd ar draws pob rhan o’r Parc Cenedlaethol
    - Cyflawni: Ni fydd datblygiad a fyddai’n arwain at effaith andwyol annerbyniol ar yr iaith Gymraeg yn cael ei ganiatáu mewn Ardaloedd sy’n Sensitif i’r Iaith Gymraeg a glustnodir ym Mholisi 13 o’r Cynllun Datblygu Lleol 2

- Cyflawni: Byddwn yn cyfrannu at gydnerthedd ieithyddol cymunedau drwy gynllunio darparu tai fforddiadwy i fynd i'r afael ag anghenion lleol a'r math a chymysgedd priodol o dai cyffredinol o fewn y Parc, a byddwn yn ystyried defnyddio polisïau gosod tai lleol cymunedau gwledig ar safleoedd eithriedig gwledig

- **Mae'r adran "Ble ydyn ni nawr" o Gynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol drafft yn nodi'r canlynol o dan Cyflwr y Parc - Llesiant Economaidd-Gymdeithasol**:
  - Mae heriau penodol o ran darparu swyddi a thai, yn enwedig i bobl ifanc. Mae prisiau tai a rhenti yn y Parc Cenedlaethol yn sylweddol uwch na gweddill Sir Benfro. Roedd y pris gwerthu canolrif ar gyfer tai yn y Parc Cenedlaethol yn 2023 9.67 gwaith y cyflog canolrifol. Ym mis Mawrth 2024, roedd 5,238 aelwyd ar Restr Aros am Dai Sir Benfro (heb gynnwys trosglwyddiadau). Yng Nghyfrifiad 2011, roedd gan y Parc Cenedlaethol un o'r cyfraddau uchaf o ddefnydd ail gartrefi / cartref gwyliau o'i stoc dai gyffredinol yng Nghymru a Lloegr, sef 27.7%. Mae hyn yn cael effaith negyddol ar fforddiadwyedd tai a chefnogaeth i gyfleusterau lleol.
  - Er ei bod yn ymddangos nad oes prinder cyfleoedd cyflogaeth yn Sir Benfro, mae'r swyddi sydd ar gael yn aml yn talu cyflogau isel (mae dros 25% o weithwyr amser llawn yn ennill llai na £18,000 y flwyddyn yn 2017) ac yn dymhorol (mae cyfraddau hawlwyr budd-daliadau dros y gaeaf bron ddwywaith y rhai ar gyfer yr haf).
  - Mae'r heriau sy'n wynebu cymunedau lleol o ran tai yn amlwg iawn ac mae Awdurdod y Parc Cenedlaethol wedi cydnabod pwysigrwydd darparu tai fforddiadwy yng Nghynllun Datblygu Lleol 2 a sicrhau swyddi a chartrefi i gymunedau lleol o fewn y cyd-destun ehangach o warchod y dirwedd. Bydd Awdurdod y Parc Cenedlaethol yn sicrhau, drwy ei wasanaeth cynllunio a'i adolygiad o'r Cynllun Datblygu Lleol, bod polisïau tai ac economaidd priodol ar waith i gefnogi datblygiadau cynaliadwy. Mae partneriaid fel Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig a chwmnïau adeiladu yn hanfodol i sicrhau datblygiadau o ansawdd uchel yn yr amgylchedd sensitif hwn. Gall sicrhau bod swyddi lleol a thai ar gael helpu i gadw siaradwyr Cymraeg mewn cymunedau sensitif i iaith. Gall defnyddio polisïau gosod lleol, ar gyfer safleoedd tai fforddiadwy eithriedig, hefyd helpu i leihau'r posibilrwydd o effaith ar yr iaith.
- **Ymgynghoriad ar Nodweddion Arbennig:** Roedd mater cyflogaeth, yn enwedig i bobl ifanc, wedi'i godi mewn rhai ymatebion i'r ymgynghoriad ar Nodweddion Arbennig:
  - ID 36/ Byw yn PCAP/ C1: Yr iaith Gymraeg a Diwylliant Cymru." C3: "Ail gartrefi ac Airbnbs, Seisnigo, gormod o dwristiaeth" C4: "Mesurau i ddiogelu cadarnleoedd iaith a diwylliant Cymru yn y parc cenedlaethol, polisïau sy'n ymwneud â thai a llety gwyliau, mwy o swyddi i bobl leol, mwy o gefnogaeth ac arian i dirfeddianwyr i gefnogi ymyriadau cadarnhaol yn y dirwedd a buddion amgylcheddol." C6: "Hoffwn obeithio y byddai un o amcanion y Parc Cenedlaethol, ynghyd â gwarchod a hyrwyddo rhinweddau tirwedd eithriadol yr ardal hefyd yn ymestyn i warchod a hyrwyddo'r iaith Gymraeg, treftadaeth a diwylliant ein hardal. Gyda thargedau Llywodraeth Cymru o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, ynghyd â dau o'n cyd Barciau Cenedlaethol Cymreig - Eryri a Bannau Brycheiniog yn mabwysiadu'r sefyllfa o ddefnyddio eu gwir hunaniaeth gydag enwau Cymraeg yn unig, a dyrchafu a hyrwyddo'r diwylliant a'r iaith; mae'n

ymddangos yn drist bod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro wedi mynd yn ôl ac yn gwneud i'r gwrthwyneb. Ydyn ni'n plygu i dwristiaid, neu i'r rhai sy'n gweld yr iaith fel anghyfleustra yn "Little England Beyond Wales"? Neu a yw'n bryd i ardal y Preseli a Gogledd Sir Benfro gael yr anrhydedd o gael eu dynodi yn Barc Cenedlaethol unigryw eu hunain?"

  - ID 41/ Byw yn PCAP/ C1: "Y ffordd mae natur, ffermio, hanes, iaith a diwylliant Cymru, a'r bobl bellach yn cydblethu." C4: "Er ei fod yn "amhrisiadwy" rhaid bod ffordd i roi gwerth ar y nodweddion hyn, gan gynnwys y gwaith y mae teuluoedd lleol sy'n ffermio yn ei wneud i warchod yr amgylchedd, ac iaith a diwylliant Cymru. Hybu dysgu a defnyddio'r Gymraeg fel yr ased gwych ydy hi mewn gwirionedd. E.e. drwy ddefnyddio enwau lleoedd Cymraeg. Helpu i gyrraedd y targed o siaradwyr Cymraeg. Hyrwyddo deddf cenedlaethau'r dyfodol."
  - ID 42/ Byw yn PCAP/ C1: "Pentre Ifan, Garn Ingli a Chwm Gwaun. Mae gan y lleoedd hyn arwyddocâd diwylliannol dwfn i Gymru. Maen nhw'n parhau i ddal gafael yn iaith a diwylliant Cymru. Mae'r Parc Cenedlaethol wedi'i ddiffinio'n bennaf am ei fuddion i dwristiaid a demograffig economaidd-gymdeithasol newydd sy'n symud i'r Parc. Ond er bod prisiau tai yn clirio'r gymuned frodorol yn economaidd, gallwn barhau i gysylltu â'n gorffennol dwfn drwy fod yn ystyriol yn y mannau hardd hyn." C3: "Marchnad dai heb reolaeth a swyddfa gynllunio'r parc cenedlaethol sy'n methu â deall ei rhwymedigaeth statudol i ddiogelu anghenion tai pobl leol." C4: "Mae angen i gynllunwyr y Parc Cenedlaethol ddeall mor fregus yw'r gymuned Gymreig ac ymgysylltu'n briodol â rhanddeiliaid ac ymgyrchwyr i archwilio ffyrdd o ddarparu cartrefi i bobl leol dros y farchnad dai benrhydd."

- **Asesiad Llesiant Sir Benfro** (Ffynhonnell: https://www.sir-benfro.gov.uk/bwrdd-gwasanaethau-cyhoeddus/asesiad-llesiant)
  Mae'r canfyddiadau allweddol o'r asesiad yn cynnwys:
  - Mae trafnidiaeth gyhoeddus mewn ardaloedd gwledig yn rhwystro pobl rhag cael gafael ar wasanaethau a chyfleoedd cyflogaeth
  - Mae'r cyfraddau tlodi plant yn Sir Benfro yn annerbyniol
  - Mae tlodi mewn gwaith yn broblem sy'n fwyfwy cyffredin
  - Mae costau byw yn codi ledled y DU, gyda mwy o deuluoedd sy'n gweithio yn wynebu tlodi
  - Mewn rhai sectorau, mae'r cyflogau yn Sir Benfro yn gymharol isel o'u cymharu â siroedd cyfagos
  - Mae pobl ifanc wedi dweud wrthym nad ydynt yn hyderus y byddant yn gallu byw a gweithio yn Sir Benfro yn y dyfodol
  - Teimlir bod argaeledd a fforddiadwyedd tai yn Sir Benfro yn rhwystro pobl ifanc rhag aros yn y sir.
  - Mae nifer sylweddol o ail gartrefi yn y sir, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig.
  - Mae diffyg tai fforddiadwy yn y sir.
  - Rhagwelir y bydd yr angen am gartrefi fforddiadwy yn cynyddu.
  - Rydym yn gweld mwy a mwy o deuluoedd yn dod yn ddigartref yn y sir.
- **Polisi Cynllunio Cymru, Llywodraeth Cymru**
  (Ffynhonnell: https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2024-02/polisi-cynllunio-cymru-rhifyn-12_0.pdf)

- 4.2.35 Mae'n rhaid ystyried darparu safleoedd eithriedig tai fforddiadwy er mwyn helpu i fodloni gofynion dynodedig a sicrhau hyfywedd y gymuned leol. Os credir bod y cyfryw bolisïau yn briodol, dylid nodi yn eglur bod rhyddhau safleoedd tai mewn aneddiadau presennol, neu am y ffin â hwy, sef safleoedd na chaent eu neilltuo fel arall yn y cynllun datblygu, at ddiben datblygu tai fforddiadwy i ddiwallu anghenion lleol, yn eithriad i'r polisïau ar gyfer y ddarpariaeth gyffredinol o dai. Rhaid cyfiawnhau polisïau o'r fath yn llawn gan nodi'r math o angen a'r math o ddatblygiad sy'n dod o fewn eu telerau. Dylai'r tai fforddiadwy a ddarperir ar y cyfryw safleoedd ddiwallu anghenion pobl leol am byth.
- 3.28 Gall ystyriaethau yn ymwneud â'r defnydd o'r Gymraeg gael sylw gan benderfynwyr cyn belled â'u bod yn berthnasol i geisiadau am ganiatâd cynllunio. Ni ddylai polisïau a phenderfyniadau gyflwyno unrhyw elfen o wahaniaethu rhwng unigolion yn seiliedig ar eu gallu ieithyddol, ac ni ddylent geisio rheoli deiliadaeth tai ar sail ieithyddol.
- 4.2.13 Hefyd, dylai awdurdodau cynllunio nodi ble y bydd angen posibl am ymyraethau er mwyn darparu'r cyflenwad tai, gan gynnwys ar gyfer safleoedd penodol. Mae'n rhaid sicrhau bod digon o safleoedd ar gael sy'n addas i bob math o dai er mwyn diwallu anghenion dynodedig cymunedau, gan gynnwys anghenion pobl hŷn a phobl ag anableddau. Yn y cyswllt hwn, dylai awdurdodau cynllunio hyrwyddo cymunedau deiliadaeth gymysg preswyl cynaliadwy gyda thai 'dirwystr', er enghraifft, tai sydd wedi'u hadeiladu'n unol â safonau Cartrefi Gydol Oes i alluogi pobl i fyw'n annibynnol ac yn ddiogel yn eu cartrefi eu hunain am hirach.

- **Cod Canllawiau ar gyfer Awdurdodau Lleol ar Ddyrannu Llety a Digartrefedd, Llywodraeth Cymru, (2016**) (Ffynhonnell: https://www.gov.wales/sites/default/files/publications/2019-03/allocation-of-accommodation-and-homelessness-guidance-for-local-authorities.pdf)
  - **Pennu Blaenoriaethau**
    - 3.41 Mae Adran 167(2A) o Ddeddf 1996 yn caniatáu i gynlluniau dyrannu wneud darpariaeth ar gyfer pennu blaenoriaethau mewn perthynas ag ymgeiswyr sy'n dod o fewn y categorïau ffafriaeth resymol, ac mae'n nodi bod y ffactorau y gall y cynllun ganiatáu eu hystyried yn cynnwys:

      (a) yr adnoddau ariannol sydd ar gael i'r ymgeisydd i fodloni ei gostau tai (e.e. byddai Awdurdod Lleol yn gallu rhoi llai o flaenoriaeth i ymgeisydd sy'n gallu sicrhau llety yn ariannol drwy brynu neu rentu'n breifat)
      (b) unrhyw ymddygiad gan yr ymgeisydd (neu aelod o'i aelwyd) sy'n effeithio ar ei addasrwydd i fod yn denant, nad yw'n benderfyniad o ran anghymhwyster neu ddileu ffafriaeth – gweler adran 2.29)
      (c) unrhyw gysylltiad lleol (o fewn ystyr adran 81 o Ddeddf 2014) sy'n bodoli rhwng yr ymgeisydd ac ardal yr awdurdod lleol. (O dan A.81 mae gan berson gysylltiad lleol ag ardal awdurdod lleol os oes ganddo gysylltiad am ei fod yn byw yno fer arfer (naill ai nawr neu yn y gorffennol) o'i ddewis ei hun, os yw'n cael ei gyflogi yno, os oes ganddo gysylltiadau teuluol yno neu os oes amgylchiadau arbennig). Pan fydd yr amgylchiadau'n cyfiawnhau hynny; gall darparwyr tai gadarnhau bod yr hawliad o ran cysylltiad lleol yn ddilys â'r sawl yr honnir bod cysylltiad. Nid yw preswylfa arferol mewn ardal yn ddewis yr unigolyn ei hun os yw'n ganlyniad i gael ei gadw yn y carchar.

(gweler Atodiad 7). At ddibenion Deddf 2014, mae aelodau sy'n gwasanaethu yn y Lluoedd Arfog, a phobl eraill sydd fel arfer yn byw gyda nhw fel rhan o'u haelwyd, yn sefydlu cysylltiad lleol gydag ardal yn rhinwedd gwasanaethu yno tra yn y Lluoedd Arfog, neu os ydynt wedi gwneud hynny yn y gorffennol. Dylai polisïau cysylltiad lleol gydymffurfio â Deddf Cydraddoldeb 2010 ac ni ddylid eu defnyddio mewn ffordd sy'n amharu ar roi ffafriaeth resymol gyffredinol i bersonau a nodir yn a.167(2) o Ddeddf 1996. Efallai y bydd rhai Awdurdodau Lleol yn dymuno rhoi mwy o flaenoriaeth i gysylltiad lleol er mwyn i bobl sy'n byw neu'n gweithio yn yr ardal neu sydd â chysylltiadau teuluol agos gael mwy o gyfle i gael eu hailgartrefu nag ymgeiswyr eraill mewn angen. Er na all Awdurdodau Lleol eithrio pobl nad oes ganddynt gysylltiad lleol, nid oes unrhyw beth i'w hatal rhag cynnwys cysylltiad lleol fel blaenoriaeth polisi yn eu cynllun dyrannu, ar yr amod bod y cynllun yn gyffredinol yn parhau i fodloni'r gofynion ffafriaeth resymol yn a.167(2) o Ddeddf 1996. Mae hyn yn arbennig o berthnasol i Awdurdodau Lleol sy'n gweithredu mewn lleoliadau gwledig sy'n ceisio hyrwyddo cynaliadwyedd cymunedol a'r iaith Gymraeg.

- 3.42 Byddai'n arfer da i geisiadau gael eu derbyn gan y rheini sy'n byw dan drefniadau sefydliadol ar hyn o bryd lle mae ganddynt gysylltiad â'r ardal a lle mae eu dyddiad rhyddhau yn hysbys ac nad yw'n afresymol o bell o ddyddiad y cais. Mae hyn yn cynnwys pobl sy'n gadael y lluoedd arfog, carcharorion, pobl sy'n gadael gofal a chleifion ysbytai.

- **Polisïau Lleol ar gyfer Gosod Tai**
  - 3.68 Mae Adran 167(2E) o Ddeddf 1996 yn galluogi Awdurdodau Lleol i ddyrannu llety i bobl o ddisgrifiad penodol, p'un a ydynt yn dod o fewn y categorïau ffafriaeth resymol ai peidio, ar yr amod bod yr Awdurdod Lleol yn gallu dangos, ar y cyfan, ei fod yn cydymffurfio â gofynion adran 167. Dyma'r sail statudol ar gyfer 'polisïau lleol ar gyfer gosod tai'. Gallai hyn olygu neilltuo neu roi blaenoriaeth i bobl o ddisgrifiad penodol, p'un a ydynt yn dod o fewn y categorïau ffafriaeth resymol ai peidio ac i fathau penodol o eiddo neu i'r rheini ar ystâd neu mewn ardal.
  - 3.69 Gellir defnyddio polisïau lleol ar gyfer gosod tai i fynd i'r afael â nifer o faterion megis:
    - Creu cymunedau mwy cymysg,
    - Delio â chrynodiad o amddifadedd,
    - Sicrhau bod eiddo sy'n arbennig o addas i'w wneud yn hygyrch (e.e. fflatiau ar y llawr gwaelod) yn cael eu blaenoriaethu ar gyfer y rhai ag anghenion mynediad,
    - Adleoli gweithwyr hanfodol fel athrawon, nyrsys a swyddogion yr heddlu o fewn pellter teithio rhesymol i'w gwaith,
    - Cefnogi pobl mewn gwaith, hyfforddiant neu wirfoddoli, neu bobl sy'n chwilio am waith neu gyfleoedd gwirfoddoli,
    - Ymdrin mewn ffordd sensitif â gosod tai mewn ardaloedd gwledig er mwyn cynnal cymunedau drwy roi blaenoriaeth i'r rhai sydd â chysylltiad lleol â'r ardal leol,
    - Cynnal cymunedau Cymraeg drwy roi blaenoriaeth i'r rhai mewn angen o ran tai gyda chysylltiad lleol â'r ardal,
    - Ystyried anghenion gweithwyr symudol fel y rhai yn y lluoedd arfog.

- Gellid gostwng cymarebau plant i oedolion ar ystâd lle mae dwysedd plant yn uchel neu, ar y llaw arall, gellid integreiddio pobl ifanc sengl mewn ystâd drwy ddilyn y llwybr hwn. Dylid ystyried a thynnu sylw darpar denantiaid at gyfyngiadau budd-daliadau lles ar danfeddiannaeth.
- Tanfeddiannaeth yn sgil Deddf Diwygio Lles 2012. O fis Ebrill 2013, roedd pob tenant o oedran gweithio a oedd yn rhentu gan Awdurdod Lleol, Cymdeithas Dai neu landlord cymdeithasol cofrestredig arall yn derbyn Budd-dal Tai yn seiliedig ar nifer y bobl yn yr aelwyd a maint y llety.

➢ 3.70 Mae rhai Cymdeithasau Tai ar y cyd ag Awdurdodau Lleol wedi defnyddio polisïau lleol ar gyfer gosod tai i ddyrannu tai cymdeithasol newydd mewn ardaloedd gwledig er mwyn rhoi blaenoriaeth i bobl leol, yn enwedig lle mae'r cynllun wedi digwydd o ganlyniad i gydweithio rhwng partneriaid fel Awdurdodau Lleol, Cymdeithasau Tai, Galluogwyr Tai Gwledig a neu Gynghorau Cymuned gwledig.

➢ 3.71 Wrth ddefnyddio polisïau lleol ar gyfer gosod tai, bydd angen i Awdurdodau Lleol sicrhau bod y cynllun yn gweithredu i roi ffafriaeth resymol i ddyrannu i ymgeiswyr yn y categorïau ffafriaeth resymol (adran 167(2) o Ddeddf 1996). Mae hyn yn golygu y gall cynllun dyrannu gynnwys blaenoriaethau polisi eraill fel hyrwyddo symud sy'n ymwneud â'r swydd ac ati, ar yr amod:

- Nad ydynt yn dominyddu'r cynllun ac
- Yn gyffredinol, mae'r cynllun yn gweithredu i roi ffafriaeth resymol i'r rhai yn y categorïau ffafriaeth resymol statudol dros y rhai nad ydynt.

- 3.72 Dylai polisïau lleol ar gyfer gosod tai fod â nodau clir sy'n gysylltiedig â chynaliadwyedd cymunedol a chael eu cefnogi gan dystiolaeth glir o'r angen am y dull gweithredu. Hefyd, dylai gweithdrefnau fod ar waith i sicrhau bod polisïau lleol yn cyd-fynd â blaenoriaethau strategol ac yn eu llywio. Pan fydd amcanion neu flaenoriaethau 'cynaliadwyedd' a 'diwallu anghenion tai' yn gwrthdaro, dylai trefniadau fod ar waith i sicrhau y rhoddir ystyriaeth bellach i'r mater a bod penderfyniad yn cael ei wneud mewn perthynas ag ef. Fodd bynnag, yn gyffredinol dylai strategaethau nodi paramedrau ar gyfer polisïau lleol ar gyfer gosod tai nad ydynt yn atal Awdurdod Lleol rhag cyflawni ei ddyletswyddau statudol. Mae Llywodraeth Cymru yn cydnabod y gallai hyn gynhyrchu amcanion polisi croes, yn enwedig mewn ardaloedd lle mae galw mawr lle nad yw'r awdurdod o bosibl yn gallu cyflawni ei ddyletswyddau statudol a chael cynlluniau lleol ar gyfer gosod tai. Mewn amgylchiadau o'r fath, dylai anghenion ymgeiswyr y mae dyletswydd iddynt gael blaenoriaeth dros amcanion mentrau lleol ar gyfer gosod tai. Rhaid i bolisïau lleol ar gyfer gosod tai beidio â gwahaniaethu o dan y meysydd cydraddoldeb a restrir yn y Ddeddf Cydraddoldeb 2010. Dylid eu monitro a'u hadolygu, ac fe ddylid cynnal asesiad o'r effaith ar gydraddoldeb cyn eu cyflwyno ac fel rhan o bob adolygiad.
- 3.73 Dylid cyhoeddi polisïau lleol ar gyfer gosod tai, ond gan eu bod yn aml yn gyfyngedig o ran amser efallai na fydd yn ymarferol eu cynnwys yn y cynllun dyrannu. Ffordd o fodloni hyn fyddai cynnwys datganiad am y bwriad i roi polisïau gosod lleol ar waith a nodi manylion mewn dogfen neu ddogfennau ar wahân y gellir eu diddymu neu eu diwygio fel y bo'n

briodol. Dylai awdurdodau gynnwys esboniad o'r polisi lleol ar gyfer gosod tai a ddylai fod yn seiliedig ar dystiolaeth gadarn. Pan fwriedir i'r polisi fod yn gyfyngedig o ran amser, fe ddylai gynnwys strategaeth ymadael briodol.

- 3.74 Dylid monitro polisïau lleol ar gyfer gosod tai o ran eu heffeithiolrwydd a'u hadolygu'n rheolaidd fel y gellir eu diwygio neu eu diddymu os nad ydynt yn briodol neu'n angenrheidiol mwyach.
- **Adroddiad Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro, Pwnc: Goblygiadau'r Newidiadau diweddar i Ddeddfwriaeth a Pholisi Cynllunio Llywodraeth Cymru ar gyfer Ail Gartrefi a Llety Gosod Tymor Byr** (29/3/23) (Ffynhonnell: https://www.pembrokeshirecoast.wales/wp-content/uploads/2023/03/08_23-Planning-Policy-Changes-re-Second-Homes-abd-Short-term-lets.pdf) - Cyngor Sir Penfro - treth gyngor ail gartrefi a chanran ardrethi busnes cartrefi gwyliau yn ôl ffin Canolfan CDLl 2

Canolfan	**% yr Eiddo Preswyl sy'n ail gartrefi neu'n gartrefi gwyliau ag ardrethi busnes yn y Parc Cenedlaethol**
Dinbych-y-pysgod (Canolfan Gwasanaeth a Thwristiaeth)	28.07%
Saundersfoot (Canolfan Leol)	29.35%
Tyddewi (Canolfan Leol)	20.86%
Trefdraeth (Canolfan Leol)	30.6%
Canolfannau Gwledig	
Llanrhath	47.37%
Angle	15.79%
Bosherston	28.57%
Aberllydan	36.58%
Castellmartin	6.52%
Cei Cresswell*	
Dale	39.47%
Dinas	15.34%
Felindre Farchog	4.35%
Herbrandston	5.58%
Jameston	8.57%
Lawrenni	28.57%
Little Haven	62.96%

Lydstep	16.22%
Maenorbŷr	0%
Gorsaf Maenorbŷr	
Marloes	29.66%
Trewyddel	22.64%
Mynachlog-ddu*	
Nanhyfer*	
Niwgwl*	
Nolton Haven	60%
Pontfaen*	
Porthgain	22.58%
Rosebush	15.52%
Solfach	22.05%
Llanismael	11.17%
Trefin	26%
*Canolfan Wledig heb Ffin i'r Ganolfan ar y Map Cynigion	

Canolfannau Gwledig (sy'n rhannol o fewn awdurdodaeth gynllunio'r Cyngor)	% yr Eiddo Preswyl sy'n ail gartrefi neu'n gartrefi gwyliau ag ardrethi busnes yn y Parc Cenedlaethol	% yr Eiddo Preswyl sy'n ail gartrefi neu'n gartrefi gwyliau ag ardrethi busnes y tu allan i'r Parc Cenedlaethol
Caeriw	0%	8.06%
Cosheston	0%	2.56%
Hool	0%	1.9%
Houghton	0%	2.38%
Llandyfái	0%	5.33%
Llangwm	- (dim ffin i'r Ganolfan)	7.42%
Milton	0%	1.2%
New Hedges	4.35%	6.33%
Pleasant Valley	- (dim ffin i'r Ganolfan)	21.31%
Y Garn	33.33%	7.05%
Y Sgwâr	25%	- Dim ystadegau ar gael

Wisemans Bridge	35.71%	- (dim ffin i'r Ganolfan)
*Canolfan Wledig heb Ffin i'r Ganolfan ar y Map Cynigion		

- **Canllaw i waith teg, Llywodraeth Cymru, 2023** (Ffynhonnell: https://www.llyw.cymru/canllaw-i-waith-teg)
- **Prosiect PLANED:** Mae prosiect Catalyddion Gofal yn cefnogi pobl sydd â natur ofalgar a syniad da i sefydlu eu menter gofal neu gefnogi eu hunain. Maent yn cynnig dwy raglen am ddim i sefydlu menter gofal neu gymorth: Rhaglen Micro-fenter Gymunedol a Rhaglen Menter Gymdeithasol.

Effaith/ Risg	**Ymateb/ Mesurau Lliniaru/ Unrhyw gamau ychwanegol sydd eu hangen**
• Mae Cynllun Tai Cymunedau Cymraeg Llywodraeth Cymru yn nodi bod angen cynnal economi gref yn ogystal â bod â chyflenwad digonol o dai fforddiadwy er mwyn creu cymunedau bywiog lle gall y Gymraeg ffynnu. Mae'r Cynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol drafft yn nodi'r heriau mae'r Parc yn eu hwynebu o ran hyn yn ei adran "Ble ydyn ni nawr: "Mae heriau penodol o ran darparu swyddi a thai, yn enwedig i bobl ifanc. Mae prisiau tai a rhenti yn y Parc Cenedlaethol yn sylweddol uwch na gweddill Sir Benfro. Roedd y pris gwerthu canolrif ar gyfer tai yn y Parc Cenedlaethol yn 2023 9.67 gwaith y cyflog canolrifol. Ym mis Mawrth 2024, roedd 5,238 aelwyd ar Restr Aros am Dai Sir Benfro (heb gynnwys trosglwyddiadau). Yng Nghyfrifiad 2011, roedd gan y Parc Cenedlaethol un o'r cyfraddau uchaf o ddefnydd ail gartrefi / cartref gwyliau o'i stoc dai gyffredinol yng Nghymru a Lloegr, sef 27.7%. Mae hyn yn cael effaith negyddol ar fforddiadwyedd tai a chefnogaeth i gyfleusterau lleol. Er ei bod yn ymddangos nad oes prinder cyfleoedd cyflogaeth yn Sir Benfro, mae'r swyddi sydd ar gael yn aml yn talu cyflogau isel (mae dros 25% o weithwyr amser llawn yn ennill llai na £18,000 y flwyddyn yn	Diwygiad/ Cam Gweithredu a Argymhellir: • .O bosibl gellid cryfhau'r adran canlyniadau o dan Cymunedau i bennu "gwaith teg" er mwyn ceisio helpu i fynd i'r afael â'r mater uchod. Diwygiad yw gwaith teg i'r Nod Llesiant fel rhan o Ddeddf Partneriaeth Gymdeithasol a Chaffael Cyhoeddus (Cymru) 2023. Mae'r canlyniad wedi'i gynnwys yn "cefnogi ystod briodol o gyfleoedd cyflogaeth", felly gellid ei ddiwygio i gyfeirio at "waith teg" gyda chanlyniad ychwanegol, ac ychwanegu partneriaid allweddol at y tabl. • Byddai'n fuddiol mynd ati gyda phartneriaid i archwilio cyfleoedd posibl sy'n gysylltiedig â'r Rhaglen Micro-fenter Gymunedol a'r Rhaglen Menter Gymdeithasol, gyda mentrau cydweithredol yn adeiladu ar y gwaith mae PLANED yn ei wneud yn barod yn y maes hwn ac ystyried p'un a ellid ychwanegu at hyn fel rhan o'r canlyniad ychwanegol sy'n cael ei greu am waith teg. • Gallai camau sy'n cefnogi'r gwaith o gyflawni canlyniadau o fewn themâu partneriaeth ar gyfer yr amcanion cadwraeth a hinsawdd arwain at gyfleoedd am hyfforddiant a gwaith. Mae hyn yn arbennig o bwysig wrth feddwl am y rôl y gallai ffermio adfywiol ei chwarae ar gyfer y genhedlaeth nesaf o ffermwyr mewn cymunedau Cymraeg yn y Parc. Nid yw'r thema Cadwraeth ar gyfer gweithredu mewn partneriaeth yn cyfeirio o gwbl at rôl pobl yn y gwaith o adfer natur. Byddai'n fuddiol cael canlyniad ar gyfer

2017) ac yn dymhorol (mae cyfraddau hawlwyr budd-daliadau dros y gaeaf bron ddwywaith y rhai ar gyfer yr haf). Mae'r heriau sy'n wynebu cymunedau lleol o ran tai yn amlwg iawn ac mae Awdurdod y Parc Cenedlaethol wedi cydnabod pwysigrwydd darparu tai fforddiadwy yng Nghynllun Datblygu Lleol 2 a sicrhau swyddi a chartrefi i gymunedau lleol o fewn y cyd-destun ehangach o warchod y dirwedd. Bydd Awdurdod y Parc Cenedlaethol yn sicrhau, drwy ei wasanaeth cynllunio a'i adolygiad o'r Cynllun Datblygu Lleol, bod polisïau tai ac economaidd priodol ar waith i gefnogi datblygiadau cynaliadwy. Mae partneriaid fel Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig a chwmnïau adeiladu yn hanfodol i sicrhau datblygiadau o ansawdd uchel yn yr amgylchedd sensitif hwn. Gall sicrhau bod swyddi lleol a thai ar gael helpu i gadw siaradwyr Cymraeg mewn cymunedau sensitif i iaith. Gall defnyddio polisïau gosod lleol, ar gyfer safleoedd tai fforddiadwy eithriedig, hefyd helpu i leihau'r posibilrwydd o effaith ar yr iaith." Mae hyn yn arwain at y canlyniadau canlynol o dan Bolisi SE1: Meithrin llesiant economaidd-gymdeithasol cymunedau'r Parc Cenedlaethol (yn unol â dibenion y Parc Cenedlaethol): SE1/A Mae cartrefi priodol yn cael eu darparu ar gyfer cymunedau lleol drwy'r system gynllunio a gweithio ar y cyd, ac mae polisïau lleol ar gyfer gosod tai yn cael eu rhoi ar waith. / SE1/B Datblygir sylfaen dystiolaeth ar fathau o gartrefi a'u hanghenion (e.e. perthynas â'r Gymraeg, rhannu data ar ail gartrefi / cartrefi gwyliau, ystyried dewisiadau o ran cydberchnogaeth leol).	2030 a pholisi ynghylch: "Mae amrywiaeth eang o bobl yn cael eu cefnogi i gymryd rhan wrth weithredu dros fyd natur." Dylid ystyried y genhedlaeth nesaf o ffermwyr fel partneriaid allweddol yn y gwaith o gyflawni'r canlyniad hwn. **Fframwaith Partneriaeth:** • Gwaith parhaus gyda Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig, Cyngor Sir Penfro ac Ymddiriedolaethau Tir Cymunedol i gefnogi darpariaeth o dai fforddiadwy yn y Parc ac yn Sir Benfro ac i ymateb i wahanol ffactorau sy'n effeithio arno ac atebion newydd posibl.

• Er gwaethaf SE1/E Mae cymorth ar gael ar gyfer cadwyni cyflenwi lleol cynaliadwy ac fe ddylai hyn helpu mentrau bach lleol, mae angen gwneud rhagor o waith i wneud Sir Benfro yn opsiwn deniadol/ hyfyw i bobl ifanc aros o safbwynt cyflogaeth (yn enwedig o ran materion cyflogau isel (mae dros 25% o weithwyr amser llawn yn ennill llai na £18,000 y flwyddyn yn 2017) a natur dymhorol. O bosibl gellid cryfhau'r adran canlyniadau o dan Cymunedau i bennu "gwaith teg" er mwyn ceisio helpu i fynd i'r afael â'r mater uchod. Diwygiad yw gwaith teg i'r Nod Llesiant fel rhan o Ddeddf Partneriaeth Gymdeithasol a Chaffael Cyhoeddus (Cymru) 2023. Mae'r canlyniad wedi'i gynnwys yn "cefnogi ystod briodol o gyfleoedd cyflogaeth", felly gellid ei ddiwygio i gyfeirio at "waith teg" gyda chanlyniad ychwanegol, ac ychwanegu partneriaid allweddol at y tabl. • Byddai'n fuddiol mynd ati gyda phartneriaid i archwilio cyfleoedd posibl sy'n gysylltiedig â'r Rhaglen Micro-fenter Gymunedol a'r Rhaglen Menter Gymdeithasol, gyda mentrau cydweithredol yn adeiladu ar y gwaith mae PLANED yn ei wneud yn barod yn y maes hwn ac ystyried p'un a ellid ychwanegu at hyn fel rhan o'r canlyniad ychwanegol sy'n cael ei greu am waith teg. • Gallai camau sy'n cefnogi'r gwaith o gyflawni canlyniadau o fewn themâu partneriaeth ar gyfer yr amcanion cadwraeth a hinsawdd arwain at gyfleoedd am hyfforddiant a gwaith. Mae hyn yn arbennig o bwysig wrth feddwl am y rôl y gallai ffermio adfywiol ei chwarae ar gyfer y genhedlaeth nesaf o ffermwyr mewn cymunedau Cymraeg yn y Parc. Nid yw'r thema Cadwraeth ar gyfer gweithredu mewn partneriaeth yn	

cyfeirio o gwbl at rôl pobl yn y gwaith o adfer natur. Byddai'n fuddiol cael canlyniad ar gyfer 2030 a pholisi ynghylch: "Mae amrywiaeth eang o bobl yn cael eu cefnogi i gymryd rhan wrth weithredu dros fyd natur." Dylid ystyried y genhedlaeth nesaf o ffermwyr fel partneriaid allweddol yn y gwaith o gyflawni'r canlyniad hwn.	

Ystyriaethau Meysydd Dylanwad yr Iaith Gymraeg

Sut mae'r Cynllun, Polisi neu Benderfyniad Strategol sy'n cael ei asesu yn hyrwyddo niferoedd a/ neu ganrannau o siaradwyr Cymraeg/ defnydd o'r Gymraeg.	• Mae'r polisi canlynol wedi'i gynnwys, Polisi H2: Hybu'r Gymraeg a thafodieithoedd lleol, a dathlu diwylliant a chreadigrwydd sy'n gysylltiedig â'r dirwedd ochr yn ochr â chanlyniadau H2/A Cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg er mwyn cyrraedd miliwn erbyn 2050 a ddylai gefnogi camau i hyrwyddo nifer y bobl sy'n siarad ac yn defnyddio'r Gymraeg. Mae'r asesiad o effaith wedi asesu sut y gellid cryfhau'r polisïau hyn drwy wella'r rhestr o bartneriaid a enwir yn y cynllun yn erbyn yr eitemau hyn. Argymhellir hefyd y dylid meithrin cysylltiadau cryfach â Menter Iaith Sir Benfro/ Dysgu Cymraeg Sir Benfro i helpu i sicrhau ein bod yn hybu ac yn manteisio i'r eithaf ar y cyfleoedd a ddarperir ganddynt yn ardal y Parc, ac yn archwilio meysydd gweithio ar y cyd, yn enwedig o ran rhaglenni cymunedol a chyfleoedd i ddysgu Cymraeg.
Sut mae'r Cynllun, Polisi neu Benderfyniad Strategol sy'n cael ei asesu yn cefnogi cyfleoedd i hyrwyddo'r Gymraeg	• Mae'r polisi canlynol wedi'i gynnwys, Polisi H2: Hybu'r Gymraeg a thafodieithoedd lleol, a dathlu diwylliant a chreadigrwydd sy'n gysylltiedig â'r dirwedd ochr yn ochr â chanlyniadau H2/A Cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg er mwyn cyrraedd miliwn erbyn 2050 / H2/B Mae'r dirwedd, treftadaeth ddiwylliannol, hanes naturiol a'r celfyddydau'n cael eu rhannu a'u dathlu/ Dylai SE1/D Mae cefnogaeth a rheolaethau priodol yn hybu cynnig twristiaeth adfywiol gefnogi camau i hybu'r Gymraeg. Mae'r asesiad o effaith wedi asesu sut y gellid cryfhau'r polisïau hyn drwy wella'r rhestr o bartneriaid a enwir yn y cynllun yn erbyn yr eitemau hyn a'r rhifynnau sy'n ymwneud â thwristiaeth adfywiol. Mae'r ychwanegiadau a awgrymir o ran twristiaeth adfywiol yn cynnwys

	cael canlyniad ar wahân sy'n gysylltiedig â gweithredu yn y Cynllun Rheoli Cyrchfan ynghylch Gwaith gyda busnesau i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yn eu busnesau mewn ffordd sy'n hwyliog, yn ddifyr ac yn hygyrch i ymwelwyr. Awgrymir y dylid hefyd ystyried a ellid ymestyn SE1/D Mae cefnogaeth a rheolaethau priodol yn hybu cynnig twristiaeth adfywiol i gynnwys datblygu rhywbeth tebyg i addewid Tiaki, sy'n rhoi enghraifft o sut i blethu iaith / diwylliant/ naws am le o fewn dulliau twristiaeth adfywiol. • H1/K Mae enwau lleoedd, e.e. enwau caeau, yn cael eu dathlu a'u gwarchod. – dylai helpu i hyrwyddo enwau lleoedd a nodweddion daearyddol Cymraeg yn y Parc.
Sut mae'r Cynllun, Polisi neu Benderfyniad Strategol sy'n cael ei asesu yn cefnogi cydymffurfio â Safonau'r Gymraeg ac i beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.	• Mae'r asesiad o effeithiau wedi nodi y gellid cryfhau'r ychwanegiadau/ newidiadau yn y nodweddion arbennig i gynnwys mwy o bwyslais ar y Gymraeg, yn enwedig er ei fod yn nodi "mae'r Gymraeg yn mwynhau adfywiad yn ne'r Parc Cenedlaethol heddiw" ni chyfeirir o gwbl at bwysigrwydd y Gymraeg mewn cymunedau yng ngogledd y Parc. Sicrhau bod cymunedau yng ngogledd y parc sydd â defnydd cryf o'r Gymraeg nawr ac yn draddodiadol yn cael eu cydnabod ochr yn ochr â datblygu siaradwyr Cymraeg ehangach ar draws Sir Benfro. Dylai'r pwyslais ar dafodiaith hefyd gynnwys cyfeiriad at dafodiaith Gymraeg sy'n unigryw i Sir Benfro (mae'r ffocws o bosibl ar Saesneg yn unig ar hyn o bryd) e.e. cydnabod Wes, Wes." • Bydd yr ymgynghoriad ar Gynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol ar gael yn Gymraeg
Sut mae'r Cynllun, Polisi neu Benderfyniad Strategol sy'n cael ei asesu yn cefnogi cydymffurfiaeth ac yn helpu i gefnogi cynaliadwyedd y Gymraeg mewn cymunedau	• Mae Cynllun Tai Cymunedau Cymraeg Llywodraeth Cymru yn nodi bod angen cynnal economi gref yn ogystal â bod â chyflenwad digonol o dai fforddiadwy er mwyn creu cymunedau bywiog lle gall y Gymraeg ffynnu. Mae'r Cynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol drafft yn nodi'r heriau mae'r Parc yn eu hwynebu o ran hyn yn ei adran "Ble ydyn ni nawr. Polisi SE1: Meithrin llesiant economaidd-gymdeithasol cymunedau'r Parc Cenedlaethol (yn unol â dibenion y Parc Cenedlaethol): SE1/A Mae cartrefi priodol yn cael eu darparu ar gyfer cymunedau lleol drwy'r system gynllunio a gweithio ar y cyd, ac mae polisïau lleol ar gyfer gosod tai yn cael eu rhoi ar waith. / SE1/B Bydd datblygu sylfaen dystiolaeth ar fathau o gartrefi a'u hanghenion (e.e. perthynas â'r Gymraeg, rhannu data ar ail gartrefi / cartrefi gwyliau, ystyried dewisiadau o ran cydberchnogaeth leol) yn chwarae rhan i helpu i gefnogi cyflenwad o dai fforddiadwy yn y Parc. Gwnaeth yr asesiad rai awgrymiadau eraill ynghylch ychwanegiadau at 'waith teg' (rhoi sylw i faterion sy'n gysylltiedig â chyflogau isel/ cyflogaeth dymhorol), archwilio cyfleoedd posibl sy'n gysylltiedig â'r Rhaglen Micro-fenter Gymunedol a'r Rhaglen Menter Gymdeithasol, mentrau

	cydweithredol. Nododd hefyd y gallai camau sy'n cefnogi'r gwaith o gyflawni canlyniadau o fewn themâu partneriaeth ar gyfer yr amcanion cadwraeth a hinsawdd arwain at gyfleoedd am hyfforddiant a gwaith. Mae hyn yn arbennig o bwysig wrth feddwl am y rôl y gallai ffermio adfywiol ei chwarae ar gyfer y genhedlaeth nesaf o ffermwyr mewn cymunedau Cymraeg yn y Parc. Nid yw'r thema Cadwraeth ar gyfer gweithredu mewn partneriaeth yn cyfeirio o gwbl at rôl pobl yn y gwaith o adfer natur ac awgrymir y byddai'n fuddiol cael canlyniad ar gyfer 2030 a pholisi ynghylch: "Mae amrywiaeth eang o bobl yn cael eu cefnogi i gymryd rhan wrth weithredu dros fyd natur." Dylid ystyried y genhedlaeth nesaf o ffermwyr fel partneriaid allweddol yn y gwaith o gyflawni'r canlyniad hwn.

Bylchau Data/ Ymgysylltu

Oes gennych chi unrhyw fylchau data/ ymgysylltu?	Mae'r asesiad wedi ystyried gwybodaeth o amrywiaeth o ffynonellau a'r ymgynghoriad ar Nodweddion Arbennig.
Os oes, a oes modd cael gafael ar fwy o wybodaeth neu ymgysylltu rhagor i lenwi rhai o'r bylchau data hyn?	Bydd gwybodaeth ychwanegol yn cael ei chasglu o'r ymgynghoriad cyhoeddus, dylid ystyried unrhyw gyfleoedd i ymgysylltu ymhellach â rhanddeiliaid lleol a grwpiau cymunedol sy'n ymwneud â'r Gymraeg yn ystod y cyfnod ymgynghori hwn.

Adran 4 – Camau Dilynol

Diwygiad/ Cam Gweithredu a Argymhellir

Maes sydd angen sylw	Cam Gweithredu	Swyddog Cyfrifol	Amserlenni	Statws
Cryfhau'r cyfeiriad at y Gymraeg yn yr Adran Rhagair/ Newidiadau i'r Nodweddion Arbennig	Gellid cryfhau'r ychwanegiadau/ newidiadau yn y nodweddion arbennig i gynnwys mwy o bwyslais ar y Gymraeg, yn enwedig er ei fod yn nodi "mae'r Gymraeg yn mwynhau adfywiad yn ne'r Parc Cenedlaethol heddiw" ni chyfeirir o gwbl at bwysigrwydd y Gymraeg mewn	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		

	cymunedau yng ngogledd y Parc. Mae angen sicrhau bod cymunedau yng ngogledd y parc sydd â defnydd cryf o'r Gymraeg nawr ac yn draddodiadol yn cael eu cydnabod ochr yn ochr â datblygu siaradwyr Cymraeg ehangach ar draws Sir Benfro.			
	Dylai'r pwyslais ar dafodiaith hefyd gynnwys cyfeiriad at dafodiaith Gymraeg (e.e. "Wes, Wes") sy'n unigryw i Sir Benfro (mae'r ffocws o bosibl ar Saesneg yn unig ar hyn o bryd.)	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		
	O ran y darn ar dafodiaith, dylid edrych i weld a ellid ychwanegu unrhyw beth o ran tafodiaith Gymraeg Sir Benfro ac ailedrych ar y frawddeg am linell y Landsger.	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		
	Mae'r ffocws ar ddiwylliant yn tueddu i edrych yn ôl ac efallai bod angen ystyried sut mae diwylliant sy'n ymwneud â'r Gymraeg yn esblygu. Mae hyn wedi'i nodi mewn datganiad yng Nghynllun Rheoli Parc Cenedlaethol Eryri y gallem o bosibl ei ailadrodd yn rhywle yn y cynllun: "Mae iaith a diwylliant Cymru wedi parhau i esblygu ac mae bellach yn rhan annatod o ddiwylliant newydd, cynhwysol, bywiog a chyfoes.".	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		
Nodau Llesiant – Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu	Ychwanegu "Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu" at y nodau Llesiant sydd wedi'u rhestru yn erbyn Cymunedau.	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		
Rhestr o Bartneriaid y cyfeirir atynt yn y Cynllun hwn	Dylid cynnwys y canlynol yn y cynllun (ac adolygu'r partneriaid a restrir yn y tablau canlyniadau a'u haddasu lle bo angen i gynnwys y canlynol):	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		

	• Urdd Gobaith Cymru (yn benodol â gwersyll Pentre Ifan), Menter Iaith Sir Benfro, Dysgu Cymraeg Sir Benfro, Mudiad Meithrin Sir Benfro, grwpiau cymunedol eraill fel Merched y Wawr a CFfI Sir Benfro, lleoliadau diwylliannol, Blynyddoedd cynnar – Mudiad Meithrin Sir Benfro: Cylch Meithrin, Cymraeg i blant, Clwb Cwtsh, Cylch Ti a Fi			
Bylchau yn yr adran polisi/ deddfwriaeth o ran y Gymraeg	Dylid cynnwys cyfeiriad at y canlynol yn yr adran polisi/ deddfwriaeth: • Deddf yr Iaith Gymraeg 1993 • Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 • Strategaeth Cymraeg 2050 Llywodraeth Cymru • Blaenoriaethau ar gyfer Diwylliant 2024-2030 Llywodraeth Cymru – Mae'n destun ymgynghoriad ar hyn o bryd • Y Cynllun Tai Cymunedau Cymraeg • Strategaeth Hyrwyddo'r Gymraeg yr Awdurdod • Strategaeth Gymraeg Cyngor Sir Penfro.	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		
Cyfleoedd i Ddefnyddio/ Iechyd a Lles/ Arwahaniad Cymdeithasol a dod â phobl at ei gilydd	Gall fod cyfleoedd yn y gymuned i bobl ymgysylltu ag eraill yn Gymraeg a helpu i chwalu arwahaniad cymdeithasol a chael effaith gadarnhaol ar lesiant pobl. Gall y Gymraeg chwarae rhan bwysig o ran dod â phobl at ei gilydd mewn gwahanol feysydd: y blynyddoedd cynnar, mentrau iaith, mentrau dysgwyr, corau, digwyddiadau diwylliannol, grwpiau hanes, yr Urdd. Mae'r Cynllun yn cynnwys y meysydd polisi canlynol a all gefnogi hyn, sef: Polisi H2: Hybu'r Gymraeg a thafodieithoedd lleol, a	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		

	dathlu diwylliant a chreadigrwydd sy'n gysylltiedig â'r dirwedd / H2/A Cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg er mwyn cyrraedd miliwn erbyn 2050/ H2/B Mae'r dirwedd, treftadaeth ddiwylliannol, hanes naturiol a'r celfyddydau'n cael eu rhannu a'u dathlu / W2/B Mae gwasanaethau iechyd sy'n seiliedig ar natur yn cael eu darparu, e.e. rhaglenni cerdded, mentrau iechyd meddwl, a chefnogi pobl sy'n byw gyda dementia./ W2/C Cynnig cyfleoedd gwirfoddoli / gwyddoniaeth i ddinasyddion a hyfforddiant ffurfiol. Fodd bynnag, mae angen i'r rhestr hon o bartneriaid sydd eu hangen i helpu i gefnogi'r gwaith o'i gyflawni gael ei chynnwys yn llawn yn y Cynllun yn erbyn y canlyniadau. Gan gynnwys, er enghraifft, Urdd Gobaith Cymru (yn benodol â gwersyll Pentre Ifan), Menter Iaith Sir Benfro, Dysgu Cymraeg Sir Benfro, grwpiau cymunedol eraill fel Merched y Wawr a CFfI Sir Benfro, lleoliadau diwylliannol, Blynyddoedd cynnar – Mudiad Meithrin Sir Benfro: Cylch Meithrin, Cymraeg i blant, Clwb Cwtsh, Cylch Ti a Fi.			

Cefnogi Dysgwyr – Dysgu Cymraeg/ Meithrin Hyder/ Cyfleoedd i Bobl ddysgu am y Parc yn Gymraeg	Mae'n bwysig bod plant sy'n cael addysg cyfrwng Cymraeg neu sy'n cael cefnogaeth drwy ganolfannau iaith yn gallu manteisio ar gyfleoedd i ddysgu am y Parc yn Gymraeg. Mae hyn yn cynnwys ysgolion yn Sir Benfro ac ysgolion sy'n ymweld o'r tu allan i'r awdurdod lleol. Ysgolion, darparwyr blynyddoedd cynnar - Mudiad Meithrin Sir Benfro: Dylid ychwanegu Cylch Meithrin, Cymraeg i blant, Clwb Cwtsh, Cylch Ti a Fi, meithrinfeydd a gwersyll yr Urdd Pentre Ifan at y rhestr o bartneriaid allweddol yn erbyn: H2/A Mae cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg i gyrraedd miliwn erbyn 2050.	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		
	Mae cyfleoedd yn barod i ddysgu Cymraeg yn Sir Benfro, ac mae'n bwysig hyrwyddo'r cyfleoedd hyn. Dylid ychwanegu Dysgu Cymraeg Sir Benfro, Menter Iaith Sir Benfro at y rhestr o bartneriaid allweddol yn erbyn: H2/A Mae cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg i gyrraedd miliwn erbyn 2050	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		
Twristiaeth Adfywiol/ Hyrwyddo Diwylliant Cymru	Mae'n bwysig bod y Gymraeg yn cael ei hystyried wrth ddatblygu dulliau twristiaeth adfywiol. Mae'n cynnwys edrych ar sut rydym yn codi ymwybyddiaeth o arwyddocâd y Gymraeg ymysg ymwelwyr ac yn cefnogi ac yn gweithio gyda'r economi ymwelwyr i archwilio ffyrdd o hyrwyddo'r Gymraeg yn y profiadau	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		

	maent yn eu cynnig i ymwelwyr. Er mwyn cefnogi hyn, dylid ychwanegu Croeso Sir Benfro, busnesau a lleoliadau diwylliannol at H2/A Cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg er mwyn cyrraedd miliwn erbyn 2050 /H2/B Mae'r dirwedd, treftadaeth ddiwylliannol, hanes naturiol a'r celfyddydau'n cael eu rhannu a'u dathlu.			
	Ystyried cael canlyniad ar wahân sy'n gysylltiedig â gweithredu yn y Cynllun Rheoli Cyrchfan ynghylch Gwaith gyda busnesau i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yn eu busnesau mewn ffordd sy'n hwyliog, yn ddifyr ac yn hygyrch i ymwelwyr. Y partneriaid allweddol ar gyfer cyflawni hyn fyddai Croeso Sir Benfro, busnesau ac o bosibl Dysgu Cymraeg Sir Benfro (o ran cefnogi pobl sy'n gweithio yn yr economi ymwelwyr i ddysgu Cymraeg).	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		
	Ystyried a ellid ymestyn SE1/D Mae cefnogaeth a rheolaethau priodol yn hybu cynnig twristiaeth adfywiol i gynnwys datblygu rhywbeth tebyg i addewid Tiaki, sy'n rhoi enghraifft o sut i blethu iaith / diwylliant/ naws am le o fewn dulliau twristiaeth adfywiol.	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		
Enwau lleoedd/ Enwau nodweddion yn y dirwedd/ Arwyddion	O ran partneriaid allweddol ar gyfer "Canlyniad: H1/K Wrth ddathlu a gwarchod enwau lleoedd, e.e. enwau caeau, fe ddylai helpu â hyn." Dylid ychwanegu ysgolion, gwirfoddolwyr a grwpiau cymunedol, oherwydd y cyfleoedd posibl i ddysgu o brosiect "Perci ni" a'r amrywiaeth o	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		

	brosiectau digidol o ffynonellau torfol sy'n helpu i gefnogi'r gwaith o ddiogelu enwau lleoedd hanesyddol a chodi ymwybyddiaeth ohonynt.			
Cymunedau Cynaliadwy lle gall y Gymraeg ffynnu	O bosibl gellid cryfhau'r adran canlyniadau o dan Cymunedau i bennu "gwaith teg" er mwyn ceisio helpu i fynd i'r afael â'r mater uchod. Diwygiad yw gwaith teg i'r Nod Llesiant fel rhan o Ddeddf Partneriaeth Gymdeithasol a Chaffael Cyhoeddus (Cymru) 2023. Mae'r canlyniad wedi'i gynnwys yn "cefnogi ystod briodol o gyfleoedd cyflogaeth", felly gellid ei ddiwygio i gyfeirio at "waith teg" gyda chanlyniad ychwanegol, ac ychwanegu partneriaid allweddol at y tabl.	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		
	Byddai'n fuddiol mynd ati gyda phartneriaid i archwilio cyfleoedd posibl sy'n gysylltiedig â'r Rhaglen Micro-fenter Gymunedol a'r Rhaglen Menter Gymdeithasol, gyda mentrau cydweithredol yn adeiladu ar y gwaith mae PLANED yn ei wneud yn barod yn y maes hwn ac ystyried p'un a ellid ychwanegu at hyn fel rhan o'r canlyniad ychwanegol sy'n cael ei greu am waith teg.	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		
	Gallai camau sy'n cefnogi'r gwaith o gyflawni canlyniadau o fewn themâu partneriaeth ar gyfer yr amcanion cadwraeth a hinsawdd arwain at gyfleoedd am hyfforddiant a gwaith. Mae hyn yn arbennig o bwysig wrth feddwl am y rôl y gallai ffermio adfywiol ei chwarae ar gyfer y genhedlaeth nesaf o ffermwyr mewn cymunedau Cymraeg yn y Parc. Nid yw'r thema Cadwraeth ar gyfer gweithredu mewn	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol		

	partneriaeth yn cyfeirio o gwbl at rôl pobl yn y gwaith o adfer natur. Byddai'n fuddiol cael canlyniad ar gyfer 2030 a pholisi ynghylch: "Mae amrywiaeth eang o bobl yn cael eu cefnogi i gymryd rhan wrth weithredu dros fyd natur." Dylid ystyried y genhedlaeth nesaf o ffermwyr fel partneriaid allweddol yn y gwaith o gyflawni'r canlyniad hwn			

Fframwaith Partneriaeth:

Maes sydd angen sylw	**Cam Gweithredu**	**Swyddog Cyfrifol**	**Amserlenni**	**Statws**
Rhestr o Bartneriaid y cyfeirir atynt yn y Cynllun hwn	Siarad â'r Tîm Ymgysylltu a Chynhwysiant i ofyn iddynt gynnwys Grwpiau Cymunedol Cymraeg ac ati yn eu gwaith mapio rhanddeiliaid cynhwysiant a defnyddio hwn i ganfod a oes rhagor o bartneriaethau y gallai'r Parc ymgysylltu â nhw wrth gyflawni Cynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol i gefnogi polisïau sy'n gysylltiedig â'r Gymraeg a chefnogi defnydd a dysgwyr.	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol/ Pennaeth Ymgysylltu a Chynhwysiant		
	Archwilio meithrin cysylltiadau cryfach â Menter Iaith Sir Benfro/ Dysgu Cymraeg Sir Benfro er mwyn helpu i sicrhau ein bod yn hybu ac yn manteisio i'r eithaf ar y cyfleoedd a ddarperir ganddynt yn ardal y Parc, ac yn archwilio meysydd gweithio ar y cyd, yn enwedig o ran rhaglenni cymunedol. Dyma enghreifftiau o weithgareddau maent yn eu cynnig: Coffi a chlonc, Taith gerdded (gyda rhai ohonynt yn cael eu cynnal yn ardal y Parc), Gŵyl y Dysgwyr.	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol/ Pennaeth Ymgysylltu a Chynhwysiant/ Pennaeth Twristiaeth Adfywiol		

Cyfleoedd i Ddefnyddio/ Iechyd a Lles/ Arwahaniad Cymdeithasol a dod â phobl at ei gilydd	Dylid meithrin cysylltiadau cryfach â Menter Iaith Sir Benfro/ Dysgu Cymraeg Sir Benfro i helpu i sicrhau ein bod yn hybu ac yn manteisio i'r eithaf ar y cyfleoedd a ddarperir ganddynt yn ardal y Parc, ac yn archwilio meysydd gweithio ar y cyd, yn enwedig o ran rhaglenni cymunedol. Dyma enghreifftiau o weithgareddau maent yn eu cynnig: Coffi a chlonc, Taith gerdded (gyda rhai ohonynt yn cael eu cynnal yn ardal y Parc), Gŵyl y Dysgwyr.	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol/ Pennaeth Ymgysylltu a Chynhwysiant/ Pennaeth Twristiaeth Adfywiol		
Cefnogi Dysgwyr – Dysgu Cymraeg/ Meithrin Hyder/ Cyfleoedd i Bobl ddysgu am y Parc yn Gymraeg	Dylid meithrin cysylltiadau cryfach â Menter Iaith Sir Benfro/ Dysgu Cymraeg Sir Benfro i helpu i sicrhau ein bod yn hybu ac yn manteisio i'r eithaf ar y cyfleoedd a ddarperir ganddynt yn ardal y Parc, ac yn archwilio meysydd gweithio ar y cyd, yn enwedig o ran gweithgareddau a rhaglenni dysgu. I gynnwys cyfleoedd posibl i weithio gyda nhw i ddatblygu llwybrau Dysgu Cymraeg ar gyfer y Parc Cenedlaethol (tebyg i Lwybrau Dysgu Cymraeg Gardd Fotaneg Genedlaethol Cymru) sy'n gysylltiedig â lefelau dysgu – mynediad, sylfaen, canolraddol, uwch / cysylltiedig â'r gwaith rydym wedi'i wneud yn flaenorol ar y Gymraeg yn y dirwedd.	Swyddog Cynllun Rheoli a Morol/ Pennaeth Ymgysylltu a Chynhwysiant/ Pennaeth Twristiaeth Adfywiol		
Cymunedau Cynaliadwy lle gall y Gymraeg ffynnu	Gwaith parhaus gyda Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig, Cyngor Sir Penfro ac Ymddiriedolaethau Tir Cymunedol i gefnogi darpariaeth o dai fforddiadwy yn y Parc ac yn Sir Benfro ac i ymateb i wahanol ffactorau sy'n effeithio arno ac atebion newydd posibl.	Cyfarwyddwr Creu Lleoedd, Datgarboneiddio ac Ymgysylltu. Rheolwr Polisi Strategol. Rheolwr Rheoli Datblygu.		

Yr Iaith Gymraeg - Crynodeb/ Argymhelliad o'r Asesiad i'w gynnwys yn Adroddiad y Pwyllgor/ Tîm Arwain

Yr Iaith Gymraeg - Crynodeb/ Argymhelliad o'r Asesiad:

Adran 5 - Crynodeb/ Argymhellion o'r Asesiad: Yr Iaith Gymraeg

Cryfhau'r cyfeiriad at y Gymraeg yn yr Adran Rhagair/ Newidiadau i'r Nodweddion Arbennig

Argymhellir cyfeirio'n fwy pendant at y Gymraeg yn y rhagair gan nad oes cyfeiriad penodol am y rôl y gallwn ei chwarae o ran hybu'r Gymraeg.

Mae'n bwysig bod tafodiaith Gymraeg Sir Benfro, a'r iaith Gymraeg mewn cymunedau penodol yng ngogledd y parc sydd â defnydd cryf o'r Gymraeg nawr ac yn draddodiadol, yn cael eu cydnabod ochr yn ochr â datblygu siaradwyr Cymraeg ehangach ar draws Sir Benfro. Gellid cryfhau'r ychwanegiadau/ newidiadau yn y nodweddion arbennig i gynnwys mwy o bwyslais ar y Gymraeg, yn enwedig er ei fod yn nodi "mae'r Gymraeg yn mwynhau adfywiad yn ne'r Parc Cenedlaethol heddiw" ni chyfeirir o gwbl at bwysigrwydd y Gymraeg mewn cymunedau yng ngogledd y Parc. Mae angen sicrhau bod cymunedau yng ngogledd y parc sydd â defnydd cryf o'r Gymraeg nawr ac yn draddodiadol yn cael eu cydnabod ochr yn ochr â datblygu siaradwyr Cymraeg ehangach ar draws Sir Benfro.

Dylai'r pwyslais ar dafodiaith hefyd gynnwys cyfeiriad at dafodiaith Gymraeg (e.e. "Wes, Wes") sy'n unigryw i Sir Benfro (mae'r ffocws o bosibl ar Saesneg yn unig ar hyn o bryd.)

Mae'r ffocws ar ddiwylliant yn tueddu i edrych yn ôl ac efallai bod angen ystyried sut mae diwylliant sy'n ymwneud â'r Gymraeg yn esblygu. Mae hyn wedi'i nodi mewn datganiad yng Nghynllun Rheoli Parc Cenedlaethol Eryri y gallem o bosibl ei ailadrodd yn rhywle yn y cynllun: "Mae iaith a diwylliant Cymru wedi parhau i esblygu ac mae bellach yn rhan annatod o ddiwylliant newydd, cynhwysol, bywiog a chyfoes."

Nodau Llesiant – Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu

Ar ôl adolygu'r tabl ar gysylltiadau o ran themâu partneriaeth a nodau llesiant, gwelwyd nad yw thema'r bartneriaeth gymunedol yn cynnwys "Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu." Fodd bynnag, dylai'r canlyniadau allweddol ar gyfer 2030, y meysydd polisi a'r canlyniadau sy'n gysylltiedig â thai fforddiadwy, cyflogaeth, a gwasanaethau gefnogi cymunedau Cymraeg cynaliadwy. Dylid ychwanegu "Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu" at y nodau Llesiant sydd wedi'u rhestru yn erbyn cymunedau.

Bylchau mewn Deddfwriaeth/ Polisi

Nid yw'r fframwaith deddfwriaethol a pholisi ehangach sy'n gysylltiedig â'r Gymraeg wedi'i amlygu'n llawn yn y ddogfen bolisi. Mae'r asesiad yn argymell gwneud ychwanegiadau at y cynllun yn yr adran ddeddfwriaeth/ polisi.

Partneriaid - Cyfleoedd i Ddefnyddio/ Iechyd a Lles/ Arwahaniad Cymdeithasol a dod â phobl at ei gilydd/ Cefnogi Dysgwyr – Dysgu Cymraeg/ Meithrin Hyder/ Cyfleoedd i Bobl ddysgu am y Parc yn Gymraeg

Mae'r asesiad wedi nodi nad yw'r cynllun yn adlewyrchu'r ystod o bartneriaid a allai helpu'r cynllun i gyflawni polisïau a chanlyniadau cysylltiedig mewn perthynas â'r Gymraeg.

Gall fod cyfleoedd yn y gymuned i bobl ymgysylltu ag eraill yn Gymraeg a helpu i chwalu arwahaniad cymdeithasol a chael effaith gadarnhaol ar lesiant pobl. Gall y Gymraeg chwarae rhan bwysig o ran dod â phobl at ei gilydd mewn gwahanol feysydd: y blynyddoedd cynnar, mentrau iaith, mentrau dysgwyr, corau, digwyddiadau diwylliannol, grwpiau hanes, yr Urdd. Mae'r Cynllun yn cynnwys y meysydd polisi canlynol a all gefnogi hyn, sef: Polisi H2: Hybu'r Gymraeg a thafodieithoedd lleol, a dathlu diwylliant a chreadigrwydd sy'n gysylltiedig â'r dirwedd / H2/A Cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg er mwyn cyrraedd miliwn erbyn 2050/ H2/B Mae'r dirwedd, treftadaeth ddiwylliannol, hanes naturiol a'r celfyddydau'n cael eu rhannu a'u dathlu / W2/B Mae gwasanaethau iechyd sy'n seiliedig ar natur yn cael eu darparu, e.e. rhaglenni cerdded, mentrau iechyd meddwl, a chefnogi pobl sy'n byw gyda dementia./ W2/C Cynnig cyfleoedd gwirfoddoli / gwyddoniaeth i ddinasyddion a hyfforddiant ffurfiol. Fodd bynnag, mae angen i'r rhestr hon o bartneriaid sydd eu hangen i helpu i gefnogi'r gwaith o'i gyflawni gael ei chynnwys yn llawn yn y Cynllun yn erbyn y canlyniadau. Gan gynnwys, er enghraifft, Urdd Gobaith Cymru (yn benodol â gwersyll Pentre Ifan), Menter Iaith Sir Benfro, Dysgu Cymraeg Sir Benfro, grwpiau cymunedol eraill fel Merched y Wawr a CFfI Sir Benfro, lleoliadau diwylliannol, Blynyddoedd cynnar – Mudiad Meithrin Sir Benfro: Cylch Meithrin, Cymraeg i blant, Clwb Cwtsh, Cylch Ti a Fi

Mae'n bwysig bod plant sy'n cael addysg cyfrwng Cymraeg neu sy'n cael cefnogaeth drwy ganolfannau iaith yn gallu manteisio ar gyfleoedd i ddysgu am y Parc yn Gymraeg. Mae hyn yn cynnwys ysgolion yn Sir Benfro ac ysgolion sy'n ymweld o'r tu allan i'r awdurdod lleol. Ysgolion, darparwyr blynyddoedd cynnar - Mudiad Meithrin Sir Benfro: Dylid ychwanegu Cylch Meithrin, Cymraeg i blant, Clwb Cwtsh, Cylch Ti a Fi, meithrinfeydd a gwersyll yr Urdd Pentre Ifan at y rhestr o bartneriaid allweddol yn erbyn: H2/A Mae cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg i gyrraedd miliwn erbyn 2050.

Mae cyfleoedd yn barod i ddysgu Cymraeg yn Sir Benfro, ac mae'n bwysig hyrwyddo'r cyfleoedd hyn. Dylid ychwanegu Dysgu Cymraeg Sir Benfro, Menter Iaith Sir Benfro at y rhestr o bartneriaid allweddol yn erbyn: H2/A Mae cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg i gyrraedd miliwn erbyn 2050.

Nodi'r angen posibl i archwilio meithrin cysylltiadau cryfach â Menter Iaith Sir Benfro/ Dysgu Cymraeg Sir Benfro er mwyn helpu i sicrhau ein bod yn hybu ac yn manteisio i'r eithaf ar y cyfleoedd a ddarperir ganddynt yn ardal y Parc ac yn archwilio meysydd gweithio ar y cyd, yn enwedig o ran rhaglenni cymunedol a rhaglenni a gweithgareddau dysgu. Dyma enghreifftiau o weithgareddau maent yn eu cynnig: Coffi a chlonc, Taith gerdded (gyda rhai ohonynt yn cael eu cynnal yn ardal y Parc), Gŵyl y Dysgwyr. Gallai fod cyfleoedd posibl i weithio gyda nhw i ddatblygu llwybrau Dysgu Cymraeg ar gyfer y Parc Cenedlaethol (tebyg i Lwybrau Dysgu Cymraeg Gardd Fotaneg Genedlaethol Cymru) sy'n gysylltiedig â lefelau dysgu – mynediad, sylfaen, canolraddol, uwch / cysylltiedig â'r gwaith y mae'r Awdurdod wedi'i wneud yn flaenorol ar y Gymraeg yn y dirwedd.

Twristiaeth Adfywiol/ Hyrwyddo Diwylliant Cymru

Mae'n bwysig bod y Gymraeg yn cael ei hystyried wrth ddatblygu dulliau twristiaeth adfywiol. Mae'n cynnwys edrych ar sut rydym yn codi ymwybyddiaeth o arwyddocâd y Gymraeg ymysg ymwelwyr ac yn cefnogi ac yn gweithio gyda'r economi ymwelwyr i archwilio ffyrdd o hyrwyddo'r Gymraeg yn y profiadau maent yn eu cynnig i ymwelwyr. Er mwyn cefnogi hyn, dylid ychwanegu Croeso Sir Benfro, busnesau a lleoliadau diwylliannol at H2/A Cynnydd yn cael ei wneud ar y targed ar gyfer nifer y bobl sy'n gallu mwynhau siarad a defnyddio'r Gymraeg er mwyn cyrraedd miliwn erbyn 2050 /H2/B Mae'r dirwedd, treftadaeth ddiwylliannol, hanes naturiol a'r celfyddydau'n cael eu rhannu a'u dathlu.

Gellid hefyd ystyried cael canlyniad ar wahân sy'n gysylltiedig â gweithredu yn y Cynllun Rheoli Cyrchfan ynghylch Gwaith gyda busnesau i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yn eu busnesau mewn ffordd sy'n hwyliog, yn ddifyr ac yn hygyrch i ymwelwyr. Y partneriaid allweddol ar gyfer cyflawni hyn fyddai Croeso Sir Benfro, busnesau ac o bosibl Dysgu Cymraeg Sir Benfro (o ran cefnogi pobl sy'n gweithio yn yr economi ymwelwyr i ddysgu Cymraeg).

Mae'r asesiad hefyd wedi awgrymu ystyried a ellid ymestyn SE1/D Mae cefnogaeth a rheolaethau priodol yn hybu cynnig twristiaeth adfywiol i gynnwys datblygu rhywbeth tebyg i addewid Tiaki, sy'n rhoi enghraifft o sut i blethu iaith / diwylliant/ naws am le o fewn dulliau twristiaeth adfywiol.

Enwau lleoedd/ Enwau nodweddion yn y dirwedd/ Arwyddion

Mae arwyddion a phaneli dehongli dwyieithog yn y Parc, ochr yn ochr â chefnogi Safonau'r Gymraeg, yn sicrhau bod siaradwyr a dysgwyr Cymraeg yn gallu cael gafael ar wybodaeth yn Gymraeg ac mae hefyd yn sicrhau bod yr iaith yn fwy amlwg i bobl ddi-Gymraeg/ ymwelwyr. Mae'n bwysig bod enwau daearyddol hanesyddol yn cael eu diogelu, ac yn cael eu defnyddio'n eang ar lafar gwlad, ar fapiau ac mewn print, er mwyn eu diogelu ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol. Mae Rhestr o Enwau Lleoedd Hanesyddol (Comisiwn Brenhinol Henebion Cymru) yn chwarae rôl bwysig wrth gefnogi hyn. Mae Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri, Ysgol y Gymraeg ym Mhrifysgol Caerdydd a Chomisiynydd y Gymraeg wedi bod yn cydweithio i safoni rhestr o enwau llynnoedd Eryri. H1/K Wrth ddathlu a gwarchod enwau lleoedd, e.e. enwau caeau, fe ddylai hynny helpu i ddiogelu enwau daearyddol hanesyddol yn y Parc. O ran partneriaid allweddol, dylid ychwanegu ysgolion, gwirfoddolwyr a grwpiau cymunedol, oherwydd y cyfleoedd posibl i ddysgu o brosiect "Perci ni" a'r amrywiaeth o brosiectau digidol o ffynonellau torfol sy'n helpu i gefnogi'r gwaith o ddiogelu enwau lleoedd hanesyddol a chodi ymwybyddiaeth ohonynt.

Cymunedau Cynaliadwy lle gall y Gymraeg ffynnu

Mae Cynllun Tai Cymunedau Cymraeg Llywodraeth Cymru yn nodi bod angen cynnal economi gref yn ogystal â bod â chyflenwad digonol o dai fforddiadwy er mwyn creu cymunedau bywiog lle gall y Gymraeg ffynnu. Mae'r Cynllun Rheoli'r Parc Cenedlaethol drafft yn nodi'r heriau mae'r Parc yn eu hwynebu o ran hyn yn ei adran "Ble ydyn ni nawr. Mae hyn yn arwain at y canlyniadau canlynol o dan Bolisi SE1: Meithrin llesiant economaidd-gymdeithasol cymunedau'r Parc Cenedlaethol (yn unol â dibenion y Parc Cenedlaethol) - SE1/A Mae cartrefi priodol yn cael eu darparu ar gyfer cymunedau lleol drwy'r system gynllunio a gweithio ar y cyd, ac mae polisïau lleol ar gyfer gosod tai yn cael eu rhoi ar waith. / SE1/B Datblygir sylfaen dystiolaeth ar fathau o gartrefi a'u hanghenion (e.e. perthynas â'r Gymraeg, rhannu data ar ail gartrefi / cartrefi gwyliau, ystyried dewisiadau o ran cydberchnogaeth leol).

Er gwaethaf SE1/E Mae cymorth ar gael ar gyfer cadwyni cyflenwi lleol cynaliadwy ac fe ddylai hyn helpu mentrau bach lleol, mae angen gwneud rhagor o waith i wneud Sir Benfro yn opsiwn deniadol/ hyfyw i bobl ifanc aros o safbwynt cyflogaeth (yn enwedig o ran materion cyflogau isel (mae dros 25% o weithwyr amser llawn yn ennill llai na £18,000 y flwyddyn yn 2017) a natur dymhorol. O bosibl gellid cryfhau'r adran canlyniadau o dan Cymunedau i bennu "gwaith teg" er mwyn ceisio helpu i fynd i'r afael â'r mater uchod. Diwygiad yw gwaith teg i'r Nod Llesiant fel rhan o Ddeddf Partneriaeth Gymdeithasol a Chaffael Cyhoeddus (Cymru) 2023.

Mae'r canlyniad wedi'i gynnwys yn "cefnogi ystod briodol o gyfleoedd cyflogaeth", felly gellid ei ddiwygio i gyfeirio at "waith teg" gyda chanlyniad ychwanegol, ac ychwanegu partneriaid allweddol at y tabl. Byddai'n fuddiol mynd ati gyda phartneriaid i archwilio cyfleoedd posibl sy'n gysylltiedig â'r Rhaglen Micro-fenter Gymunedol a'r Rhaglen Menter Gymdeithasol, gyda mentrau cydweithredol yn adeiladu ar y gwaith mae PLANED yn ei wneud yn barod yn y maes hwn ac ystyried p'un a ellid ychwanegu at hyn fel rhan o'r canlyniad ychwanegol sy'n cael ei greu am waith teg. Gallai camau sy'n cefnogi'r gwaith o gyflawni canlyniadau o fewn themâu partneriaeth ar gyfer yr amcanion cadwraeth a hinsawdd arwain at gyfleoedd am hyfforddiant a gwaith. Mae hyn yn arbennig o bwysig wrth feddwl am y rôl y gallai ffermio adfywiol ei chwarae ar gyfer y genhedlaeth nesaf o ffermwyr mewn cymunedau Cymraeg yn y Parc. Nid yw'r thema Cadwraeth ar gyfer gweithredu mewn partneriaeth yn cyfeirio o gwbl at rôl pobl yn y gwaith o adfer natur. Byddai'n fuddiol cael canlyniad ar gyfer 2030 a pholisi ynghylch: "Mae amrywiaeth eang o bobl yn cael eu cefnogi i gymryd rhan wrth weithredu dros fyd natur." Dylid ystyried y genhedlaeth nesaf o ffermwyr fel partneriaid allweddol yn y gwaith o gyflawni'r canlyniad hwn.

Atodiad 1 –Data Allweddol

- **Strategaeth Hyrwyddo'r Gymraeg Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro 2023 -2028**
  (Ffynhonnell: Final-Welsh-Language-Strategy-2023-2028-Cymraeg.pdf (arfordirpenfro.cymru))
  - Ar ddiwrnod Cyfrifiad 2021, roedd 19.4% (3,977) o'r holl drigolion arferol 3 oed a hŷn yn gallu siarad Cymraeg yn ardal Arfordir Penfro. Mae hyn yn uwch na 17.2% yn Sir Benfro a 17.8% yng Nghymru. Fodd bynnag, bu gostyngiad o 1.4% yn ardal Arfordir Penfro ers Cyfrifiad 2011, ychydig yn uwch na'r gostyngiad a welwyd ar lefel genedlaethol Cymru o 1.2%.
  - Dangosodd data Cyfrifiad 2021 fod dros hanner y boblogaeth mewn pedair ardal Cyngor Cymuned yn y Parc yn gallu siarad Cymraeg. Y rhain yw Crymych, Cwm Gwaun, Eglwyswrw a Maenclochog. Mae hyn yn ostyngiad o bum ardal yn 2011 a saith yn 2001.
  - Mae Cynllun Datblygu Lleol 2 yr Awdurdod yn cydnabod ac yn gwarchod yr iaith Gymraeg fel un o Nodweddion Arbennig y Parc (Polisi 8). Bydd Polisi 13 Datblygu mewn Ardaloedd sy'n Sensitif i'r Iaith Gymraeg fel arfer yn berthnasol mewn ardaloedd Cynghorau Cymuned a Thref sydd â 19.2% neu fwy o'r boblogaeth yn siarad Cymraeg, fel y clustnodir yn y Cyfrifiad. Yn seiliedig ar Gyfrifiad 2011 clustnodwyd yr ardaloedd canlynol fel Ardaloedd Sensitif i'r Iaith Gymraeg yn y Cynllun Datblygu Lleol 2: Crymych, Cwm Gwaun, Dinas, Eglwyswrw, Abergwaun ac Wdig, Cas-lai, Llanrhian, Llawhaden, Maenclochog, Mathri, Mynachlog-ddu, Nanhyfer, Trefdraeth, Pen-caer, Cas-mael, Solfach, Tyddewi a Llandudoch.

- Er gwaethaf y gostyngiad yn nifer y bobl sy'n gallu siarad Cymraeg ar draws Arfordir Penfro mae'n werth nodi bod Sir Benfro gyfan dros y blynyddoedd diwethaf wedi gweld twf yn y ddarpariaeth addysg cyfrwng Cymraeg.

- **Arolwg Defnydd Iaith -** https://www.llyw.cymru/arolwg-defnydd-iaith
- **Data am y Gymraeg o'r Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth: 2023** - Data am y Gymraeg o'r Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth: 2023 | LLYW.CYMRU
- **Llesiant Cymru, 2023** – Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu
- **Cyfrifiad 2021**
  - Sgiliau Cymraeg (siarad) - mae 19.4% (3,977) o'r holl drigolion arferol 3 oed a hŷn yn gallu siarad Cymraeg yn ardal Arfordir Penfro, mae hyn yn uwch na 17.2% yn Sir Benfro a 17.8% yng Nghymru. Mae hyn yn cymharu â 57.2% yn Eryri a 13% ym Mannau Brycheiniog.

TS033 - Sgiliau Cymraeg (siarad)

SYG Cedwir Hawlfraint y Goron [gan Nomis ar 30 Mehefin 2023]

poblogaeth	Holl drigolion arferol 3 oed a hŷn
unedau	Personau
dyddiad	2021

Er mwyn diogelu rhag datgelu gwybodaeth bersonol, mae'r cofnodion wedi'u cyfnewid rhwng gwahanol ardaloedd daearyddol a'r niferoedd yn destun mymryn o aflonyddiad. Bydd yr effaith fwyaf ar y cyfrifiadau bach yn yr ardaloedd daearyddol lleiaf.

Ardal	**Cyfanswm: Holl drigolion arferol 3 oed a hŷn**		**Yn methu siarad Cymraeg**		**Yn gallu siarad Cymraeg**	
	nifer	**%**	**nifer**	**%**	**nifer**	**%**
lacu2021:Sir Benfro	120,206	100.0	99,580	82.8	20,626	17.2
gwlad:Cymru	3,018,172	100.0	2,479,876	82.2	538,296	17.8
np2021:Bannau Brycheiniog	32,757	100.0	28,495	87.0	4,262	13.0

np2021:Arfordir Penfro	20,543	100.0	16,566	80.6	3,977	19.4
np2021:Eryri	23,902	100.0	10,227	42.8	13,675	57.2

- Sgiliau Cymraeg (ysgrifennu) - mae 15.8% (3,241) o'r holl drigolion arferol 3 oed a hŷn yn gallu ysgrifennu Cymraeg yn ardal Arfordir Penfro, mae hyn yn uwch na 13.9% yn Sir Benfro a 15.2% yng Nghymru. Mae hyn yn cymharu â 50.5% yn Eryri a 10.9% ym Mannau Brycheiniog.

TS034 - Sgiliau Cymraeg (ysgrifennu)

SYG Cedwir Hawlfraint y Goron [gan Nomis ar 30 Mehefin 2023]

poblogaeth	Holl drigolion arferol 3 oed a hŷn
unedau	Personau
dyddiad	2021

Er mwyn diogelu rhag datgelu gwybodaeth bersonol, mae'r cofnodion wedi'u cyfnewid rhwng gwahanol ardaloedd daearyddol a'r niferoedd yn destun mymryn o aflonyddiad. Bydd yr effaith fwyaf ar y cyfrifiadau bach yn yr ardaloedd daearyddol lleiaf.

Ardal	**Cyfanswm: Holl drigolion arferol 3 oed a hŷn**		**Yn methu ysgrifennu Cymraeg**		**Yn gallu ysgrifennu Cymraeg**	
	nifer	**%**	**nifer**	**%**	**nifer**	**%**
lacu2021:Sir Benfro	120,208	100.0	103,547	86.1	16,661	13.9
np2021:Bannau Brycheiniog	32,757	100.0	29,194	89.1	3,563	10.9
np2021:Eryri	23,902	100.0	11,820	49.5	12,082	50.5
np2021:Arfordir Penfro	20,543	100.0	17,302	84.2	3,241	15.8
gwlad:Cymru	3,018,172	100.0	2,559,708	84.8	458,464	15.2

- Sgiliau Cymraeg (darllen) – mae 18.2% (3,738) o'r holl drigolion arferol 3 oed a hŷn yn gallu darllen Cymraeg yn ardal Arfordir Penfro, mae hyn yn uwch na 16.1% yn Sir Benfro a 17.3% yng Nghymru. Mae hyn yn cymharu â 53.4% yn Eryri a 13.3% ym Mannau Brycheiniog.

TS035 - Sgiliau Cymraeg (darllen)

SYG Cedwir Hawlfraint y Goron [gan Nomis ar 30 Mehefin 2023]

poblogaeth	Holl drigolion arferol 3 oed a hŷn
unedau	Personau
dyddiad	2021

Er mwyn diogelu rhag datgelu gwybodaeth bersonol, mae'r cofnodion wedi'u cyfnewid rhwng gwahanol ardaloedd daearyddol a'r niferoedd yn destun mymryn o aflonyddiad. Bydd yr effaith fwyaf ar y cyfrifiadau bach yn yr ardaloedd daearyddol lleiaf.

Ardal	**Cyfanswm: Holl drigolion arferol 3 oed a hŷn**		**Yn methu darllen Cymraeg**		**Yn gallu darllen Cymraeg**	
	nifer	**%**	**nifer**	**%**	**nifer**	**%**
lacu2021:Sir Benfro	120,208	100.0	100,898	83.9	19,310	16.1
np2021:Bannau Brycheiniog	32,757	100.0	28,397	86.7	4,360	13.3
np2021:Eryri	23,902	100.0	11,131	46.6	12,771	53.4
np2021:Arfordir Penfro	20,543	100.0	16,805	81.8	3,738	18.2
gwlad:Cymru	3,018,172	100.0	2,495,761	82.7	522,411	17.3

- Sgiliau Cymraeg (deall) – mae 24.5% (5,027) o'r holl drigolion arferol 3 oed a hŷn yn gallu darllen Cymraeg yn ardal Arfordir Penfro, mae hyn yn uwch na 22.2% yn Sir Benfro a 21.9% yng Nghymru. Mae hyn yn cymharu â 60.9% yn Eryri a 17.6% ym Mannau Brycheiniog.

TS036 - Sgiliau Cymraeg (deall)

SYG Cedwir Hawlfraint y Goron [gan Nomis ar 30 Mehefin 2023]

poblogaeth	Holl drigolion arferol 3 oed a hŷn
unedau	Personau
dyddiad	2021

Er mwyn diogelu rhag datgelu gwybodaeth bersonol, mae'r cofnodion wedi'u cyfnewid rhwng gwahanol ardaloedd daearyddol a'r niferoedd yn destun mymryn o aflonyddiad. Bydd yr effaith fwyaf ar y cyfrifiadau bach yn yr ardaloedd daearyddol lleiaf.

Ardal	**Cyfanswm: Holl drigolion arferol 3 oed a hŷn**		**Yn methu deall Cymraeg llafar**		**Yn gallu deall Cymraeg llafar**	
	nifer	**%**	**nifer**	**%**	**nifer**	**%**
lacu2021:Sir Benfro	120,208	100.0	93,496	77.8	26,712	22.2
np2021:Bannau Brycheiniog	32,758	100.0	26,979	82.4	5,779	17.6
np2021:Eryri	23,904	100.0	9,343	39.1	14,561	60.9
np2021:Arfordir Penfro	20,543	100.0	15,516	75.5	5,027	24.5
gwlad:Cymru	3,018,172	100.0	2,357,040	78.1	661,132	21.9
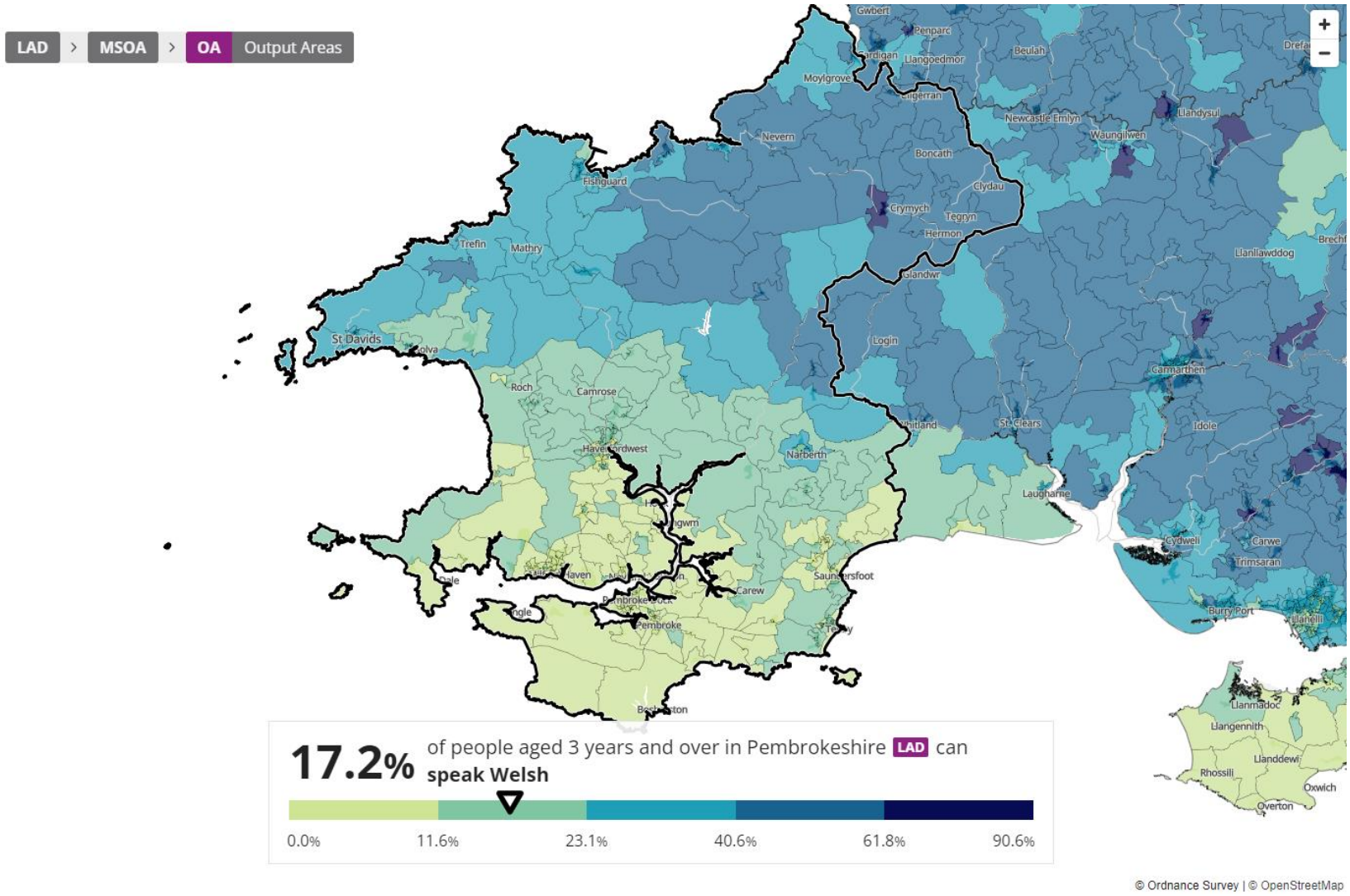
- [Sgiliau Cymraeg pobl - Mapiau'r Cyfrifiad, SYG]